

United Nations
Educational, Scientific and
Cultural Organization

World Heritage
Convention

Природно и културно наследство на Охридскиот регион

План за управување 2019-2028г.

Скопје-Охрид-Струга-Дебрца, 2019 год.

Содржина

1. Предговор	10
2. Вовед	11
2.1. Историјат на заштитата на Охридскиот регион	11
2.2. Изјава за исклучителната универзална вредност	11
2.3. Исклучителна универзална вредност	11
2.4. Критериуми за впишување на Охридскиот регион на Листата на светско наследство	12
2.5. Интегритет	13
2.6. Автентичност	14
2.7. Граници на доброто	14
2.8. Контактна зона	15
2.8.1 Предлог граници на контактна зона	16
2.8.1.1. Предлог 1: Граница на контактната зона која е идентична со границата на преодната зона на биосферниот резерват Охрид-Преспа	17
2.8.1.2. Предлог 2: Граница на контактната зона која го вклучува Преспанското Езеро	20
2.8.1.3. Предлог 3: Граница на контактната зона со главен акцент на интегритетот на Националниот Парк Галичица	21
3. Вредности	23
3.1. Природни вредности	23
3.2. Културни вредности	30
3.3. Општествени вредности	36
3.4. Научно - образовни вредности	36
4. Методологија и процес на изработка на Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион	38
4.1. Потреба од донесување на План за управување со светското наследство	38
4.2. Методологија на изработка на Планот за управување	38
4.3. Процес на изработка на Планот за управување	39
5. Управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион	41
5.1. Стратешка рамка	41
5.2. Правна рамка	42
5.3. Институционална рамка	44
5.3.1. Сопственост	45
5.4. Систем за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион	45
5.4.1. Планирање и користење на земјиштето	45
5.4.1.1. Просторни планови	46
5.4.1.2. Урбанистички планови	48

5.4.1.3. Надлежни институции за управување со просторниот и урбаниот развој во Охридскиот регион.....	50
5.4.2. Управување со природно наследство	50
5.4.3 Управување со културно наследство.....	52
5.4.4 Комисија за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион ..	54
6. Ризици и оценка на загрозеноста на исклучителната универзална вредност	55
6.1. Утврдени ризици и препораки во Извештајот на Реактивната мисија на УНЕСКО	55
6.2. Крајбрежна трансформација и закани за локалитетите со природни вредности.....	56
6.3. Ризици според класификацијата на Меѓународната унија за заштита на природата (IUCN) и Глобалната меѓународна оценка на водите (GIWA)	58
6.3.1. Фактори кои влијаат на квалитетот на водите во сливот на Охридското Езеро.....	61
6.4.1. Урбанизација и бесправно изградени објекти	68
6.5. Други ризици врз зачувувањето на исклучителната универзална вредност на природното и културното наследство во Охридскиот регион.....	70
6.5.1. Инфраструктурни објекти	71
6.5.2. Ново изградени објекти во старите градски јадра.....	76
7. Визија и цели на заштитата	79
7.1. Визија.....	79
7.2. Цели.....	79
8. Зонирање и заштитни мерки во границите на природното и културното наследство во Охридскиот регион	81
8.1. Потреба од воспоставување на заштитни зони во рамките на природното и културното наследство во Охридскиот регион.....	81
8.1.1. Својства на вредностите како основа за зонирање	81
8.2. Крајбрежната функционалност на Охридското Езеро како критериум за најстрога заштита .	82
8.3. Критериуми за утврдување на граници на заштитените зони	85
8.4. Мерки на заштита во зоните воспоставени во рамките на природното и културното наследство во Охридскиот регион.....	86
8.4.1. Мерки на заштита на природното наследство во Охридскиот регион	86
8.4.2. Мерки на заштита на културното наследство во Охридскиот регион	92
9. Акциски план	106
10. Имплементација на Планот за управување и спроведување на мерки и активности за заштита	106
11. План за мониторинг	108
12. План за управување со посетители	110
13. Програма за едукација	111
13.1 Едукација на младите	111
13.2 Подигање на јавната свест на други целни групи	112
13.2.1 Обука на туристички водичи	113

13.2.2 Обука на административни службеници и вработени во јавниот сектор.....	113
13.2.3 Обука на земјоделците за еколошки профатливо производство.....	114
13.3 Механизми за вклученост на граѓаните	114
13.3 Механизми за подигнување на свеста преку социјални медиуми.....	115
Прилог 1: Природни вредности	121
Прилог 2: Културни вредности	128
Прилог 3: Други вредности	130
Прилог 4: Акциски План	131
Бibliографија	134

Содржина на слики:

слика 1.Граници на прекуграничното добро со дефинираната контактна зона на албанска страна	17
слика 2.Биосферен резерват Охрид-Преспа	18
слика 3.Граница на преодната зона на биосферен резерват Охрид-Преспа, граници на заштитените подрачја и границаи на природното и културното наследство во Охридскиот регион	19
слика 4.Граница на на природното и културното наследство во Охридскиот регион и предлог за контактна зона што што е помала од контактна зона на биосферен резерват Охрид-Преспа и го вклучува Преспанското Езеро	20
слика 5.Граница на природното и културното наследство во Охридскиот регион и предлог за контактна зона што е помала од контактна зона на биосферен резерват Охрид-Струга но не го вклучува Преспанското Езеро	21
слика 6 Охридско Езеро	24
слика 7 Карстен предел на Галичица	24
слика 8.Сублакустриските извори во Калишта	25
слика 9.Живеашиптето на жолтиот локван во Калишта	26
слика 10.Најголем појас на трската во Подмоље	26
слика 11.Ревитализирано живеашиптето на жолтиот локвањ во Мазијаљ.....	26
слика 12.Студенчишко блато.....	27
слика 13. Сублакустрични извори во Вели Даб	27
слика 14.Сублакустрични извори во Веља Пеш.....	28
слика 15.Сублакустрични извори Свети Петар	28
слика 16.Изворите кај Свети Наум.....	28
слика 17.Локалитети со природни вредности во Охридскиот регион	29
слика 18. Локалитети со културни вредности во Охридскиот регион	30
слика 19.Културно наследство во градот Охрид според периодот на настанување	32
слика 20 Старото урбано јадро на Охрид	33
слика 21 Градот Охрид.....	33
слика 22.Културното наследство во градот Струга по видови	34

слика 23 Градот Струга	35
слика 24 Црква Богородица Пречиста, с.Злести, и црква Си Свети, с.Лешани	35
слика 25. Карта на културното наследство во Охридско-Преспанскиот регион.....	48
слика 26.Бетонски сид на појас Струга-Калиште и монтажа куќарка Радожда	57
слика 27.Депонирање на градежен шут во појас на трска кај Струга.....	57
слика 28.Обработливи површини во појас на трска пред Радожда	58
слика 29.Депониран нанос на вливот на реката Сатеска и примените низ годините (сателитска снимка од Google Earth).....	61
слика 30. Водни патеки од Преспанското Езеро и дождовни води кои се сливаат од планината Галичица во Охридското Езеро (Поповска и Боначи 2007)	62
слика 31.Степен на поврзаност на канализациона мрежа со Колекторски систем (извор: Студијата за прибирање на податоци за подобрување на животната средина на Охридското Езеро и техники за рехабилитација на колекторскиот систем, ЦАЈКА, 2015 година)	63
слика 32.Изглед на Охридското Езеро кога нивото е под минимално дозволената природна кота (лево) и над максимално дозволената природна кота (десно).....	65
слика 33.Хидролошко моделирање на поплавување од површински води	66
слика 34.Хидролошко моделирање на поплавување од подземни води (лево) и поплавување на крајбрежјето од надоѓање на Езерото (десно).....	66
слика 35.Промена на користење на земјиште (Извор: www.land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover)	69
слика 36 Влијанија / ризици од планирани инфраструктурни проекти	72
слика 37 Анализирани траси на железничката пруга Кичево-Лин	73
слика 38.Разгледувани алтернативни траси на делница Требениште-Струга (извор: ОВЖС за проектот).....	74
слика 39.Потенцијални ризици за исклучителните универзални вредности	76
слика 40.Индекс на функционалност на крајбрежјето на Охридското Езеро.....	83
слика 41. Инфраструктура поврзана со туризмот (Опсег: 0 = ниту една до 1 = 100% по целата должина) (0,1 = патека за пешачење; 0.2 = еден хотел; 0,5 = велосипедска патека покрај езерото; 1 = плажа или туристичка инфраструктура).....	84
слика 42. Намена на користење на крајбрежниот појас на езерото (0 до 50 метри од крајбрежјето)	85
● слика 43.Заштитни зони во границите на природното наследство на Охридското Езеро	87
слика 44.Прва заштитна зона	89
слика 45.Заштитни зони (културно наследство).....	103
слика 46. Заштитни зони во Старо градско јадро во Охрид (културно наследство)	104
слика 47.Заштитни зони во Старо Градско јадро во Струга (културно наследство).....	105

Соржина на табели:

Табела 1.Просторниот план на РМ: преглед на заштитени подрачја и предложени за заштита во Охридскиот регион.....	46
Табела 2.Просторни и урбанистички планови и надлежни институции за нивно донесување и спроведување во регионот на светското природно и културно наследство во Охридскиот регион	50
Табела 3.Преглед на системот на управување со природното наследство во Охридскиот регион..	51
Табела 4.Преглед на системот на управување со природното наследство во Охридскиот регион..	53
Табела 5.Влијанија/ризици, ниво на познавање на причинителите и опис на причинителите	59

РАБОТЕН ТИМ:

За изработка на Планот за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион беа формирани Координативни тела и Работни групи кои беа вклучени во целокупните активности во периодот на изготвување на Планот:

Координатор на процесот на подготовка на Планот за управување со културното наследство на Охридскиот регион:

м-р Зоран Павлов, Раководител на Сектор за меѓународна соработка, документација, и дигитализација на културното наследство, Министерство за култура - Управа за заштита на културното наследство;

Работна група/соработници:

- **Цветанка Ласкова**, посебен советник за култура, Влада на Република Северна Македонија-Канцеларија на Претседателот на Владата, **член**;
- **м-р Кристина Бицева**, Советник за координација на меѓународната соработка, Управа за заштита на културното наследство;
- **м-р Ана Алексова**, Помлад соработник за меѓународна помош и соработка, Управа за заштита на културното наследство;
- **Тања Бунташеска Паскали**, архитект, Завод и Музеј – Охрид,
- **Горан Патчев**, архитект, Завод и Музеј – Охрид,
- **Весна Илиевска**, Државен советник за правни работи, Министерство за култура;

Соработници:

- **Милчо Георгиевски**, Завод и Музеј-Охрид;;
- **Елена Кочкоска**, Завод и Музеј-Охрид;;
- **Гоце Ангеличин**, Завод и Музеј-Охрид;
- **д-р Бошко Ангеловски**, Министерство за култура;
- **Антонио Балески**, општина Охрид;

Координатор на процесот на подготовка на Планот за управување со природното наследство на Охридскиот регион:

Ана Петровска, Државен секретар за животна средина, Министерство за животна средина и просторно планирање

Работна група/соработници

- **Драган Јованов**, посебен советник за животна средина, Влада на Република Северна Македонија-Канцеларија на Претседателот на Владата, **член**;
- **м-р Влатко Трпески**, Раководител на сектор природа, Министерство за животна средина и просторно планирање
- **Валентина Чавдарова**, Раководител на одделение за уредување на просторот во заштитени подрачја и геодиверзитет, Министерство за животна средина и просторно планирање

- **Неби Реџеџи**, Помошник раководител на сектор за просторно планирање, Министерство за животна средина и просторно планирање
- **Дејан Гаџовски**, Помлад соработник за спроведување на регионални просторни планови, Министерство за животна средина и просторно планирање
- **Илбер Мирта**, Раководител на сектор за води, Министерство за животна средина и просторно планирање
- **Љупка Зајкова**, Помошник раководител на сектор за води, Министерство за животна средина и просторно планирање
- **Мелита Гочевска**, Раководител на одделение за концесии и меѓуресурска соработка, Министерство за животна средина и просторно планирање
- **Аријан Ганији**, помлад соработник за дозволи, Министерството за животна средина и просторно планирање, **член**;
- **Шпреса Фетаху**, помошник раководител на сектор за урбанизам, Министерство за транспорт и врски, **член**;
- **Ана Ѓорѓиоска**, помошник раководител на сектор за документирање и управување со градежно земјиште, Министерство за транспорт и врски, **член**;

Соработници:

- **Антонио Гавриловски**, Општина Охрид, **член**;
- **Лиле Јоноска**, Општина Охрид, **член**;
- **Бранко Арнаудовски**, Општина Охрид,
- **Вера Рауник**, Општина Охрид, **член**;
- **Дашмир Насуфи**, Општина Струга, **член**;
- **Бранко Арнаудовски**, Општина Охрид
- **Игор Мариноски**, општина Дебарца, **член**;
- **Натмир Неџеџи**, општина Струга;
- **Ѓорѓи Дишлиоски**, општина Струга.

Во подготовката на Планот, беа вклучени и консултантите од Градежен Институт “Македонија” А.Д. Скопје кои воедно се изработувачи на Стратегиската оцена на животната средина од имплементација на Планот и тоа:

- **Мартина Блинкова Дончевска** - дипл.еколог, овластен СОЖС експерт,
- **М-р Сузана Касовска Георгиева** - дипл.археолог и историчар на уметност,
- **М-р Марио Баткоски** - дипл.архитект,
- **Ивица Арсов** - дипл.геолог - ГИС експерт.

Методологијата за подготовка на Планот за управување се темели на меѓународните стандарди, а особено на Европските принципи за заштита на недвижното културно наследство и Препораките на УНЕСКО, ИКРОМ и ИКОМОС.

1. Предговор

Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство на УНЕСКО (Париз, 1972) е најсеопфатниот меѓународен инструмент за заштита на природното и културното наследство. Земјите членки, потписнички на Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство, се обврзани да постигнат највисок стандард на заштита на природното и културното наследство впишано на Листата на светското наследство на УНЕСКО.

Откако едно подрачје/локалитет/споменик ќе се впише на Листата на Светското наследство на УНЕСКО, потребно е да се воспостави соодветен механизам за управување што ќе воспостави баланс меѓу целите на заштитата, одржливиот развој и развојните промени на заштитеното добро.

„Оперативниот водич за спроведување на Конвенцијата за светското наследство“ ја утврдува потребата од изработка на План за управување за секое подрачје/локалитет/споменик кои е впишани на Листата на светското наследство, со кој ќе се обезбеди заштита на исклучителната универзална вредноста. Плановите за управување се централен плански инструмент за заштита, користење, конзервација и одржлив развој на добрата, но и заштита на неговата автентичност и интегритет и пренесување на идните генерации.

Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион ќе обезбеди висок степен на заштита на исклучителната универзална вредност на регионот. Тој претставува основа за донесување на развојни одлуки од сите засегнати страни со што се обезбедува рамнотежа меѓу заштитата на доброто и неговото искористување.

Со цел да се обезбеди синергија помеѓу националните Планови за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион при изработката на Планот, спроведена е широка консултација со засегнатите страни во која беа вклучени и надлежни институции и организации од Албанија.

2. Вовед

2.1. Историјат на заштитата на Охридскиот регион

До 1912 година Охридското Езеро било заштитено со правни прописи на Османлиската Империја, а од 1912 до 1941 година со правни прописи од Кралството Југославија. Првото решение за заштита на Охридското Езеро по Втората светска војна е донесено во 1944 год. на првото заседание на АСНОМ. Со Решение бр. 08-267 во 1963 год, Републичкиот завод за заштита на спомениците на културата го укинува претходното решение и Езерото го заштитува во категоријата споменик на природата.

Собранието на Социјалистичка Република Македонија во 1977 год. донесе Закон за заштита на Охридското, Преспанското и Дојранското Езеро („Сл. весник на СРМ“ бр. 45/77) со кој Охридското Езеро беше прогласено за заштитено подрачје во категорија „Споменик на природата“, со површина од 200 km².

Заради исклучителната вредност и пред сè поради големата концентрација на културните добра, со Решение бр. 07-57/1 од 28.03.1968 год. Завод за заштита на спомениците на културата – Охрид го заштитува Старото градско јадро на Охрид како споменичка целина со мерки на заштита.

2.2. Изјава за исклучителната универзална вредност¹

На Генералната конференција во Париз (16 ноември 1972 год.) УНЕСКО ја усвои Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство која предвидува **идентификација, заштита, конзервација² и презентација на културните и природните добра со „Исклучителна универзална вредност“³.**

Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство дефинира два различни вида на светско наследство: културно и природно. Комбинираните, односно мешовитите добра ги содржат елементите на двата вида наследство.

По впишувањето на Листата на светско наследство, состојбата со заштитата на добрата ја следи Центарот за светско наследство на УНЕСКО со своите советодавни тела - ИКОМОС, ИУЦН и ИКРОМ.

Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство беше ратификувана од поранешна СФР Југославија во 1974 година, а Република Македонија ја ратификуваше по пат на сукцесија во 1997 година (со ретроактивна важност од 1991 година).

2.3. Исклучителна универзална вредност

„Исклучителната универзална вредност“ на светското наследство на УНЕСКО се базира на следните три столба:

1. Подрачјето/локалитетот/споменикот/ да задоволува најмалку еден од критериумите утврдени со Оперативниот водич за спроведување на Конвенцијата за светското наследство;
2. Подрачјето/локалитетот/споменикот да ги задоволува условите за автентичност и интегритет;

¹ Изјавата за исклучителната универзална вредност е усвоена на 39-тата сесија на Комитетот за светско наследство на УНЕСКО (Бон, Германија 2015 год., Одлука 39 COM 8E);

² Конзерваторските активности вклучуваат истражување, документирање, третман и превентивна интервенција со научни методи.

³ Исклучителна универзална вредност се припишува на подрачјата што поседуваат природни и културни вредности коишто ги надминуваат територијалните граници и заради тоа се значајни за сегашните и идните генерации на целото човештво. Од тие причини постојаната заштита на ова наследство има највисока важност за целата меѓународна заедница.

3. Подрачјето/локалитетот/споменикот да ги исполнува условите за заштита на и управување со светското наследство;

Охридскиот регион поседува исклучителна универзална вредност како комбинација од природни феномени со квалитетот и разновидноста на културното наследство - материјално и нематеријално (сл.1).

2.4. Критериуми за впишување на Охридскиот регион на Листата на светско наследство

Со **Оперативниот водич за спроведување на Конвенцијата за светското наследство**⁴, меѓу другото, се дефинираат критериумите според кои одредено подрачје/локалитет/споменик, покрај автентичноста и интегритетот, треба да ги задоволи истакнувајќи ја својата исклучителна универзална вредност, како услов да биде впишано на Листата на светско наследство. До 2005 година беа воспоставени шест критериуми за културното и четири критериуми за природно наследство; по 2005 година воспоставен е интегриран сет од десет критериуми, а подрачјето/локалитетот/споменикот кое е номинирано за впишување на Листата на светско наследство треба да исполнува најмалку еден критериум.

Охридскиот регион е впишан на Листата на светско наследство заради своите **природни вредности во 1979 година**, (според критериумот (iii), односно сега **критериум (vii)**). Во препораките од евалуација спроведена од страна на ИУЦН⁵ во 1979 година е укажано дека впишувањето на Листата на светско наследство треба да се темели и на културните вредности. Затоа **во 1980 година** е извршена проширување на номинацијата со дополнување на **критериумите за културни вредности (i), (iii) и (iv)** и доброто е впишано под името „Охридски регион со неговите културни и историски аспекти и неговата природна средина“⁶.

Согледувајќи ја состојбата со природното и културното наследство во 2005 год. беше констатирана потребата од ревидирање на границите на регионот и промена на името под кое е запишано доброто на Листата на светско наследство. На предлог на Министерството за животна средина и просторно планирање и Министерството за култура новиот назив на доброто – **Природно и културно наследство на Охридскиот регион** беше прифатен на 30-тата сесија на Комитетот за светско наследство, во јули 2006 год. во Вилнус, Литванија (Одлука 30 COM 8B.9). На 33-та сесија на Комитетот за светско наследство на УНЕСКО (21-30 јуни 2009 год., Севиља, Шпанија), а поаѓајќи од евалуационите извештаи на ИКОМОС и ИУЦН беше прифатена и предложената модификација на границите на природното и културното наследство на Охридскиот регион (Одлука 33 COM 8B.40).

Охридскиот регион претставува и дел од **Прекуграничниот биосферен резерват Охрид-Преспа**. Номинацијата на Охрид-Преспа за биосферен резерват официјално беше разгледана на состанокот на МАБ Комитетот на УНЕСКО во јуни 2014 година и со едногласна одлука на Комитетот, регионот Охрид-Преспа е прогласен за прекуграничен биосферен резерват⁷.

Впишувањето на природното и културното наследство во Охридскиот регион (кое ја опфаќа територијата на Република Северна Македонија) се темели на четири од десетте критериуми за впишување на Листата на светско наследство:

⁴ <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

⁵ Меѓународната унија за заштита на природата (International Union for Conservation of Nature (IUCN));

⁶ 4-та сесија на Комитетот за светско наследство - Париз 1980 (CONF 016 V.13);

⁷ 26-та сесија на Меѓународниот координациски совет за МАБ програмата, Јонкопинг-Шведска 2014 (SC-14/CONF.226/8/REV);

- *Критериум (i): Културно добро што претставува ремек-дело на човековиот креативен дух:* градот Охрид е меѓу најстарите населби во Европа. Присутни се добро зачувани археолошки наоѓалишта од Бронзеното време до Средниот век, религиска архитектура од VII-XIX век, како и автентична урбана архитектура од XVIII-XIX век. Овие објекти и остатоци имаат историски, архитектонски, културни и уметнички вредности. Заради концентрацијата на археолошки наоѓалишта и урбани структури во стариот урбан центар на Охрид, покрај брегот на Охридското Езеро и во непосредната околина, создаден е исклучителен и хармоничен ансамбл, што го прави овој регион навистина уникатен.
- *Критериум (iii): да поседува единствено или барем извонредно сведоштво за културната традиција на одредена постоечка или исчезната цивилизација:* ова светско наследство е сведоштво на Византиската уметност, која е прикажана на повеќе од 2.500m² фрески и повеќе од 800 икони. Црквите Света Софија (XI век), Света Богородица Перивлепта (XIII век) и Свети Јован Канео (XIV век) презентираат високо ниво на уметнички достигнувања во фреските и теолошките претстави коишто се изработени од домашни и странски уметници. Естетските вредности на религиската архитектура, фреските и иконите придонеле овој регион да стане значаен верски и културен центар низ вековите.
- *Критериум (iv): да претставува извонреден пример на градба, архитектонски или технолошки ансамбл или пејзаж кој ги отсликува значајните епохи на човековата историја:* Во градот Охрид бил основан најстариот Словенски манастир и првиот Словенски Универзитет на Балканот кој придонел кон развивањето и ширењето на образованието и културата во стариот Словенски свет. Старото градско јадро на градот Охрид (чие античко име е Лихнидос) е единствена сочувана автентична урбана целина со плански архитектонски решенија – форум, јавни, станбени и сакрални објекти со потребната инфраструктура кои со својата хармонична поставеност се вклопуваат во крајбрежната линија и околниот терен. Ранохристијанската уметност од IV до VI век, со пространи базилики со мозаични подови, на која се надоврзува Византиската уметност (IX-XIV век), со голем број сочувани религиски градби од разни типови, со внатрешност богато украсена со фрески, икони и црковен мобилијар, преставуваат особен белег на периодот на нивното создавање. Посебно место во градителското наследство на Охрид зазема староградската архитектура, особено заради фактот што овде е сочуван типичниот изглед на ориентална градска куќа од XVIII и XIX век кој се развил во една оригинална, локална варијанта. Ограничениот простор за сидање диктирал и формирање на многу тесни улички.
- *Критериум (vii): содржи суперлативни природни феномени или подрачја со исклучителна природна убавина и естетска важност:* Охридското Езеро коешто датира од пред-гласијалниот период е исклучителен природен феномен. Како резултат на неговата географска изолација и непрекинатата биолошка активност, Охридското Езеро претставува живеалиште на бројни ендемски и реликтни видови на слатководна флора и фауна. Во олиготрофните води на езерото живеат преку 200 ендемски видови - бентосна флора и фауна, особено алги, диатомеи, црви, полжави и други видови, како и 17 ендемски видови на риби. Во Охридскиот регион исто така се среќаваат 87 видови на птици.

2.5. Интегритет

И покрај направените мали промени на границата во 2009 година, не беа опфатени сите елементи што ја одредуваат исклучителната универзална вредност на регионот, бидејќи беа заштитени само две третини од Охридското Езеро во Република Северна Македонија и само еден дел од сливот на езерото.

Во февруари 2018 година Албанија го поднесе номинациското досие за проширување на границите и впишување на делот од Охридскиот регион кој се простира на територија на Албанија на Листата

на светско наследство на УНЕСКО. Албанскиот дел од Охридското Езеро вклучува важни области како што се пределот на полуостровот Лин и селото Лин, пределот во северниот дел на Лин, кадешто се лоцирани древни населби на Илирите, и изворите Дрилон. Во јули 2019 година Комитетот за светско наследство на УНЕСКО го прифати проширувањето на границите на доброто и на територија на Албанија, со што е задоволена една од главните компоненти на исклучителната универзална вредност, а тоа е зачувување интегритетот на најстарото и најбогатото со биолошка разновидност езеро во Европа (Одлука 43СОМ 8В.9);

Главни закани за интегритетот на доброто се некоординираниот урбан развој, порастот на населението, несоодветниот третман на отпадните води и цврстиот отпад и притисоците од туризмот. Дополнително, квалитетот на водите е загрозен од загадувањето предизвикано од сообраќајот.

Интегритетот на доброто беше донекаде нарушен кога неколку куќи изградени во XIX век беа урнати за да се презентираат ископаните остатоци на Римскиот театар. Генералната компактност на доброто, односно вклопеноста на објектите во пределот може лесно да се наруши доколку не се контролираат соодветно новите градби.

2.6. Автентичност

Долгиот историски континуитет на овој регион, карактеризиран со културни размени меѓу истокот и западот, формираше засебен идентитет на оваа мала територија.

Градот Охрид е релативно добро сочуван, меѓутоа неконтролираната урбанизација негативно се одразува на вредностите: формата на споменичкиот ансамбл, крајбрежјето и пределот. Овие вредности се загрозуваат заради потенцијалните влијанија од инфраструктурни проекти и други интервенции во просторот.

Значајни конзерваторски и реконструкциски работи на некои од религиските објекти се спроведени по 1990 година и истите се темелно истражени и документирани. Сепак, може да се забележи дека некои од овие активности негативно се одразуваат на автентичноста на доброто. Иконите и фреските кои се чуваат во црквите се во добра состојба.

Некои објекти со намена за домување се пренаменети, променета е и нивната внатрешност за да се подобрат животните услови. При реконструкцијата на објектите најчесто се користат изворни материјали коишто биле користени во текот на изградбата, но повремено се користат и нови материјали, што претставува закана за автентичноста на доброто.

2.7. Граници на доброто

Во номинациското досие од 1979 година не беа прецизно дефинирани границите на заштитениот регион. Од тие причини во 2009 година, согледувајќи ја реалната состојба, извршено е ново дефинирање на границите на заштитениот регион и истото е прифатено од Комитетот за Светско наследство во Севиља-Шпанија (Одлука 33 СОМ 8В.40).

Границата на „Природното и културно наследство на Охридскиот регион“ на територијата на Република Северна Македонија започнува од граничниот премин кај Свети Наум и се протега на исток и североисток по граничната линија помеѓу Северна Македонија и Албанија сè до граничниот столб Ф 11/1. Оттука границата свртува кон север, избива на надморска висина од 1102 м на Стара Галичица, од каде што се издига кон поголема надморска висина, а потоа се спушта по суводилицата која завршува кај месноста Липова Ливада на надморска висина од 1568 м. Понатаму границата свртува кон исток и води по асфалтниот пат до месноста Долна Плес, од каде што го

менува правецот кон север искачувајќи се на врвот Томорос - т.т. со кота 1673 м. Границата понатаму го задржува истиот правец и води по возвишенијата Пресека - т.т. со кота 1633 м, Тумба - т.т. со кота 1605 м, Шагон - т.т. со кота 1622 м, Самар - кота 1657 м, Црвен Камен - т.т. со кота 1660 м, Гарванов Камен, Самерница - т.т. со кота 1346 м, Бајчинов Рид - т.т со кота 1380 м, го сече патот Охрид - Ресен и избива на возвишението Пчишта - т.т. со кота 1184 м а потоа на Стогово - т.т. со кота 1327 м и на Калипадинје - кота 1372 м. Оттука границата се протега кон север и се спушта на висинската точка со кота 1268 м, минува преку ридот Никотинец - кота 1131 м, од каде што се спушта кај месноста Привја Вода - кота 899 м. Тука границата го менува правецот и се протега на северозапад искачувајќи се на ридот Градиште - т.т со кота 1086 м. Потоа границата се спушта и минува низ јужните делови на Дебрца, потоа низ ридот Горица - т.т со кота 877 м, ја сече Сатеска Река, минува низ месноста Горна Тумба и котата 1270 м, преку возвишението Кодра Маре - т.т со кота 1436 м и висинската точка со кота од 1522 м, се спушта кон месноста Гриковец, минува низ селото Тоска и избива на висинската точка 971 м. Тука границата го менува правецот кон југ, ја сече реката Црн Дрим, минува низ Суво Поле, потоа низ т.т. 754 м и 714 м, го сече брдото Долна Краста, го сече патот с. Враништа - с. Октиси, минува низ висинската точка 752 м и низ источните делови на Синје Брдо, минува низ висинската точка 864 м, го сече патот Струга - с. Вишни, минува низ котата 1026 м, потоа низ месностите Банго и Цонга, висинската точка 1165, тригонометриските точки 1144 (Каралиште), 1103 (Красје) и 1179 и избива на граничниот премин Ќафасан на македонско-албанската граница. Потоа правецот на границата се протега кон исток и во должина од 2,2 км води до брегот на Охридското Езеро по границата кон Република Албанија а потоа се протега преку Охридското Езеро за да заврши на граничниот премин кај Св. Наум. **(Прилог-Карта со граници)**

Територијата која ја опфаќа заштитеното добро - Природно и културно наследство на Охридскиот регион на македонска страна изнесува 83,350 ha.

Треба да се напомене дека со прекугранично проширување на заштитеното добро кое го опфаќа и албанскиот дел на Охридското езеро додадени се 11,378.6 ha површина.

2.8. Контактна зона

Во периодот кога доброто беше впишано на Листата на светско наследство во 1979/1980 година, го опфаќаше поширокиот регион околу Охридското Езеро, но не беше предложена контактна зона. УНЕСКО препорачува дека секоја подрачје/локалитет/споменик со светско значење треба да има контактна зона дефинирана околу доброто со цел негова подобра заштита. Контактната зона треба да обезбеди дополнителна заштита на исклучителната универзална вредност, автентичноста и интегритетот на доброто. Во контактна зона се воспоставува комплементарна правна заштита што предвидува соодветни забрани во однос на начинот на користењето на земјиштето, урбанизацијата и развивањето на инфраструктурни проекти, заради обезбедување на дополнителна заштита на доброто⁸.

Контактната зона ја вклучува непосредната околина на доброто, за да ги заштити визуриите од и кон заштитеното добро, да ги намали негативните влијанија на неговата исклучителна универзална вредност, како и да ги вклучи подрачјата што функционално се поврзани со заштитените области. Таа претставува интегрален дел од системот што државата и институциите го воспоставуваат заради соодветна заштита и управување со заштитеното добро.

⁸ UNESCO 2017 Operational Guidelines, 103-7;

Потребата од воспоставување на контактна зона беше нотирано и во Извештајот од Реактивната мониторинг мисија (2017 год.), со препорака да биде опфатено и Преспанското Езеро⁹.

Во текот на изработката на Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион се спроведоа анализи со цел утврдување на алтернативни граници на контактната зона. Притоа се користеа насоките од изданието на УНЕСКО “Светското наследство и контактни зони”¹⁰ кои ги дефинираат потребата и значењето од воспоставување контактна зона.

Утврдувањето на контактна зона на заштитените подрачја е релативно нов концепт во науката за заштита, и пристапот може да се разликуваат во голема мера за секоја локација.

2.8.1. Предлог граници на контактна зона

Дефинирањето на контактна зона за заштитено добро, особено кога станува збор за прекугранично добро со мешовити вредности (природни и културни) е мошне комплексно.

Затоа во Планот за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион се разгледани три предлози за определување на границата на контактаната зона и тоа:

1. Граница на контактната зона која е идентична со границата на **Прекуграничниот биосферен резерват Охрид-Преспа;**
2. Граница на контактната зона која го вклучува Преспанското Езеро;
3. Граница на контактната зона каде главен акцент е даден на интегритетот на Националниот Парк Галичица.

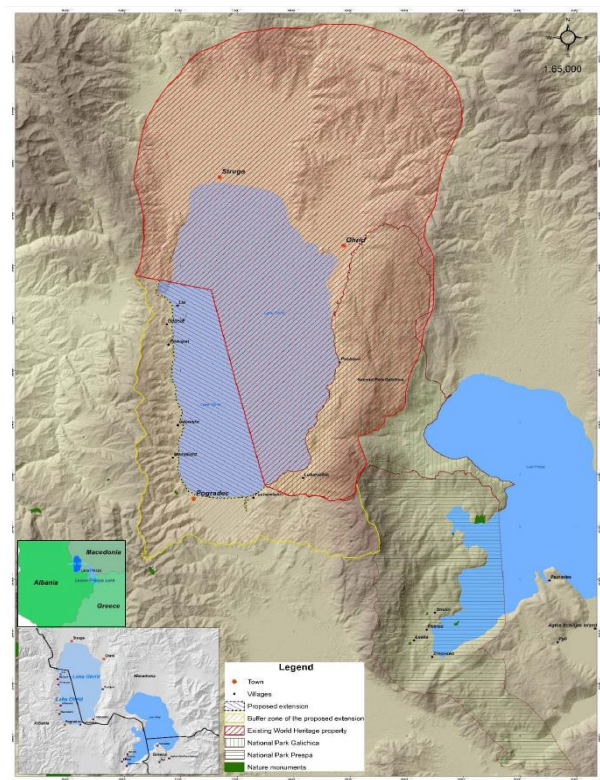
При утврдувањето на границите на контактната зона следени се линеарната поставеност на теренот, било да се природни (рељеф, водени текови, водени површини и др.) или создадени (пат, граница на катастарска парцела, граница на подрачје со исто или слично искористување на земјиштето итн.).

Разгледаните предлог- граници на контактната зона ќе се дискутираат преку широк консултативен процес. Дефинираната граница на контактната зона, по прифаќањето од страна на Комитетот за светско наследство (во постапка предвидена со Оперативниот водич за имплементација на Конвенцијата за светско наследство), ќе се вклучи во номинациското досие. Притоа новата граница ќе се опише, ќе се внесе на катастарски подлоги, ќе се утврди површината на контактната зона, намената на користење на земјиштето и другите карактеристики на зоната.

Земајќи го предвид фактот што во јули 2019 година делот од Охридското Езеро кој припаѓа на Албанија е впишан наво Листата на светското наследство на УНЕСКО, при разгледување на алтернативите за дефинирање на контактната зона се испочитувани границите на веќе дефинираната контактаната зона на албанската страна (сл.2).

⁹ 20170628_Reactive_Monitoring_mission_report_Ohrid_region.pdf

¹⁰ “World Heritage and Buffer Zones”, UNESCO 2009, (http://whc.unesco.org/documents/publi_wh_papers_25.pdf)

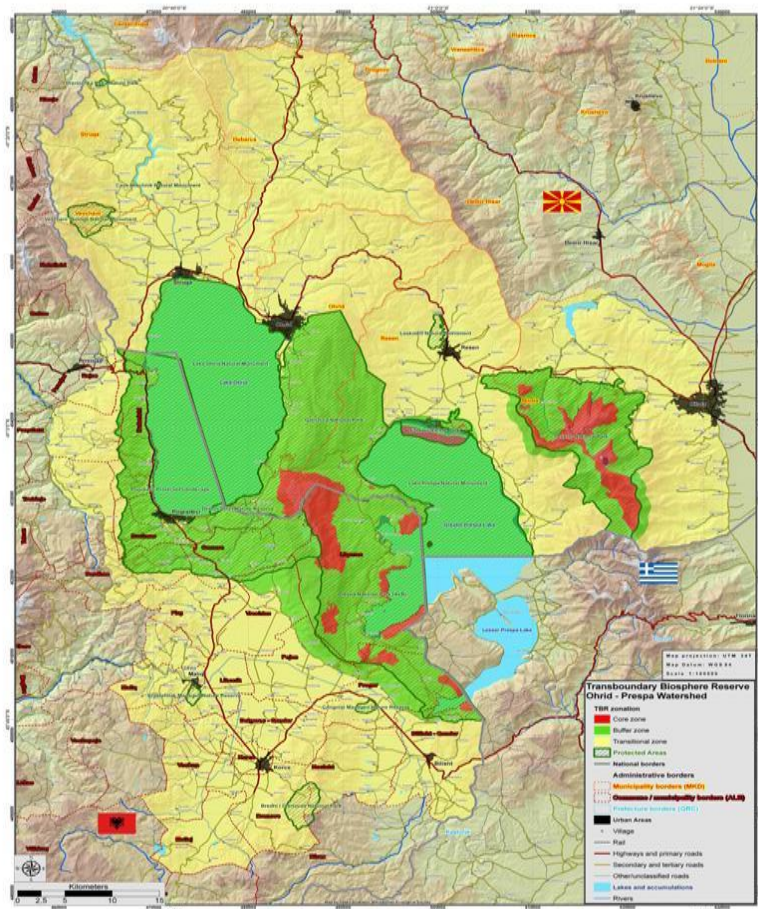

слика 1. Граници на прекуграничното добро со дефинираната контактна зона на албанска страна

2.8.1.1. Предлог 1: Граница на контактната зона која е идентична со границата на преодната зона на биосферниот резерват Охрид-Преспа

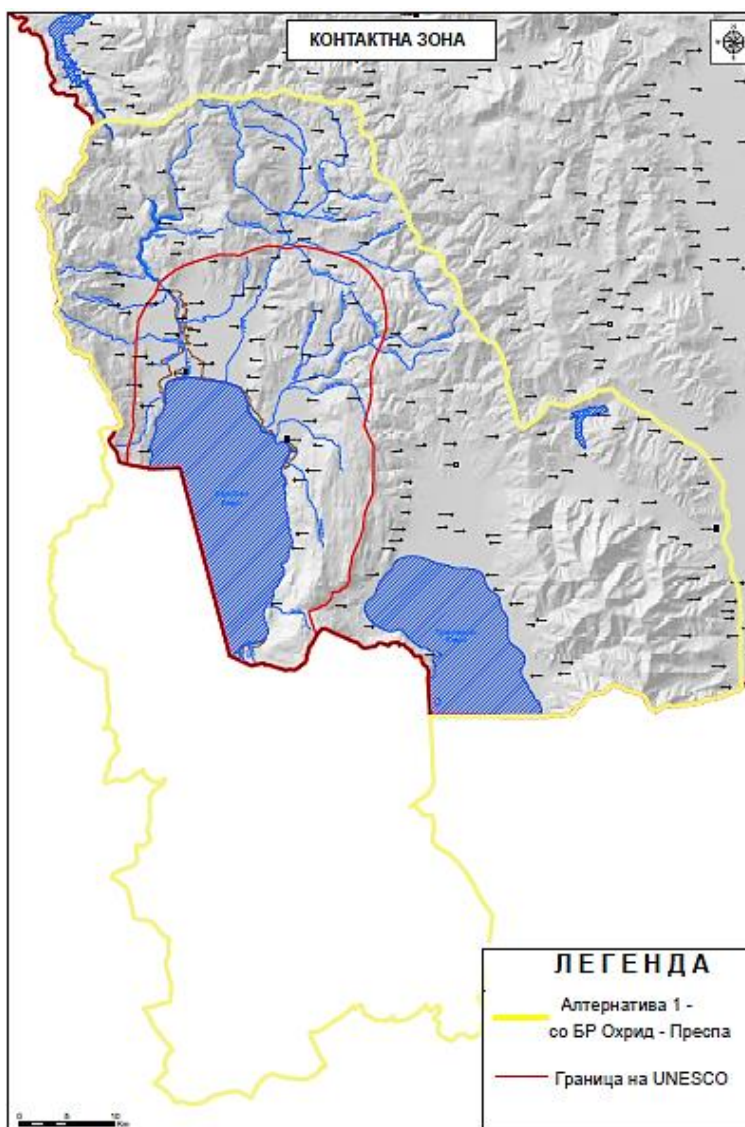
Прекуграничниот биосферен резерват Охрид-Преспа е прогласен во 2014 година на сесијата на меѓународната Комисија на УНЕСКО по предлог на Билатералната комисија на Охридско Езеро и Министерите за животна средина во Албанија и Северна Македонија. Биосферниот резерват се протега на територијата на општините Охрид, Струга, Ресен, Битола, Дебарца, Вечани, Корча, Подградец, Билшит и Малиќ, Цераве, Дардаш, Дреново, Хичишт, Худеништ, Билишт-Ќендер, Либоник, Лиќенас, Булгарец-Ќендер, Молај, Пирг, Бучимас, Појан, Прогрер, Проптишт, Рајче, Требиње, Виоскоп и Врешташ.

Вкупната површина изнесува 446,244.52 ха, од кои јадрова зона е 14,339.25 ха и контактна зона одизнесува 140,479.27 ха (сл.2).

слика 2. Биосферен резерват Охрид-Преспа

Јадровата зона во Биосферниот резерват Охрид-Преспа се однесува на строго заштитените зони утврдени во заштитените подрачја – Национален парк Галичица, Национален парк Пелистер и Парк на природата Езерани. Контактната зона се формира во границите на зоните за активно управување и одржливо користење, додека преодната зона е ограничена со административните граници на општините Охрид, Струга, Дебарца, Ресен и Битола.

слика 3. Граница на преодната зона на биосферен резерват Охрид-Преспа, граници на заштитените подрачја и граници на природното и културното наследство во Охридскиот регион

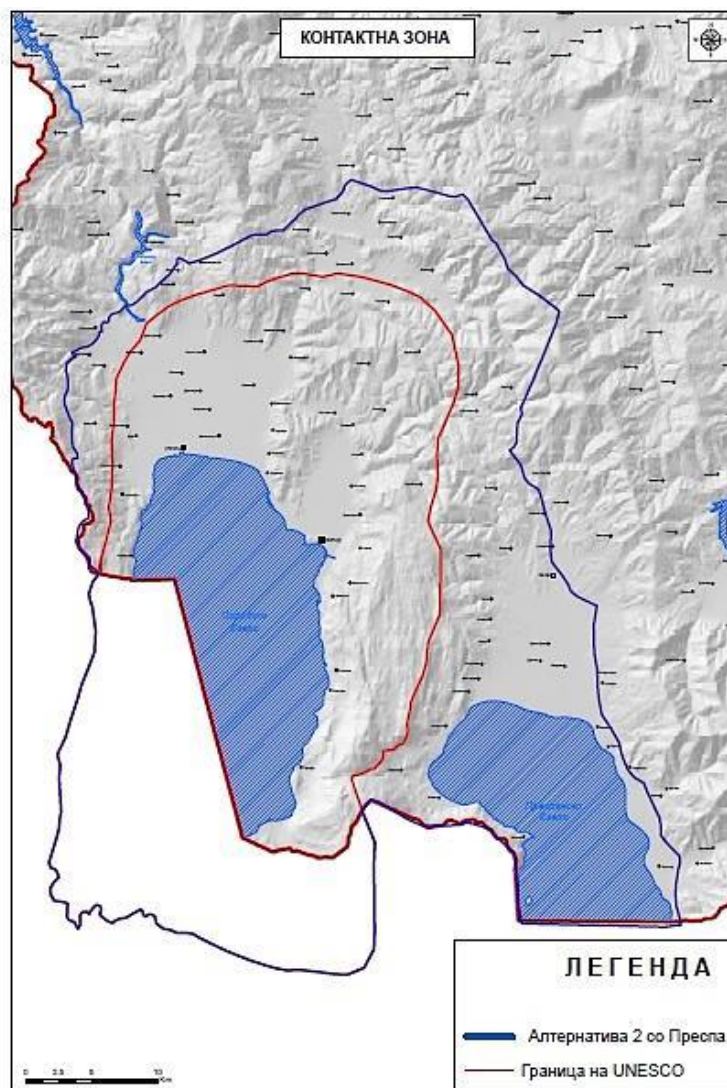
Во рамките на потенцијалната граница на контактната зона на природното и културното наследство во Охридскиот регион што би била идентична со границата на преодната зона на биосферниот резерват Охрид-Преспа, ќе се вклучат Општините Ресен и Битола и Националната установа Национален парк Пелистер.

Ова проширување може да го усложни постојниот комплексен управувачки модел што се базира на процеси кои ги спроведуваат голем број на институции. Утврдената контактна зона на Природното и културното наследство на Охридскиот регион на територијата на Албанија не ги следи границите на преодната зона утврдена со границите Дополнително, контактната зона што е утврдена со номинацијата на доброто од албанска страна е помала од преодната зона утврдена со границите на биосферниот резерват Охрид-Преспа (сл.3).

Од овие причини усвојување на граница на контактната зона што е идентична со онаа на биосферниот парк Охрид-Преспа не е прифатливо

2.8.1.2. Предлог 2: Граница на контактната зона која го вклучува Преспанското Езеро

Со цел дополнителна заштита на доброто (предлог содржан во Извештајот на Реактивната мониторинг мисија на УНЕСКО од 2017 год.), предложена е граница на контактна зона што се движи по природни релјефни форми, и вклучува подрачја што имаат иста или слична намена на користење за да се подобри функционалноста на регионот. Оваа граница се надоврзува на контактната зона на Охридското Езеро од албанска страна.

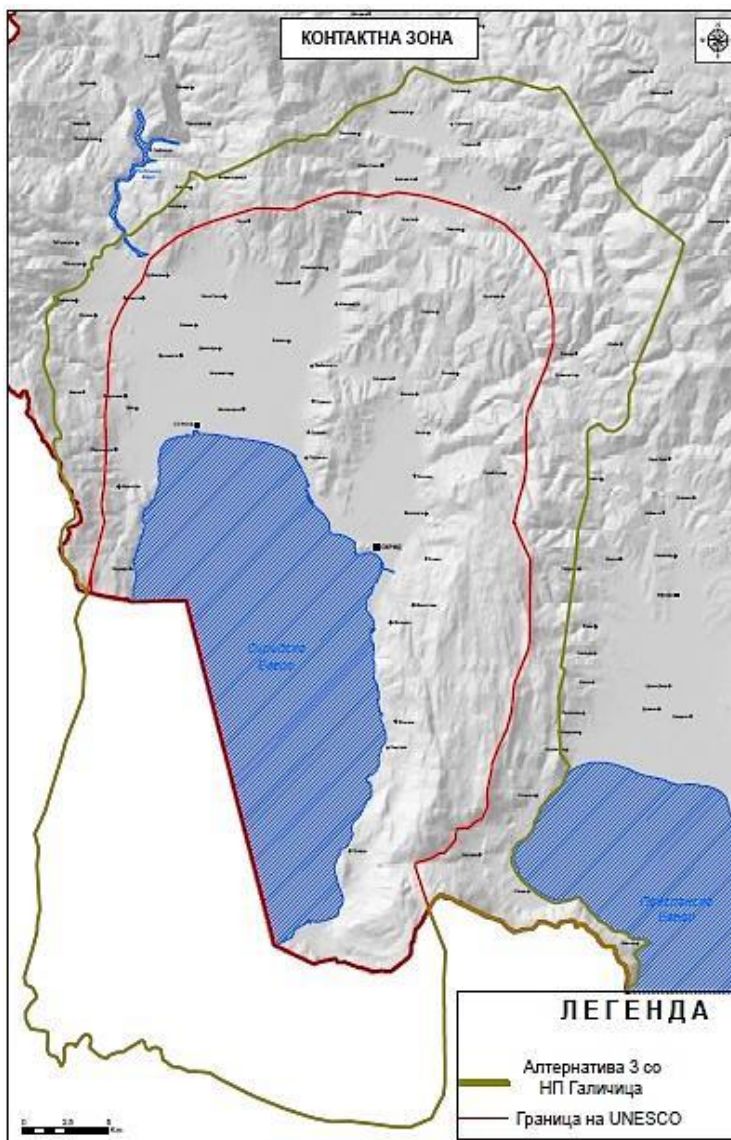
слика 4. Граница на природното и културното наследство во Охридскиот регион и предлог за контактна зона што е помала од контактна зона на биосферен резерват Охрид-Преспа и го вклучува Преспанското Езеро

Со усвојување на оваа предлог контактна зона ќе се вклучи Општина Ресен што повторно може да го усложни постојниот комплексен управувачки модел.

Од аспект на потребната заштита што треба да ја обезбеди контактната зона, овој предлог има поволности бидејќи со вклучувањето на Преспанското Езеро се препознава поврзаноста на ова водно тело со Охридското Езеро. Затоа оваа алтернатива нема да биде отфрлена и ќе се разгледува во текот на јавната консултација со Предлог 3.

2.8.1.3. Предлог 3: Граница на контактната зона со главен акцент на интегритетот на Националниот Парк Галичица

Оваа предлог граница на контактната зона во својот почетен дел е речиси идентична со втората алтернатива, но наместо да го вклучи Преспанското Езеро, таа се спушта кон југ и се движи по источната граница на Националниот парк Галичица. Оваа граница, исто така, се надоврзува на контактната зона на Охридското Езеро од албанска страна.

слика 5. Граница на природното и културното наследство во Охридскиот регион и предлог за контактна зона што е помала од контактната зона на биосферен резерват Охрид-Струга но не го вклучува Преспанското Езеро

Источната граница на Националниот парк Галичица ја следи бреговата линија на Преспанското Езеро. Притоа, и покрај фактот што во контактната зона не е вклучено езерото, со вклучувањето на бреговата линија во која се наоѓаат каверните во карстната градба на планината Галичица се препознава хидролошката врска помеѓу Преспанското и Охридското Езеро.

Прифаќањето на оваа предлог контактна зона не го усложнува постојниот комплексен управувачки модел. Од друга страна, се дооформуваат границите на доброто бидејќи со контактната зона се вклучува целата површина на Националниот парк Галичица, наспроти сегашната граница што се простира по билото на планината.

3. Вредности

Охридското Езеро е едно од најстарите езера во Европа, опкружено со древни патишта и населби кои опстојуваат низ историјата. Природната и културната историја во ова посебно место се испреплетувале низ времето создавајќи исклучително наследство со свои специфики кои го вбројуваат во светското наследство и како такво треба да се сочува и пренесе на идните генерации.

Регион на Охридското Езеро

- Охридското Езеро е лоцирано на надморска висина од 683 m;
- Опкружено е со високи планински венци на исток и запад кои достигнуваат надморска висина од околу 2.250 m;
- Има максимална длабочина од 288,7 m и просечна длабочина од 155 m;
- Тоа е едно од езерата со најголем волумен во Европа; има вкупна водна површина од 358 км², од кои околу две третини се лоцирани во Македонија и околу една третина во Албанија;
- Површината на неговиот непосреден слив изнесува 1.129 км, додека ефективната површина на сливот го вклучува и сливот на Преспанското Езеро поради подземната врска низ карстот;
- Пронајдени се преку 1.400 автохтони видови, вклучувајќи и околу 300 видови кои се ендемични за Охридското Езеро;
- Градот Охрид е една од најстарите човекови населби во Европа; претставува ретко архитектонско и уметничко достигнување и ризница на архитектонски, археолошки, материјални и нематеријални вредности;
- Градот Струга живее на брегот на Охридското Езеро и на бреговите на реката Црн Дрим, која како природен феномен истекува од Езерото; има археолошки наоди од периодот на неолитот, бронзеното време, македонско - хеленистичкиот период, римскиот и раниот средновековен период;
- Крајбрежните населби (Трејца, Пештани, Радожда и Калишта) сведочат за традицијата, руралната архитектура и претставуваат исклучителен културен предел во кој објектите се во хармонија со морфологијата на теренот, вегетацијата и воденото огледало на езерото.

3.1. Природни вредности

Охридското Езеро (сл.7)долго време е познато како суперлативен природен феномен. Со геолошка и биолошка историја од 2-5 милион години, се истакнува како најстаро природно езеро во Европа и едно од најстарите езера во светот. Сливот на езерото поддржува подеднакво богата и значајна биолошка разновидност и голем број ендемски видови. Од научна гледна точка овој воден екосистем е меѓу најзначајните водни екосистеми, како што се Бајкалското Езеро и Тангањика.

слика 6 Охридско Езеро

Овој суперлативен природен феномен се одликува со следната исклучителна универзална вредност:

- Со најголема просечна длабочина од 155 метри Охридското Езеро е најдлабоко езеро не само на Балканскиот Полуостров туку и во Европа, а четиринаесето во светот.
- Тоа претставува последен остаток од древниот воден регион на Евроазискиот континент пред Леденото доба и според својата геолошка и биолошка историја се вбројува меѓу најстарите езера во Европа.
- Тоа претставува исклучително жариште на биолошка разновидност од глобално значење. Со 212 ендемични видови на флора и фауна и површина од 358,2 км², најверојатно претставува езеро со најголема разновидност во светот, во смисла на застапени ендемски видови на единица површина. Живите фосили и ендемичните видови се развиле како единствен резултат на географската изолација и непреченото одвивање на биолошката активност. Овој ендемизам на Охридското Езеро опфаќа полжави, трепчести црви, голем број реликти од алги и на дијатомеи, езерски сунѓери, алги, риби, како и 87 видови на птици. Остатоци од вегетацијата исто така се присутни во мочурливата вегетација од глацијално потекло, како единствен пример на Балканскиот Полуостров, како и во водниот растителниот свет (пр. Силикатните алги).

слика 7 Карстен предел на Галичица

- Во отсуство на главните фази на глацијацијата во Плеистоценот, се создале услови за одредени екосистеми (посебно пештерски и водни екосистеми) и елементите на фауна кои се дел од овие екосистеми, да преживеат вовек на подолги периоди. Прастарите групи (реликтни видови на фауна), се распространиле преку процес на еволуција каде од еден вид настануваат два или повеќе генетски независни видови (специјација) што резултирало во бројни локални ендемични видови.

При вреднувањето на просторот особено значење е дадено на геоморфолошките и топографските специфики, визуритите, атрактивноста на регионот и посебните климатски специфики. Од планините централно место во регионот завзема масивот Галичица со врвот Магаро (2.275 м), додека планината Јабланица претставува западна граница на регионот со неколку врвови над 2000 м.

Географскиот диверзитет на планината Галичица е претставен со сите видови релјефни форми, кои се типични за карст (сл.8).

- Охридското Езеро, Националниот Парк Галичица и Преспанското Езеро како комплексна целина, претставуваат област со изразито богата биолошка разновидност, висок степен на хетерогеност и ендемиза, и во таа смисла се смета за навистина импресивна локација во Европа (Gaston & David, 1994)¹¹.
- Во Националниот Парк Галичица се откриени над 30 растителни таксони и тие претставуваат заштитен знак на планината. Тука се присутни и 19 таксони од светската Црвена листа на засегнати растенија на IUCN кои имаат статус „ретки“ (R – rare). Вкупниот број на таксони од фауната досега забележани на територијата на Паркот изнесува над 3.150 ха, што претставува енормно висока разновидност на подрачје од само 25.000 ха.

Во Охридскиот регион како светско наследство идентификувани се повеќе локалитети со природни вредности:

1. **Света Богородица Калишка** - сублакустриски извори

слика 8.Сублакустриските извори во Калишта

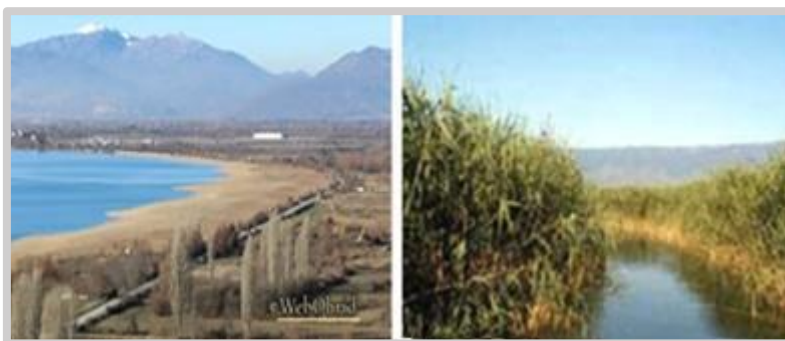
2. **Калишта** - единствено природно живеалиште на жолтиот локвањ (*Nupharlutea*) на Охридско Езеро

¹¹ Gaston, K.J. & David, R. (1994). Hotspots across Europe. Biodiversity Letters, 2: 108 - 116.

слика 9. Живеалиштето на жолтиот локван во Калишта

3. **Подмоље** - најраспространет појас на трска (*Phragmites australis*) на Охридското Езеро, природно живеалиште на загрозени видови птици и мрестилиште на крап;

слика 10. Најголем појас на трската во Подмоље

4. **Мазија** - ревитализирано природно живеалиште на жолтиот локвањ (*Nuphar lutea*), мрестилиште на крап и живеалиште и гнездилиште на птици;

слика 11. Ревитализирано живеалиштето на жолтиот локвањ во Мазијаљ

5. **Студенчишко Блато** - макрофитска вегетација и плодиште на краповидни риби;

слика 12. Студенчишко блато

6. **Вели-Даб** - сублакустриски извори, плодиште на пастрмка и биодиверзитет на бентосна фауна;

слика 13. Сублакустрични извори во Вели Даб

7. **Веља-Пеш** - сублакустриски извори, плодиште на пастрмка и биодиверзитет на бентосна фауна;

слика 14. Сублакустрични извори во Веља Пеш

8. **Свети Петар** - крајбрежни и сублакустриски извори, мрестилиште на пастрмка и биодиверзитет на бентосна фауна;

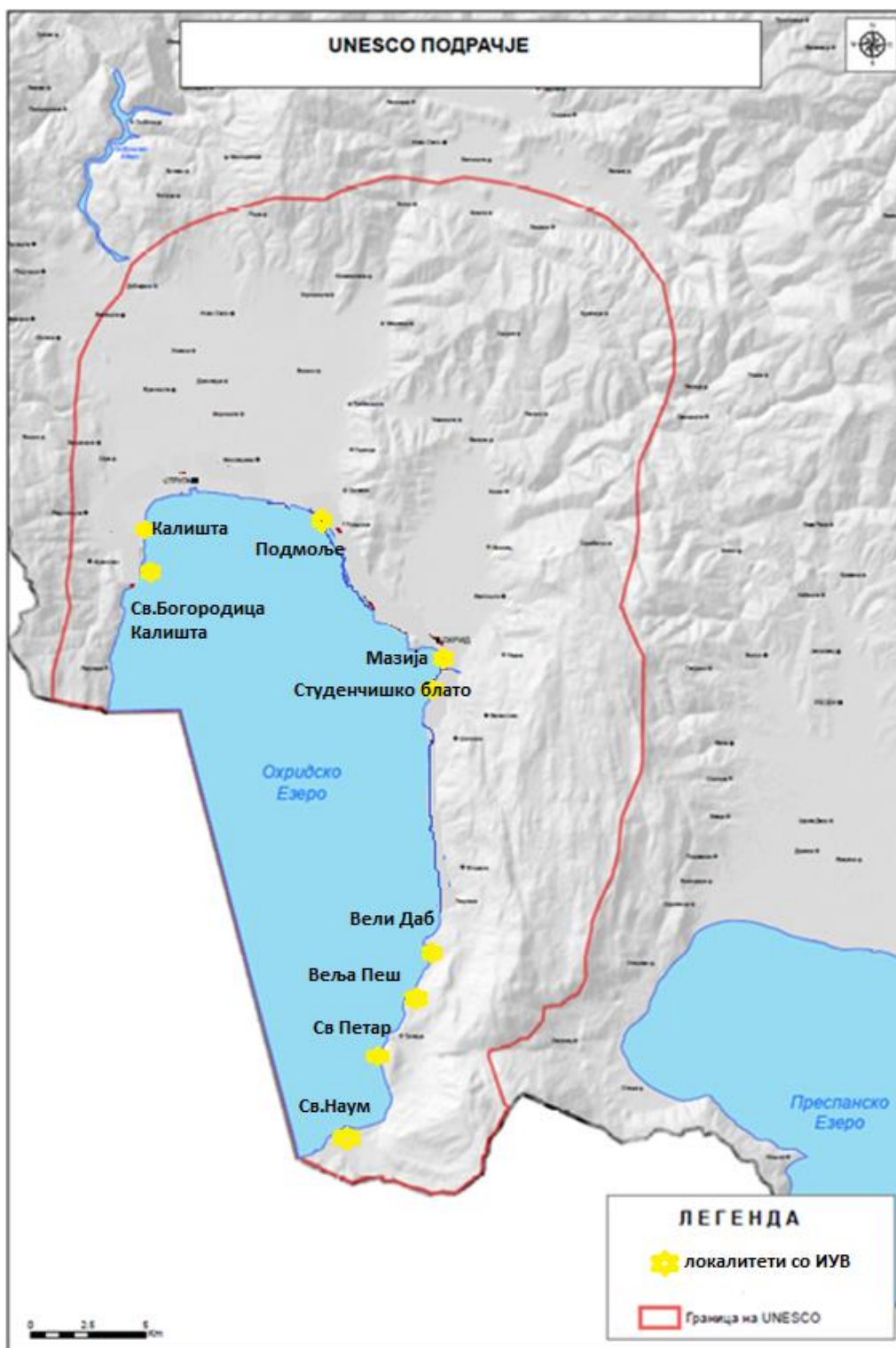

слика 15. Сублакустрични извори Свети Петар

9. **Светинаумски Извори** - најиздашен извор на Охридско Езеро, мрестилиште на пастрмки и краповидни риби и биодиверзитет на бентосна фауна.

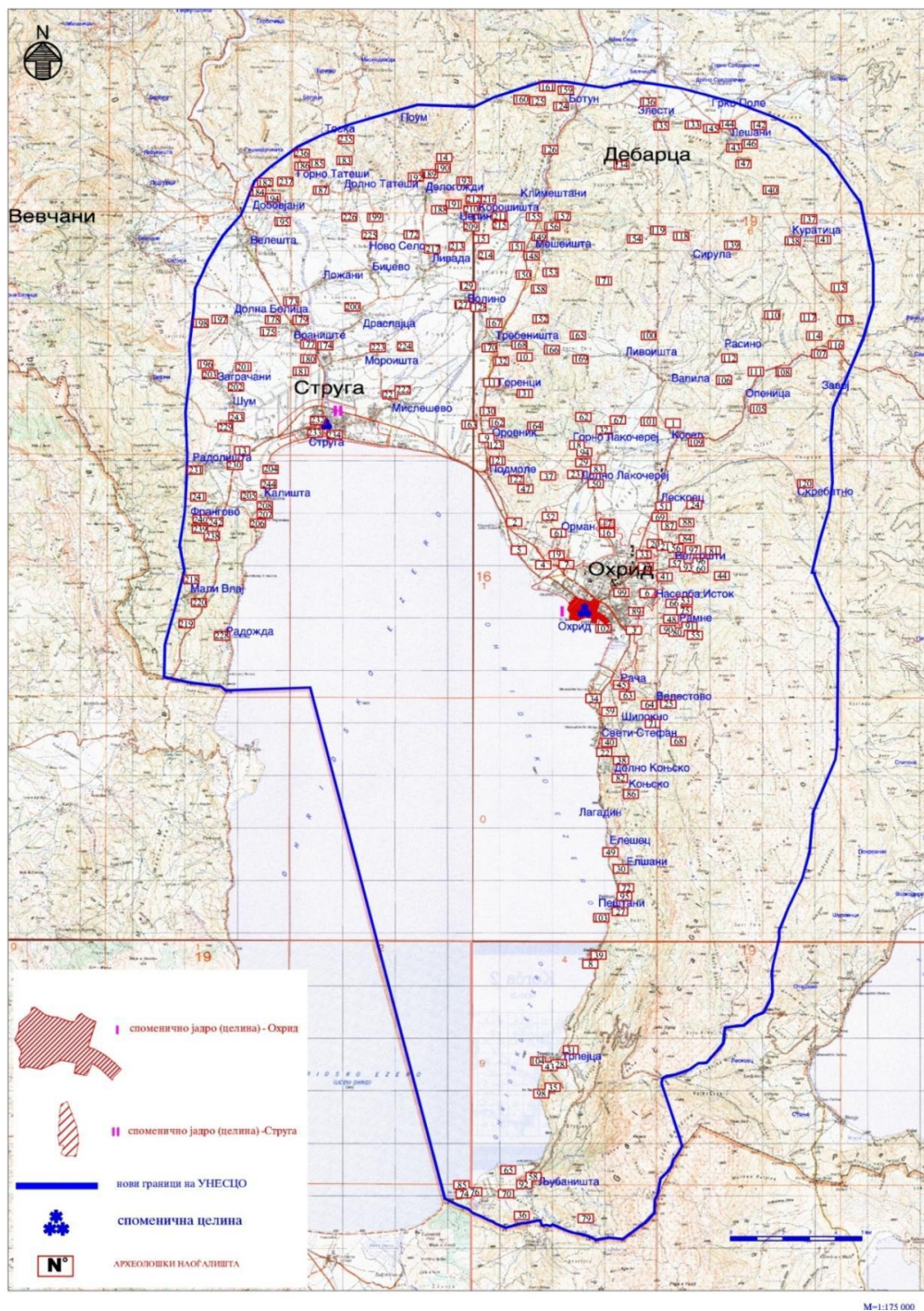
слика 16. Изворите кај Свети Наум

слика 17. Локалитети со природни вредности во Охридскиот регион

3.2. Културни вредности

Долгиот историски континуитет на овој простор и размената на културите помеѓу истокот и западот формирал посебен идентитет на оваа мала територија каков што не постои на поширокиот простор на Балканот.

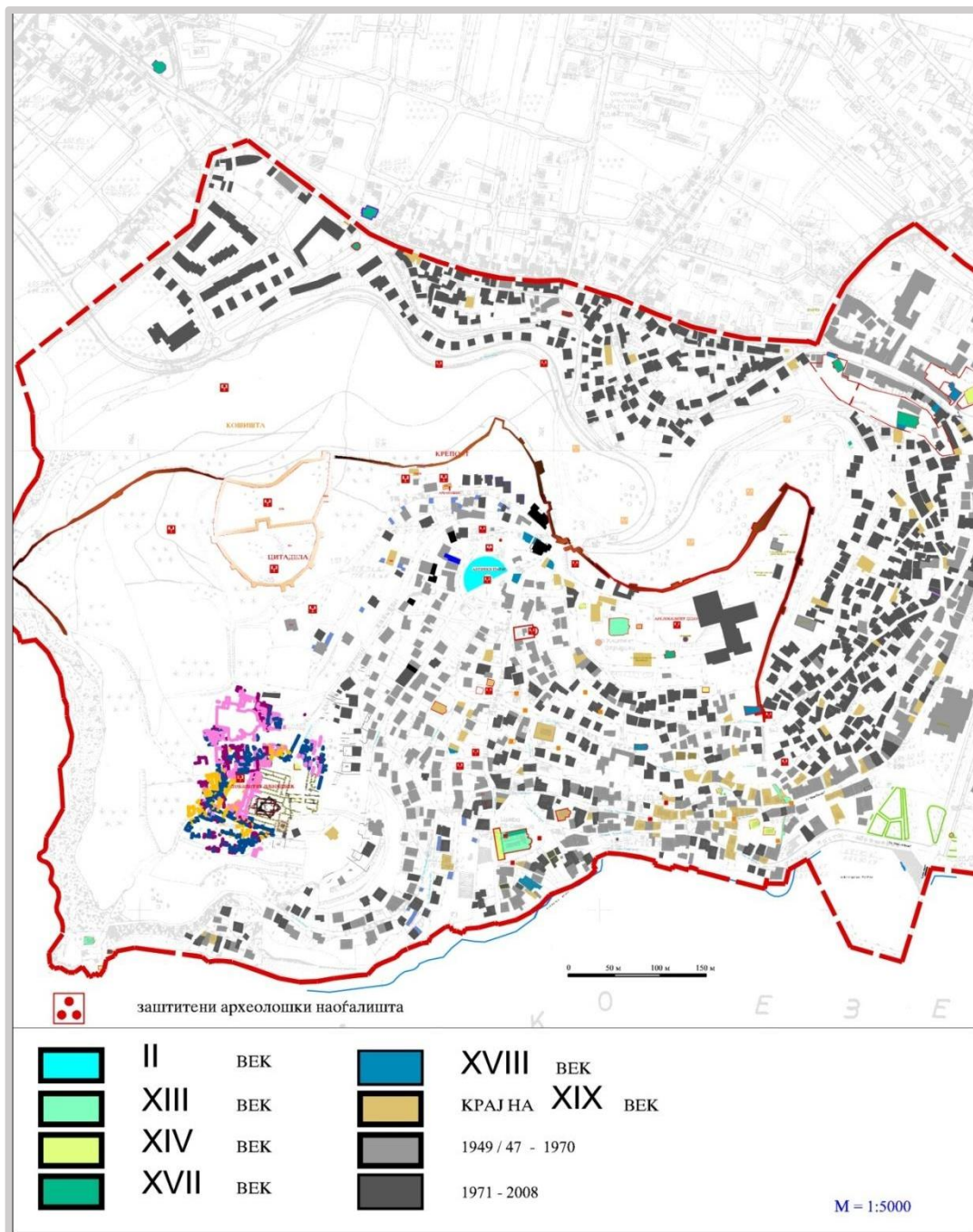
слика 18. Локалитети со културни вредности во Охридскиот регион

Карактеристичната архитектура која изобилува со свои препознатливи и единствени специфики и успешното остварување на единството помеѓу градовите, населбите, природната околина и езерото го прават овој предел автентичен и заради тоа исклучително вреден.

Имајќи ги предвид богатите културно-историски, архитектонски, археолошки и етнолошки вредности кои на регионот му даваат посебност, единственост, репрезентативност, автентичност, со нивната зачуваност, разновидност и интегралност, создадени се можности регионот да претставува добро од највисоко национално значење со универзални вредности за човештвото и неговата историја, култура, уметност и наука.

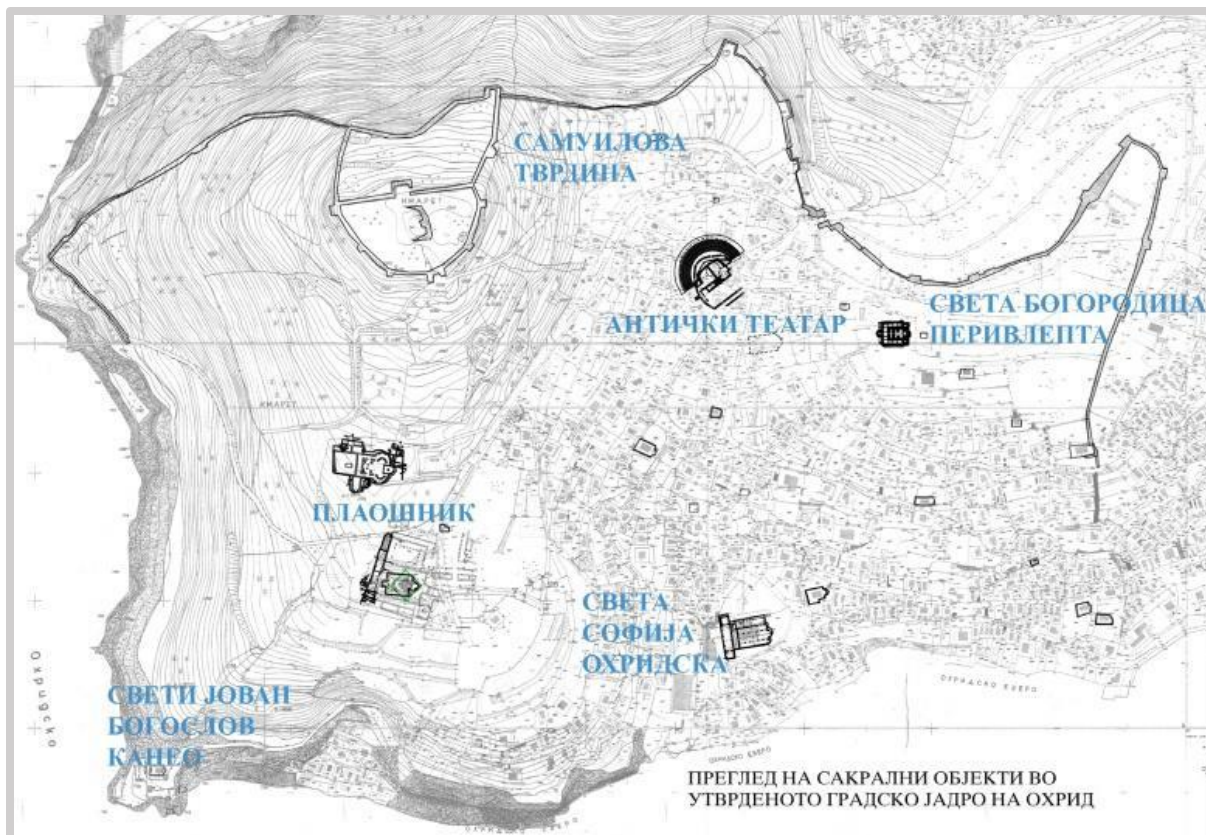
Впишаното добро ги вклучува историските центри на градовите Охрид и Струга со нивната архитектонско-урбанистичка матрица, неколку крајбрежни населби покрај Охридското Езеро, над 250 археолошки локалитети кои опфаќаат период од над 5000 години, ранохристијанските духовни центри и манастири, градби од Византискиот и Османлискиот период и др.

- Охрид како споменична целина, има огромно значење поради комплексноста од многубројните археолошки остатоци, како и низата поединечни градби кои ги имаат карактеристиките на културно наследство од исклучително значење. Како една од најстарите човекови населби во Европа тој претставува ретко архитектонско и уметничко достигнување и ризница на архитектонски, археолошки, материјални и нематеријални вредности. Градот, формиран во карактеристични природно-географски, историски, етно-социјални и естетски услови на живеење и стопанисување, во изминатиот период, се издигал и развивал во една карактеристична хармонија, без тенденција за узурпација на просторот и визуриците.
- Урбаното јадро на Охрид вклучува градби и други структури кои датираат од предисторијата, антиката и доцната антика, ранохристијанскиот период, раниот и развиениот среден век, османлискиот период, се до денес. Изграден претежно помеѓу VII и XIX век, Охрид е седиште на најстариот словенски манастир (Свети Пантелејмон) и дом на повеќе од 800 икони со светска слава во византиски стил, насликани помеѓу XI и XIV век. Охридската архитектура е најдобро сочуваната и најкомплетната збирка на урбана архитектура од овој дел на Европа. Словенската култура се ширела од Охрид кон другите делови на Европа. Во градот Охрид се наоѓа еден од најстарите словенски манастири, основан од Св. Климент Охридски во IX век (се смета за првиот „Универзитет“ на Балканот), кој ја ширел писменоста, образованието и културата низ целиот древен словенски свет. Со археолошките истражувања досега се откриени седум базилики во стариот дел на Охрид, кои датираат од периодот меѓу IV и почетокот на VI век, и содржат архитектонски и декоративни својства кои неспорно укажуваат на силниот подем и слава на античкиот Охрид (Лихнидос). Структурата на градското јадро е збогатена со голем број на археолошки локалитети, со акцент на ранохристијански базилики, кои имаат бројни мозаични подови.

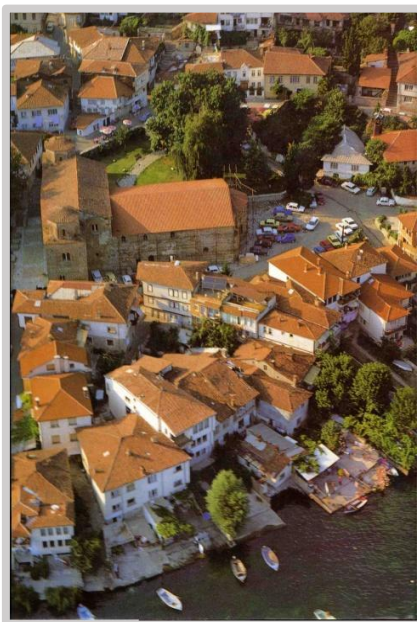

слика 19. Културно наследство во градот Охрид според периодот на настанување

Како најистакнати репрезенти со архитектонско-урбанистички вредности и духовни центри се издвојуваат старите урбани јадра на Охрид и Струга, манастирскиот комплекс Св. Архангел Михаил (Св. Наум) на јужниот дел од охридското крајбрежје, манастирскиот комплекс Св. Богородица Захумска-Заум, кај с. Трепџа, манастирскиот комплекс Св. Богородица – Калишта на западниот брег од Охридското Езеро и Св. Јован Богослов - Канео.

слика 20 Старото урбано јадро на Охрид

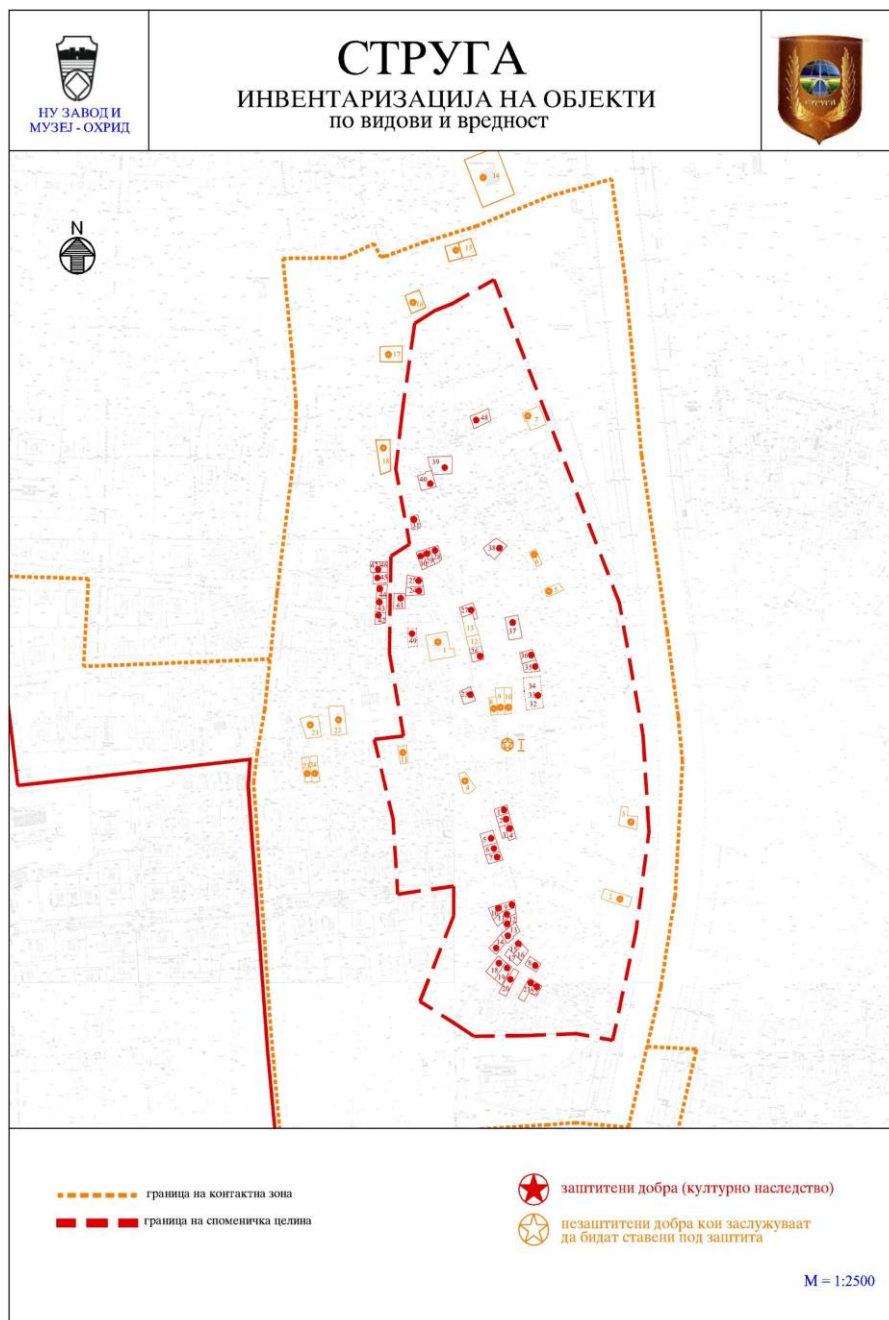

слика 21 Градот Охрид

- Градот Струга: иако е лоциран долж брегот на Охридското Езеро, неговиот живот сепак е сконцентриран на бреговите на реката Црн Дрим, која како природен феномен истекува од Езерото. Настанувањето на Струга е поврзано со наколните населби покрај Охридското Езеро. Археолошките локалитети сведочат за постоењето на наоди од периодот на неолитот,

бронзеното време, македонско - хеленистичкиот период, римскиот и раниот средновековен период. Значењето на Струга го потврдуваат и репрезентите на градската архитектура кои се истакнуваат со своите амбиентални, естетски и градителски вредности.

слика 22.Културното наследство во градот Струга по видови

слика 23 Градот Струга

- Според релјефните карактеристики општината **Дебрца** се вбројува меѓу ридско-планинските општини и дел од нејзината територија припаѓа во границите за заштитеното природно и културно наследство на Охридскиот регион. Концентрацијата на археолошки локалитети со значајни археолошки наоди го отсликуваат значењето кое оваа територија го имала во минатото но и придонесот во комплетирање на сликата за автентичната универзална вредност на регионот. Констатираниите археолошки локалитети на територијата на општината Дебрца припаѓаат на различни временски периоди, од кои би ги издвоиле: Требенишка Некропола, Горенци, 8-4 век п.н.е. (позната по богатиот археолошки материјал - откриени златни посмртни маски), Требенишко Кале, Требеништа (антички период), Зла страна, Горно Средоречје (неолит), Кутлина, Велмеј (неолит до 6-ти век), Сува Чешма, Три Челусти и Вртулка, Горенци (8-4 век.п.н.е.), Черепец, Годивје, пештера Јаорец, Велмеј (констатирани траги од првобитни заедници). Религиското наследство (црквата Си Свети во с.Лешани од 14 век) и некои стопански објекти (воденицата во с.Лешани) се само дел од богатото културното наследство кое го поседува овој регион.

слика 24 Црква Богородица Пречиста, с.Злести, и црква Си Свети, с.Лешани

Крајбрежни населби (Трпејца, Пештани, Радожда и Калишта):

- **Трпејца:** со векови населението се занимавало со риболов како основен извор на приходи. Значајна улога има и сточарството, а земјоделството е ограничено на мала обработлива површина во сувото трпејчко поле. Селото има 370 жители. Во непосредна

близина на селото е сместена најстарата сочувана црква Св. Богородица Захумска од XIV век.

- *Пештани*: со векови жителите се занимавале со рибарство и сточарство, но последните неколку децении се ориентираат кон развој на туризмот со добро развиени услужни дејности трговија и угостителство. Ова наложило старите селски домаќинства да се преадаптираат во модерни современи објекти за потребите на туризмот и угостителството и претставуваат ревитализирани рурални средини.
- *Радожда*: претставува типично рибарско село, сместено во рамничарскиот дел крај северо-западниот дел од езерскиот брег кое постепено прераснува во туристичка рурална населба, со идеални можности за развој на селски туризам. Селото постепено се трансформира во современа туристичка населба со развој на услужните дејности: трговија, угостителство и туризам. Над селото се наоѓа пештерната црква Архангел Михаил со сочуван вреден живопис.
- *Калишта*: претставува типично рибарско село каде во последните години се повеќе се градат мали угостителски објекти и се развива угостителството и туризмот. Во непосредна близина на селото се наоѓа манастирскиот комплекс Св. Богородица со пештерниот храм Рождество на Пресвета Богородица. Манастирската црква и коначите се изградени во поново време и активни се и денес.

3.3. Општествени вредности

Општествените вредности на Охридскиот регион се поврзани со традиционалните општествени активности и неговото современо користење, кое ја вклучува и грижата и високата свест за опкружувањето, поттикнувајќи го процесот на заштита и унапредување на природното и културно наследство. Тие имаат важна улога во воспоставување на општествениот и културен идентитет, како на локално, така и на национално ниво. Овие вредности се генерирани од самото културно и природно наследство и од процесите на нивната заштита. Усогласувањето помеѓу заштитата и доброто управување со Охридскиот регион, се гаранција за одржлив развој.

3.4. Научно - образовни вредности

Долгото цивилизациско егзистирање на градот Охрид низ вековите како духовен и културен центар оставило посебен печат и во просветителската дејност со формирањето на првиот словенски „универзитет“, односно делувањето на познатата Охридска книжевна школа (Светиклиментовиот универзитет).

Богатиот фонд на грчки и словенски црковни ракописи разнесуван од градот од разни причини, во текот на XVIII, XIX и првата половина на XX век сериозно ја осиромашиле охридската збирка на ракописи, но сепак градот поседува завиден фонд на стари ракописи и копии на стари словенски епиграфски споменици.

Со опаѓањето на моќта на Османлиската Империја на општествената сцена се појавил преродбенскиот период и времето на националното будење, како елемент на новите европски разбирања за концептот на национални држави. Образовните вредности на Охрид видени низ призмата на делата на повеќе охридски интелектуалци и творци во овој период исто така се сметаат за дел од научно-образовните вредности на регионот. Во минатото на Охрид високите црковни великодостојници кои доаѓале од големите христијански центри како Константинопол или Солун секогаш ја имале доминантната улога во локалните процеси за формирање на општествените,

образовните и духовните вредности на градот. Нивните црковни дела исто така влегуваат во оваа категорија.

Наведените вредности на Охридскиот регион тој има извонредно голем потенцијал за истражување во областа на природните науки, историјата, археологијата, архитектурата, етнологијата и историјата на уметноста.

4. Методологија и процес на изработка на Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион

4.1. Потреба од донесување на План за управување со светското наследство

Основна цел на управувањето е да се обезбеди ефективна заштита на доброто за сегашните и идните генерации. Сепак, управувањето како процес во себе содржи и многу повеќе: тоа е механизам преку кој се стремиме да ја разбереме историјата на доброто и неговата употреба и вредностите за сегашноста и иднината. Управувањето засновано врз вредностите на доброто е суштински принцип, а консултациите, дискусиите и градењето консензус, постигнати за време на процесот на пишување на Планот, ќе играат клучна улога во идното успешно управување со светското наследство.

Земјите-потписнички на Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство (член 4 од Конвенцијата) се обврзани да ја гарантираат идентификацијата, заштитата, конзервацијата, унапредувањето на културното и природното наследство на својата територија, но и да ја зачуваат автентичноста, интегритетот и исклучителната универзална вредност но и да ја пренесат на идните генерации. Комитетот за светско наследство на УНЕСКО изразува силна препорака до сите земји-потписнички да оформат рамки за унапредување и соодветна правна заштита која ќе обезбеди долгорочна заштита на локалитетите на светско наследство. Во таа насока Оперативниот водич за спроведување на Конвенцијата го нагласува значењето на Планот за управување како ефективна алатка за постигнување на овие заложби. Планот за управување ќе му овозможи на Охридскиот регион да чекори напред, потпирајќи се на своите темелни вредности како меѓународно значаен регион за наследството.

Тоа е можно преку соодветно планирање, спроведување на соодветни мерки и следење на нивната успешност. Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион е првиот чекор кон дефинирање на обмислена политика за управување со природното и културното наследство и соодветно промовирање на светското значење на Охридскиот регион.

Потребата од План за управување произлегува не само од меѓународните упатства, но и од одредбите од националното законодавство кое нуди решение за справување со реалната состојба на самиот регион.¹²

4.2. Методологија на изработка на Планот за управување

Методологијата за подготовка на Планот за управување на заштитениот Охридски регион се темели на препораките на УНЕСКО, ИКОМОС и ИУЦН, како и во согласност со *Насоките за управување со локалитети на светско културно наследство* (Бернард М. Филден, Јука Јокилето, 1998) – заедничка публикација на ИКОМОС, ИКОМОС и УНЕСКО и *Планови за управување со светско наследство – практичен водич* (Бригита Рингбек, 2008) – публикација на Германската комисија за УНЕСКО, но и позитивните искуства од други земји при изработка на План за управување. Планот за управување ги има предвид и останатите документи како Декларацијата од Будимпешта за светско наследство од 26-тата сесија на Комитетот за светско наследство на УНЕСКО од 2002 год. (CONF 202

¹² Закон за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион („Сл. Весник на РМ“ бр. 75/10);

9)¹³ и Повелбата од Бура за заштита на места со културно значење (ИКОМОС Австралија, 1979, ревидирана во 2013)¹⁴ итн.

При изготвувањето на Планот за управување со Охридскиот регион беа користени податоци содржани во национални стратешки документи, анализи и извештаи, информации како и соодветни библиографски единици за природното и културното наследство во Охридскиот регион.

Оперативниот водич за имплементација на Конвенцијата за светско наследство на УНЕСКО, усвоен од страна на Комитетот за светско наследство изразува силна препорака до сите земји-потписнички да оформат рамка за унапредување и соодветна правна заштита која ќе обезбеди долгорочна заштита на добрата кои се светско наследство. Оперативниот водич го нагласува значењето на Планот за управување како ефективна алатка за постигнување на овие заложби и притоа ги дава следните насоки:

1. Имајќи предвид дека секое подрачје/локалитет/споменик има свои специфики и разлики, општите елементи што треба да се запазат со цел воспоставување на ефикасен систем за управување со светското наследство се следниве:
 - Спроведување на партиципативно планирање и консултативен процес со цел запознавање на сите чинители со значењето на заштитата на наследството;
 - Следење на стандардниот циклус – планирање, спроведување, мониторинг, проценка на успешност на спроведувањето на планот и негово ревидирање;
 - Проценка на ранливоста на наследството односно на социјалните, економските и другите притисоци и промени, вклучувајќи го и следењето на влијанијата, односно трендовите на предложените интервенции;
 - Развивање на механизми за координирање на активностите што се превземаат од страна на различни заинтересирани страни и чинители;
 - Алоцирање на потребните ресурси;
 - Изградба на капацитети и подигање на свеста; и
 - Транспарентен и отчетен опис на функционирањето на системот за управување со светското наследство.
2. Комитетот препорачува земјите членки на Конвенцијата да ги вклучат и аспектите на подготвеност за ризици во Плановите за управување со светското наследство и во плановите за обука.

4.3. Процес на изработка на Планот за управување

Во 2007 година беше формирана меѓуресорска стручна комисија којашто работела на ревидирање на границите на природното и културното наследство на Охридскиот регион. Воедно, е формирана и работна група за отпочнување постапка за подготовка на Закон за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион.

Процесот на изработка на Планот кој започнува кон крајот на 2018 година, се темели на концептот на тимска работа и интердисциплинарниот пристап, што подразбира синхронизирано водење на повеќе истражувачки постапки од страна на работен тим составен од експерти од различни специјалности, врз база на заедничка методолошка платформа, целите кои треба да се остварат и единствената координација.

¹³ *Budapest Declaration on World Heritage*, Будимпешта, Унгарија 2002 (<https://whc.unesco.org/en/decisions/1217/>);

¹⁴ *The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance, The Burra Charter, 2013* (Burra Charter);

Од 13-16 декември 2009 година во Охрид во организација на Канцеларијата на УНЕСКО во Венеција, се одржа работилница на тема „Имплементирање на Планот за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион“, на која беа утврдени насоки за изработка на Акцискиот план како значаен дел од подготовката на Планот за управување.

Процесот за изработка на Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион траеше десетина години. Во 2009 година по прифаќањето на Информацијата за подготовката на Планот за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион од страна на Владата на РМ (заклучоци од 48 седница, бр. 19-3428/1 од 08.07.2009 год.), првата нацрт верзија на Планот за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион беше доставена на разгледување до Центарот за светско наследство на УНЕСКО (2010 год.). По добиените препораки и забелешки од советодавните тела (ИУЦН и ИКОМОС), се пристапи кон ревизија на Нацрт Планот за управување. Во 2015 година е подготвен ревидиран План за управување со природното и културното наследство Охридски регион (2016-2025 година).

На 40-тата сесија на Комитетот за светско наследство на УНЕСКО (Истанбул, Турција - 2016 година) согледувајќи ја ранливоста на наследството, беше донесена Одлука (40COM 7B.68) со која се препорача да се спроведе Реактивна мониторинг мисија од страна на Центарот за светско наследство и советодавните тела ИУЦН и ИКОМОС. Целта на мисијата беше да се процени состојбата на заштитата на природното и културното наследство, како и да се обезбеди помош околу иницирањето на изработката на Стратегиска оцена на животната средина (СОЖС) на Нацрт-Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион. Со СОЖС би се процениле одделните и кумулативните влијанија од урбанизацијата и спроведувањето на планираните проекти од областа на туризмот, патната и железничката инфраструктура врз исклучителната универзална вредност на светското природно и културно наследство во Охридскиот регион.

Потребата од ревидирање на постојниот Нацрт-План за управување со природното и културното наследство Охридски регион 2016-2025 е нотирана и во Извештајот на Реактивната мониторинг мисија (спроведена од 9 до 14 април 2017 год.).

Овој План за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион, кој се однесува само на делот од доброто на територијата на Република Северна Македонија, се базира на верзијата од 2017 година и истовремено ги вградува коментарите и препораките од Извештајот на реактивната мониторинг мисија од 2017 година. Дополнително, за изработката на Планот во 2019 година од страна на Владата е номинирана работна група што вклучува стручни лица од клучните надлежни институции на национално и локално ниво.

Нацрт Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион е резултат на активно учество на голем број на засегнати страни и истиот ќе биде предмет на понатамошна опсежна консултација со јавноста што ќе ги вклучи и претставниците од Албанија, имајќи ја предвид потребата за прекугранична соработка во однос на спроведување интегрирани заштитни мерки во Охридскиот регион. Финалниот текст на Планот ќе ги интегрира суштинските придонеси што ќе се добијат во периодот од 60 дена во којшто јавноста ќе има можност да достави коментари.

5. Управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион

Главна цел на управувањето со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион е воспоставувањето на рамнотежа помеѓу заштитата на исклучителната универзална вредност, управувањето со природните ресурси, социјалниот развој и економски раст во рамките на заштитеното добро. Успешното управување со светско наследство мора да биде темелено на целосно разбирање на доброто.

5.1. Стратешка рамка

Доброто се управува и заштитува врз основа на бројни релевантни стратешки документи и планови.

За управувањето со природното и културното наследство во Охридскиот регион релевантни се следниве стратешки и плански документи:

- Просторен план на Република Македонија (2004-2020)
- Просторен план за охридско-преспанскиот регион (2005-2020)
- Стратегија за биолошка разновидност на Република Македонија со Акционен план;
- План за управување со Националниот парк Галичица (2010-2020).
- Национална стратегија за развој на културата во Република Македонија (2018-2022);
- Стратегија за управување со отпад на Република Македонија (2008-2020);
- Нацрт стратегија за земјоделството и рурален развој (2015-2020);
- Национална стратегија за одржлив развој во Република Македонија (2009-2030);
- Стратегија за регионален развој на Република Македонија (2009-2019);
- Стратегија за култура на општина Струга (2017-2022);

На локално ниво од донесените плански документи релевантни за Планот за управување се:

- Ревидирана стратегија и Акциски план за одржлив локален економски развој на општина Охрид (2013-2014);
- Стратешки план за развој на општина Струга 2007-2011;

Тековно се изработуваат следните плански и стратешки документи:

1. План за управување со сливот на Охридското Езеро (нацрт на овој план се предвидува да биде готов во декември 2019 година);
2. Локален акциски план за животна средина (ЛЕАП) за Општина Охрид (започнат, со планиран рок за завршување крајот на септември 2019 година);
3. Стратегија за одржлив развој на туризмот во Охридскиот регион (во процедура е тендерска постапка);
4. Сообраќајна студија за градот Охрид (започната, со планиран рок за завршување во јануари 2020 година);
5. Студија за валоризација на Студенчишко блато (започната, со планиран рок за завршување крајот на септември 2019 година);
6. Нацрт Локален еколошки акциски план (ЛЕАП) за општина Дебрца (2019-2026)
7. Национална стратегија за заштита и користење на културното наследство (2020-2025);

Одредбите од Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион ги почитуваат и целосно се усогласени со насоките и препораките содржани во горенаведените плански и стратешки документи. По усвојувањето на Планот од страна на Владата, неговите

одредби ќе бидат интегрирани во законската регулатива и секторските стратегии релевантни за Охридскиот регион.

5.2. Правна рамка

Управувањето со природното и културното наследство во Охридскиот регион базира на механизмите на заштита што се утврдени во неколку национални закони:

- **Законот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион** („Сл. весник на РМ“ бр. 75/2010), ги уредува правата и обврските на државата, на општините Охрид, Струга и Дебарца, како и правата и должностите на правните и физичките лица во однос на управувањето со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион впишан на Листата на светското природно и културно наследство на Конвенцијата на УНЕСКО. Исто така, со овој закон се дефинирани правата и обврските на Комисијата за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион. Комисијата, согласно овој закон, врши координирање на мерките за управување. Со законот се дефинира потребата од донесување на План за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион. Дополнително, со законот прелиминарно се утврдува содржината, процесот на изработка и усвојување на Планот, како и органите одговорни за негово спроведување.

Изработен е нов *Закон за управување со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион* кој беше усвоен од Владата во јули 2019 година (во постапка на целосно усвојување). Со овој закон се има за цел да воспостави пофикасен систем на управување со светското природно и културно наследство од страна на државните и локални органи, како и да се овозможи подиректно вклучување во овие процеси на научни, стручни и граѓански организации.

- **Законот за заштита на културното наследство** („Сл. весник на РМ“ бр.20/04, 71/04, 115/07, 18/11, 148/11, 23/13, 137/13, 164/13, 44/14, 199/14, 104/15, 154/15, 192/15, 39/16, 11/18 и 20/19) и соодветните подзаконски акти ги уредуваат работите поврзани со заштитата на културното наследство.
- **Законот за прогласување на старото градско јадро на Охрид за културно наследство од особено значење** („Сл. весник на РМ“ бр.47/11 и 154/15 ги утврдува границите на заштитената споменичка целина Старо градско јадро на Охрид и границите на нејзината контактна зона, како и режимот за заштита кој е пропишан поединечно - за целината и за нејзината контактна зона.
- **Законот за заштита на природата** („Сл. весник на РМ“ бр.67/2004, 14/2006 и 84/2007, 35/10, 47/11, 148/11, 59/12, 13/13, 163/13, 41/14, 146/15, 39/16 , 63/16 и и 113/18) ја регулира заштитата на биолошката и пределската разновидност, како и заштитата на природното наследство во заштитени подрачја и надвор од нив. Во согласност со Законот за заштита на природата, субјектите кои се надлежни за заштита и управување со заштитените подрачја донесуваат планови за управување и годишни програми за заштита на природата, по претходна согласност од Министерството за животна средина и просторно планирање.
- **Со Законот за животна средина** („Сл. весник на РМ“ бр. 53/05, 81/05, 24/07, 159/08, 83/09, 48/10, 124/10, 51/11, 123/12, 93/13, 187/13, 42/14, 44/15, 129/15, 39/16, 99/ 18)се уредуваат правата и должностите на државата, на општината, на градот Скопје и на општините во градот Скопје, како и правата и должностите на правните и на физичките лица, во обезбедувањето услови за заштита и за унапредување на животната средина, заради остварување на правото на граѓаните на здрава животна средина.

- Со **Законот за водите** („Сл. весник на РМ“ бр. 87/08, 06/09, 161/09, 83/10, 51/11, 44/12, 23/13, 163/13, 180/14, 146/15 и 52/16) се уредува правниот статус на водите и начинот и условите на управување со водите.
- Со **Законот за внатрешна пловидба** („Сл. весник на РМ“ Бр. 55/07, 26/09, 22/10, 23/11, 53/11, 155/12 и 15/13, 137/13, 163/13, 42/14, 166/14, 146/15, 193/15 и 31/16) се уредува внатрешната пловидба и безбедноста на пловидбата на внатрешните води на територијата на Република Северна Македонија, услови и начин на користењето, одржувањето и заштитата на пловните патишта, пристаништата, зимовниците, сидриштата и плажите.
- Со **Законот за заштита на Охридското, Преспанското и Дојранското Езеро** („Сл. весник на РМ“ бр. 45/77, 8/80, 51/88, 10/90 и 62/93) Охридското Езеро беше прогласено за заштитено подрачје во категоријата споменик на природата.
- **Законот за прогласување на шумските предели на планината Галичица за Национален парк** („Сл. весник на НРМ“ бр. 31/58 и 16/65) и **Законот за прогласување на дел од планината Галичица за национален парк** („Сл. весник на РМ“ бр.171/10) ги утврдуваат границите и режимите на заштита на Националниот парк Галичица.
- **Законот за шумите** („Сл. весник на РМ“ бр. 64/09, 24/11, 53/11, 25/13, 79/13, 147/14, 160/14, 33/15, 44/15, 147/15 и 39/16) ги уредува планирањето, управувањето, стопанисувањето, одгледувањето, заштитата и користењето, чувањето на шумите како природно богатство и шумското земјиште, остварувањето на општокорисните функции на шумите, правото и обврските на користење на шумите, финансирањето, како и други прашања од значење за шумите и шумското земјиште по принципот на биолошка, економска, социјална и еколошка прифатливост
- **Законот за пасиштата** („Сл. весник на РМ“ бр. 3/98, 101/00, 89/08, 105/09, 42/10, 116/10, 164/13, 193/15 и 215/15) ги уредува управувањето, унапредувањето и користењето на пасиштата во државна сопственост.
- **Законот за просторно и урбанистичко планирање** („Сл. весник на РМ“ бр. 199/14, 44/15, 193/15, 31/16, 163/16, 64/18 и 168/18) ја дефинира хиерархијата на планирање, видовите на просторни и урбанистички планови, начинот на нивна изработка и донесување, како и учеството на јавноста.
- **Законот за градежно земјиште** („Сл. весник на РМ“ бр. 15/15, 44/15, 98/15, 193/15, 226/15, 30/16 и 31/16) со кој се уредуваат правата и обврските во поглед на градежното земјиште, уредувањето на градежното земјиште, условите и начинот на располагање со градежното земјиште, како и други прашања од областа на градежното земјиште.
- **Законот за градење** („Сл. весник на РМ“ бр. 130/09, 124/10, 18/11, 36/11, 54/11, 59/11, 13/12, 39/12, 144/12, 25/13, 70/13, 79/13, 137/13, 163/13, 27/14, 28/14, 42/14, 115/14, 187/14, 44/15, 129/15, 217/15, 226/15, 30/16 и 31/16, 39/16, 71/16, 132/16,35/1864/18 и 168/18) ги уредува градењето, основните барања на градбата, потребната проектна документација за добивање на одобрение за градење, правата и обврските на учесниците во изградбата, начинот на употреба и одржување на градбата, како и други прашања од значење за градењето.
- **Закон за ратификација на договорот меѓу Владата на Република Македонија и Советот на министри на Република Албанија за заштита и одржлив развој на Охридското Езеро и неговиот слив** („Сл. весник на РМ“ бр. 46/05 - 99 седница, 10.06.2005 год.)

5.3. Институционална рамка

Носители на активностите за изработка и следење на спроведување на Планот за управување со Охридскиот регион како светското природно и културно наследство се **Министерството за култура - Управа за заштита на културното наследство** - за делот за културното наследство и **Министерството за животна средина и просторно планирање – Управа за животна средина** - за природното наследство, одредени од Владата на Република Северна Македонија.

Министерството за транспорт и врски е надлежен орган за вршење на работите од областа на уредување на простороти како таков издава согласност на урбанистичките планови изработени во форма на предлог на план, со кои се потврдува дека плановите се изработени согласно одредбите на Законот за просторно и урбанистичко планирање и според прописите донесени врз основа на истиот Закон. Министерството за транспорт и врски донесува годишна програма за финансирање и изработка на урбанистички планови.

Националниот конзерваторски центар - Скопје во координација со **Заводот за заштита на спомениците на културата и Музеј – Охрид** се грижи за заштита на културното наследство во Охридскиот регион. **Националната установа Музеј „д-р Никола Незлобински“ – Струга** е надлежен за заштита на движното културно и за природното наследство во територијата на Струга.

За управувањето со дел од природното наследство на Охридскиот регион е надлежна **Јавната установа Национален парк Галичица** која интегрално управува со природното наследство и се грижи за спречување на деградацијата на природното наследство и пределот на националниот парк предизвикано од вршењето на дејности и активности на други правни и физички лица во рамките на националниот парк.

Мониторинг, научни истражувања на биолошката разновидност и обезбедување на генетски материјал од видовите на Охридското Езеро и неговото сливно подрачје, во рамките на Охридскиот регион спроведува **Јавната научна установа – Хидробиолошки институт – Охрид**.

АД Електрани на Македонија за производство на електрична енергија може да управува со минималната (693,10 мнв.) и максималната кота на Охридското Езеро (693,75 мнв.), преку контрола на истекувањето на реката Црн Дрим. Максималната и минималната кота се утврдени со водостопанската дозвола издадена од Министерството за животна средина и просторно планирање.

Концесионерот “ЛТДПТУ ЛЕТНИЦА-БЕЛВИЦА Милорад, ДООЕЛ Увоз-извоз Струга” од Охрид стопанисува со Охридското Езеро во согласност со риболовна основа изработена од страна на Сточарскиот институт од Скопје, според која максимална дозволена количина на дневен улов на риба за риболовниот ревер Слив на Охридско Езеро изнесува вкупно 2 кг од кои: до 3 примероци на пастрмка, до 15 примероци црна мрена, до 10 примероци скобуст, до 6 примероци клен, до 10 примероци писа, до 1 примерок крап, како и 1 примерок јагула.

Капетанија на пристаништата - Охрид (Министерство за транспорт и врски) ги има следните надлежности: се грижи за безбедноста или сигурноста на пловните објекти, води Регистар на пливачките објекти и чамци; може привремено да ја ограничи или забрани пловидбата и употребата на пловниот пат, пристаништата, зимовниците, сидриштата и капалиштата, како и да забрани пловидба на неисправни пловни објект; бара да се отстранат оштетени, заринкани или потонати пловни објекти што ја попречуваат или загрозуваат безбедноста на пловидбата или претставуваат опасност за загадување, дава мислења за детални урбанистички планови за деловите на брегот и водениот простор на внатрешните води на кои можат да се градат пристаништа, зимовници, сидришта и капалишта и да се поставуваат пловни и пливачки објекти и друго. Ако на

пловен објект се случи настан што ја загрозува сигурноста на бродот или пловидбата, или ако се случи вонреден настан на бродот, на патниците и на товарот, или ако се забележи загадување од масла и хемикалии на пловниот пат, заповедникот на бродот е должен тоа веднаш да го внесе во бродскиот дневник и да поднесе Извештај за настанот до Капетанијата најдоцна во рок од 24 часа.

Општините Охрид, Струга и Дебрца, согласно законската регулатива, немаат надлежности во делот на заштитата на природното и културното наследство, освен можноста да инцираат прогласување на заштитени подрачја во согласност со Законот за заштита на природата. Меѓутоа општините со практикување на своите надлежности во однос на комуналните дејности, урбанистичкото планирање и локалниот економски развој можат да извршат влијание врз исклучителните универзални вредности на светското природно и културно наследство во Охридскиот регион.

Граѓанските организации ги следат процесите и активностите што можат негативно да влијаат на исклучителната универзална вредност на Регионот и реагираат во јавноста, вршејќи притисок врз институциите на национално и локално ниво и приватниот сектор, да ги почитуваат одредбите на законите што ги регулираат прашањата на заштита на животната средина, водите, природата, културното наследство и управувањето со отпадот.

5.3.1. Сопственост

Културното наследство и добро за кое основано се претпоставува дека претставува културно наследство што ќе се најде во земја или вода, се смета за државна сопственост. Културното наследство како и земјиштето на кое се наоѓа природното наследство во Охридскиот регион може да биде во државна сопственост, во сопственост на единиците на локалната самоуправа на чие територија се наоѓа природното наследство и во приватна сопственост (физички лица, верски заедници). Имателите на културно наследство во Охридскиот регион се одговорни за негово одржување, чување, почитување и правилно користење.

Заштитените видови флора и фауна и нивните живеалишта се во државна сопственост без оглед на сопственоста на земјиштето на кое се наоѓа природното наследство. Имателот на природното наследство во Охридскиот регион може да го користи на начин и под услови утврдени со закон. Сопственикот на земјиштето на кое се наоѓа природното наследство е должен да се грижи за видовите и нивните живеалишта на начин определен со Законот за заштита на природата и законите од допирните области. Заради постигнување на целите на заштитата и примена на режимите на заштита можно е да се изврши експропријација на земјиште во приватна сопственост.

5.4. Систем за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион

Системот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион се потпира на три основни столба и тоа:

1. Планирање и користењето на земјиштето
2. Управување со природното наследство
3. Управување со културното наследство

5.4.1. Планирање и користење на земјиштето

Планирањето и користењето на земјиштето во Охридскиот регион се обезбедува со изработка, донесување и спроведување на просторни и урбанистички планови кои меѓусебно се усогласуваат.

Планските документи што го насочуваат просторниот развој на регионот се: Просторниот план на РМ односно Просторниот план на охридско-преспанскиот регион, Генералните урбанистички планови (ГУП) на градовите Охрид и Струга, деталните урбанистички планови (ДУП), урбанистичките планови за село, урбанистичките планови за вон населено место (УПВНМ), урбанистички планови за подрачја и градби од државно значење, урбанистичко-плански документации за градби од посебен интерес, државни урбанистички плански документации (ДУПД), локални урбанистички планска документации (ЛУПД), урбанистичко планска документација за туристичко-развојни зони (УПТРЗ), урбанистичко-плански документации за автокампови и за инфраструктурни проекти во Охридскиот регион.

5.4.1.1. Просторни планови

Постојните просторни планови врз основа на кои се управува со намената и користењето на земјиштето во границите на светското природно и културно наследство во Охридскиот регион се:

1. Просторен план на РМ (2004-2020);
2. Просторен План на Охридско-Преспанскиот регион (2005-2020),
3. План за просторно уредување на Националниот Парк Галичица (1988)

Просторниот План на општина Охрид е донесен во 1988 год. но неговата важност е истечена. Нацрт Просторен план за Националниот парк Галичица (2010-2020) се уште не е доработен.

Просторен план на Република Македонија

Просторниот план на Република Македонија од 2004 година е највисокиот долгорочен и интегрален плански документ за просторот на државата, со кој се даваат насоки за намената, користењето, заштитата, организацијата и уредувањето на просторот на територијата на државата и за уредувањето со тој простор. Просторниот план на РМ не го обработува издвоено природното и културното наследство во Охридскиот регион. Биолошката разновидност и нејзината заштита се третира согласно стариот Закон за природни реткости. Во поглавјето што го третира природното наследство, утврдени се заштитените и подрачјата предвидени за заштита, како и поединечните видови во и надвор од заштитените подрачја (Табела 1).

Табела 1. Просторниот план на РМ: преглед на заштитени подрачја и предложени за заштита во Охридскиот регион

Категорија	Име	Општина	Статус на заштита
Национален парк	Галичица	Охрид	Заштитен
Научно-истражувачки резерват	Осој	Охрид	Предлог
Споменик на природа	Македонски даб	Охрид	Заштитен
Споменик на природа	Пештера Самоска дупка	Охрид	Предлог
Споменик на природа	Пештера Јаорец	Охрид	Предлог
Споменик на природа	Платан-чинар	Охрид	Заштитен
Споменик на природа	Чемресови стебла	Охрид	Заштитен
Споменик на природа	Алепски бор	Охрид	Заштитен
Споменик на природа	Дувало – с. Косел	Охрид	Заштитен

Категорија	Име	Општина	Статус на заштита
Споменик на природа	Платан	Струга	Заштитен
Споменик на природа	Пештера Млечник	Струга	Заштитен
Споменик на природа	Вевчански извори	Вевчани	Заштитен

По донесувањето на Законот за заштита на природата во 2005 година, категориите на заштитени подрачја беа променети, односно усогласени со категориите утврдени од Меѓународната унија за заштита на природата - ИУЦН. Истовремено, конзерваторскиот пристап базиран на природни реткости во и надвор од заштитените подрачја се промени во насока на репрезентативно покривање на типовите живеалишта и екосистеми на територијата на Република Северна Македонија. **Во таа насока, Просторниот план на РМ не дава соодветни насоки за управувањето со природното наследство во Охридскиот регион.**

Културното наследство, согласно Просторниот план на РМ, е класифицирано во две основни групи: споменични подрачја и поединечни споменици. Притоа е идентификувано “Охридското природно и културно подрачје со стариот дел на градот Охрид, заштитеното Охридско Езеро и Националниот парк Галичица како подрачје со мешовита вредност, со особени природни, историски, културни и уметнички вредности создадени од човекот низ вековите”. Со Просторниот план е направен обид да се направи инвентаризација на споменичките подрачја и поединечните споменици, но од парцијалните теренски податоци, за периодот 1998-2003 година е констатирано пропаѓање на недвижното културно наследство, особено на старата градска архитектура.

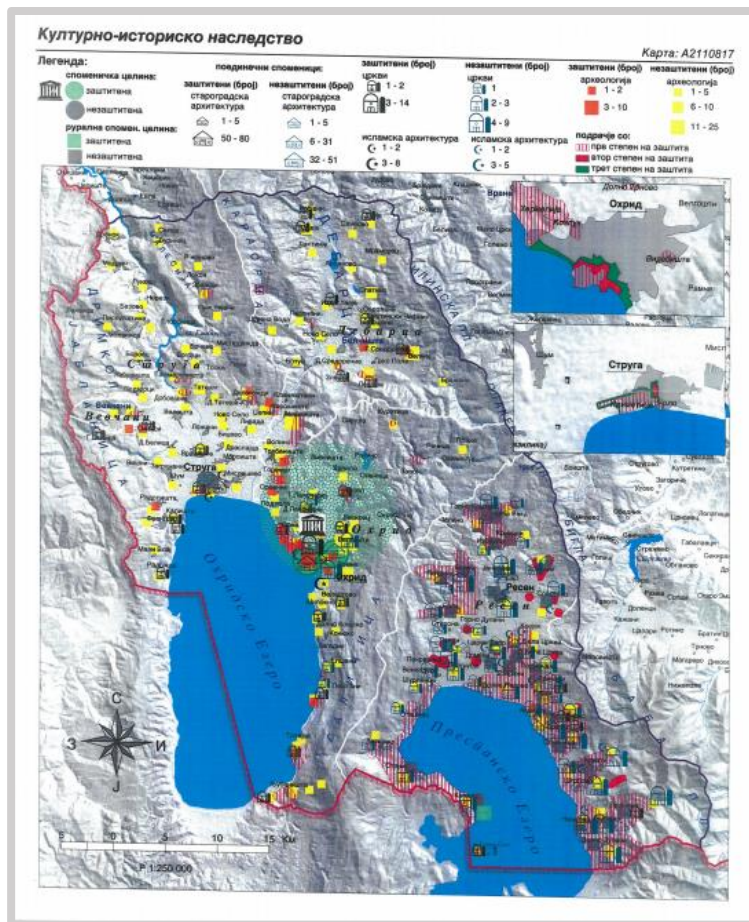
Просторниот план усвојува соодветни цели за заштита на културното наследство, како на пример: обезбедување на плански услови за заштита на недвижното културно наследство, просторна интеграција и активно користење на спомениците на културата во туристичкото стопанство и услугите и утврдување на единствена методологија, критериуми и постапка за валоризација на недвижното културно наследство.

Просторен план за охридско-преспанскиот регион

Со Просторниот план за Охридско-Преспанскиот регион (2005-2020) се предвидува заштита на природното богатство и културно-историско наследство како најважен просторен капитал и запирање на урбанистичката деградација.

Во однос на заштитата на природното и културното наследство, применет е сличен концепт како во Просторниот план на РМ, односно природното и културното наследство во Охридскиот регион впишано во Листата на светското наследство на УНЕСКО не е третирано како интегрална просторна целина.

Во рамките на овој Просторен план се картирани локалитетите од значење за заштита на културното наследство во Охридскиот регион (сл.25).

слика 25. Карта на културното наследство во Охридско-Преспанскиот регион

5.4.1.2. Урбанистички планови

За спроведување на просторните планови се усвоени соодветни генерални, детални урбанистички планови и друг вид на урбанистичко-планска документација.

Генерални урбанистички планови (ГУП)

- Генерален урбанистички план на Охрид (1989 и 2006)
- Генерален урбанистички план на општина Струга (2007)
- Генерален урбанистички план на крајбрежниот простор на општина Охрид (1989);
- Генерален урбанистички план на Крајбрежниот простор на општина Охрид во Зоната Исток 1, потег Лагадин - Пештани, измени и дополнувања (1997);
- План за реализација на туристички комплекс „Св. Стефан - Охрид“ (1983)
- Генерален урбанистички план за дел од крајбрежниот простор, туристички локалитет Горица-Св. Стефан-Метропол (2001)
- Измена на дел од ГУП за Крајбрежниот простор на Општина Охрид (Зона Север - Туристички локалитет „Андон Дуков“ (2001)
- ДУП за крајбрежен простор „Канео - Студенчишта“ (2001)
- ДУП за крајбрежна зона Грашница – во важност дел.

Детални урбанистички планови (ДУП)

- ДУП за вилски комплекс „Лагадин“ (1987)

- ДУП за населба Трпеица (1990)
- Измени и дополнувања на дел од ДУП „Св. Стефан - Охрид“ - Блок 1 (1999)
- Измени и дополнувања на туристички комплекс „Св. Стефан - Охрид“ (хотелско угостителски објект) (1999)
- ДУП за потегот Лагадин - Пештани (1999)
- ДУП за крајбрежен простор „Канео - Студенчишта“ (2001)
- ДУП за крајбрежна зона Грашница - Даљан (2001)

Урбанистичка документација за населено место (УДНМ)

- УДНМ за Љубаништа (1999)
- УДНМ за Подмоље (1999)
- УДНМ за Елешани
- УДНМ за Пештани

Урбанистички план вон населено место (УПВНМ)

- УПВНМ за дел од туристички локалитет Горица - Св. Стефан - хотел Метропол, дел од блок 2 (2008)
- УПВНМ за дел од туристичка населба Горица - Исток (2008)
- УПВНМ за Лагадин - Пештани дел од УБ 9 (2008)

Изработени урбанистички Планови за село/Општи Акти за места на територијата на општина Дебрца кои се во границите на заштитеното добро:

- Ботун
- Лешани
- Мешеишта
- Требеништа
- Горенци
- Оровник

Генерални урбанистички планови на градовите Охрид и Струга

Генералниот урбанистички план (ГУП) за градот Охрид бил со важност од 2006 – 2016 година, додека ГУП за градот Струга бил важечки во периодот 2007-2017. Во 2013 година е иницирана изработката на нов ГУП за градот Струга, но овој процес бил стопиран од страна на Националната установа Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј-Охрид до изработка на заштитно-конзерваторски основи за планскиот опфат. Во 2015 година повторно е направен обид да се рестартира донесување на нов ГУП за градот Струга, имајќи предвид дека во меѓувреме се изработени неколку заштитно-конзерваторски основи за детални урбанистички планови, односно е извршена комплетна инвентаризација на објектите кои се под заштита. Во 2018 година е започната изработката на нов ГУП за градот Струга. Изработка на нов ГУП за градот Охрид е планирана да отпочне.

Неопходно е да се донесат нови Генерални урбанистички планови за градовите Охрид и Струга за да се имплементира Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство на УНЕСКО и да се спречат активности кои негативно влијаат врз исклучителната универзална вредност на природното и културното наследство во Охридскиот регион.

5.4.1.3. Надлежни институции за управување со просторниот и урбаниот развој во Охридскиот регион

За донесување и спроведување на соодветните просторни и урбанистички планови во Охридскиот регион со своето светско природно и културно наследство, надлежни се повеќе институции (табела 2):

Табела 2. Просторни и урбанистички планови и надлежни институции за нивно донесување и спроведување во регионот на светското природно и културно наследство во Охридскиот регион

Тело/Институција	Намена	План
- Министерство за животна средина и просторно планирање	- Зонирање на заштитени подрачја - Зонирање на споменички целини	- Просторен план на РМ - Просторен план за охридско-преспански регион - Просторен план за национален план Галичица
- Министерство за транспорт и врски	- Намена на користење на земјиште на градежни парцели покрај патишта од државно значење - Водење на патна, железничка, енергетска, водостопанска и телекомуникациска инфраструктура	- ДУПД - Проект за инфраструктура
- Општина Охрид - Општина Дебарца - Општина Струга	- Намена на користење на земјиште во градежен реон, градска четврт, урбан блок итн. - Уредување на градежни парцели во и надвор од градежен реон, покрај патишта од локално значење	- ГУП, ДУП, УПВНМ, УПТРЗ, ЛПУД,

Планирањето и користењето на земјиштето е важен фактор во зачувувањето на исклучителната универзална вредност на светското природно и културно наследство во Охридскиот регион. Од тие причини, за плановите со кои потенцијално може да се загрозат овие вредности задолжително се спроведува Стратегиска оцена на животната средина согласно Законот за животна средина и Уредбата за стратегии, планови и програми, вклучувајќи ги и нивните промени, за кои задолжително се спроведува постапка за оцена на нивното влијание врз животната средина и врз животот и здравјето на луѓето. За инфраструктурните проекти, а во зависност од видот на планираната инфраструктура, вообичаено се спроведува и постапка за Оцена на влијанијата врз животната средина, согласно Законот за животната средина.

Одредби што се од значење за управувањето со урбанизацијата во Охридскиот регион, вклучително и на одредбите согласно кои Министерството за животна средина и просторно планирање спроведува соодветни управни постапки се содржани во повеќе законски прописи од областа на заштитата на природата, животната средина, урбанистичкото планирање и сл.

5.4.2. Управување со природно наследство

Природното наследство во границите на светското наследство во Охридскиот регион е концентрирано во Националниот парк Галичица и Споменикот на природата Охридско Езеро,

вклучувајќи го и Суденчишко блато. Јавната установа Национален парк Галичица управува со природното наследство во Националниот парк согласно со *Планот за управување со Националниот парк Галичица (2010-2020)*.

Со природното наследство на Охридското Езеро управуваат повеќе институции и организации (табела 3), во смисла на регулирање на котата на езерото преку истекот на реката Црн Дрим, стопанисување со рибниот фонд (вклучувајќи и порибување), мониторинг на квалитетот на водите, регулирање на внатрешната пловидба итн.

Табела 3.Преглед на системот на управување со природното наследство во Охридскиот регион

Добро	Тело/Институција	Закон	План или програма
Национален парк „Галичица“	- ЈУНП Галичица	- Закон за заштита на природата - Закон за прогласување на дел од планината Галичица за национален парк - Номинации за: „Емералд подрачје“, „Значајно растително подрачје“, „Примарно подрачје за пеперутки“ и потенцијално „НАТУРА 2000 подрачје“	- План за управување со Националниот парк Галичица (2010-2020)
Шуми надвор од Националниот парк	- ЈУ Македонски шуми	- Закон за шумите	- Шумско-стопански основи
Споменик на природа Охридско езеро (вклучувајќи го Студенчишко блато) ¹⁵	- Општина Охрид, Струга и Дебарца	- Закон за заштита на Охридското, Преспанското и Дојранското Езеро	- Не е изработен План за управување со Споменикот на природата Охридско Езеро
	- Хидробиолошки завод – Охрид	- Закон за води - Закон за заштита на Охридското, Преспанското и Дојранското Езеро	- Програма за мониторинг на Охридското и Преспанското Езеро
	- ЕЛЕМ	- Закон за енергетика - Водостопанска дозвола	- Управување со истекот на Црн Дрим и со хидроакумулациите на Црн Дрим
	-Летница-Белвица Милорад	- Закон за рибарство и аквакултура	- Риболовна основа на Охридско Езеро
	- Центар за јавно здравје Охрид	- Закон за води	- Програма за мониторинг на квалитетот на водата за капење

¹⁵ Сеуште не е воспоставено тело за управување

Добро	Тело/Институција	Закон	План или програма
	- МТВ Капетанија на пристаништа-Охрид	- Закон за внатрешната пловидба	- Регистар на пливачките објекти и чамци; - Ограничување или забрана на пловидба - Извештај за загадување од масла и хемикалии на пловниот пат

Сеуште не е изработена Студија за ревалоризација на Споменикот на природата Охридско Езеро и Студенчишко блато, како основа за донесување на Закон за прогласување на овие заштитени подрачја, односно соодветни Планови за нивно управување. Според тоа, не е определена ниту институција што ќе биде одговорна за управување со Охридското Езеро и Студенчишко блато. Во 2018 година изработено е и процесуиранопредлог-досие за прогласување на Охридското Езеро и Студенчишко блато согласно Рамзарската Конвенција, со чие прогласувањето за рамзарски места Охридскиот регион треба да добие повисок приоритет.

Имајќи предвид дека за управување со Спомениците на природата Охридско Езеро и Студенчишко блато не се назначени соодветни управувачки тела, може да дојде до натамошна неконтролирана експлоатација на природните ресурси и загуба на биолошката и пределската разновидност на регионот.

5.4.3. Управување со културно наследство

Културното наследство во границите на заштитеното добро е концентрирано во градовите Охрид и Струга, крајбрежните населби Трпејца, Пештани, Радожда и Калишта и крајбрежниот појас. Националните установи - Национален конзерваторски центар - Скопје и Заводот за заштита на спомениците на културата и Музеј - Охрид се надлежни за преземање заштитно-конзерваторски мерки на светското културно наследство во Охридскиот регион секој според своите надлежности.

Музејот „Д-р Никола Незлобински“ -Струга е надлежен за преземање мерки за заштита за движното културно и природно наследство кое е составен дел од збирката на овој музеј.

Службите за заштита се вклучени и во урбанизацијата на просторот, на начин што пред отпочнувањето со изготвување на било каков плански документ секоја урбанизација е условена од изработка на заштитно-конзерваторски основи кои се насоки за понатамошната урбанизација на просторот на Охридскиот регион. Тие опфаќаат идентификација, инвентаризација, граници на недвижното наследство со контактна зона, мерки на заштита, потреба од интервенции, ревитализација и потенцијалот за одржливо користење на доброто.

Табела 4.Преглед на системот на управување со природното наследство во Охридскиот регион

Добро	Тело/Институција	Закон	План или програма
Движно културно наследство	<ul style="list-style-type: none"> - Музеј „д-р Никола Незлобински“ – Струга - НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј-Охрид 	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за заштита на културното наследство 	<ul style="list-style-type: none"> - Програма за работа
Недвижно културно наследство	<ul style="list-style-type: none"> - НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј-Охрид - Национален конзерваторски центар - Скопје 		<ul style="list-style-type: none"> - Програма за работаЗаштитно-конзерваторски основи за соодветна урбанистичко- планска документација
	<ul style="list-style-type: none"> - Правни и физички лица – иматели на културно наследство - Македонска православна црква - Исламска версказаедница 		
Старото градско јадро на Охрид	<ul style="list-style-type: none"> - НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј-Охрид - Општина Охрид 	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за прогласување на старото градско јадро на Охрид за културно наследство од особено значење 	<ul style="list-style-type: none"> - ДУП
Недвижно културно наследство во државна сопственост	<ul style="list-style-type: none"> - Управа за заштита на културното наследство 	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за заштита на културното наследство 	
Старото градско јадро на Охрид	<ul style="list-style-type: none"> - НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј-Охрид - Општина Охрид 	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за заштита на културното наследство; - Закон за прогласување на старото градско јадро на Охрид за културно наследство од особено значење 	
Старото градско јадро на Струга	<ul style="list-style-type: none"> - НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј-Охрид - Општина Струга 	<ul style="list-style-type: none"> - Закон за заштита на културното наследство; 	

5.4.4. Комисија за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион

Управувањето со светското природно и културно наследство во Охридскиот регион е комплексно и вклучува голем број чинители и дисциплини. Истовремено, потребно е координирање на постојните системи за планирање и управување со природното и културното наследство. Во текот на изминатите години беше промовиран дијалогот помеѓу различни чинители, со цел да се изнајдат најсоодветните начини на управување со природното и културното наследство.

Со Законот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион, формирана е в која се грижи за спречување активности чие спроведување може да има негативно влијание на исклучителната универзална вредност со цел нивно пренесување на идните генерации и. Комисијата брои 21 член.

Со новиот Предлог - Закон за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион (кој е во постапка на усвојување во собраниска процедура) ќе се создадат формално-правни предуслови да се спречат и зајакнат активности кои негативно влијаат врз исклучителната универзална вредност на природното и културното наследство во Охридскиот регион, како и да се преземат мерки за негово активно вклучување во животот на заедницата, како фактор на одржливиот развој. За таа цел со Предлог законот се предвидува постојната *Комисија за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион* да се трансформира во **Совет за следење и координација на управувањето со природното и културно наследство во Охридскиот регион** (во натамошниот текст "Совет"), во кој ќе членуваат вкупно **14 именувани надворешни стручни лица и административни службеници** - претставници на Владата на Република Северна Македонија, Министерствата за животна средина и просторно планирање, култура и транспорт и врски, општините Охрид, Струга и Дебарца, Националната установа Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј – Охрид, Јавната научната установа Хидробиолошки завод-Охрид, Јавната установа Национален парк Галичица и граѓанските организации од областа на природното и културното наследство.

Надлежностите на Комисијата се насочени кон грижа за ефикасна заштита на природните и културните вредности на доброто преку:

- Интегрирање и спроведување на планирањето на сите нивоа;
- Меѓусекторска и меѓуинституционална соработка;
- Вклученост на граѓанските организации во планирањето и следењето на спроведувањето на соодветните стратешки и плански документи;

6. Ризици и оценка на загроеноста на исклучителната универзална вредност

6.1. Утврдени ризици и препораки во Извештајот на Реактивната мисија на УНЕСКО

Со Извештајот на Реактивната мониторинг мисија (2017) се нотирали ризиците и заканите врз исклучителната универзална вредност на светското природно и културно наследство Охридски регион со препораки за нивно отстранување односно намалување:

1. *Изградба на железница, европски коридор VIII*: препорачано е да се идентификуваат алтернативни траси (вклучително и предложената траса од страна на ICOMOS) што не навлегуваат во границите на светското наследство, односно не се приближуваат премногу до брегот на Охридското Езеро (особено да се избегнува природниот предел на албанско-македонската граница кај населбата Лин) и студијата за алтернативни траси да се достави до Центарот на светското наследство.
2. *Изградба на автопат А2 делница Требениште-Струга*, европски коридор VIII: препорачано е да се обезбедат доволен број на премини за луѓе и животни, како и да се води сметка за можни археолошки наоѓалишта при изградбата.
3. Препорачано е да се проценат кумулативните влијанија од железничката пруга и автопатот, односно влијанијата врз животната средина од секој од одделните проекти по пат на спроведување на оценка на влијанијата врз животната средина. Истите треба да се анализираат во текот на спроведувањето на Стратегиската оценка на влијанијата од Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион.
4. Изградба на *експресен пат А3*: реализацијата на овој патен правец е неприфатлива, од причини што ќе се нанесе неповратна штета на исклучителната универзална вредност на светското природно и културно наследство.
5. Изградба на *Скијачки центар Галичица*: во конјункција со другите развојни проекти и досегашните промени во населбите и крајбрежниот појас, проектот ќе предизвика неповратна штета на исклучителната универзална вредност на светското природно и културно наследство.
6. *Туристички развојни проекти / зони*: туристичките развојни зони *Краста, Градиште, Љубаниште 1 и 2*, како и туристички објекти од поголем обем со значење за конгресен туризам се сметаат како закани, без претходно да бидат анализирани одделните и кумулативните влијанија од овие проекти. Истите треба да се анализираат во текот на спроведувањето на Стратегиската оценка на влијанијата од Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион.¹⁶

Промените предизвикани од урбанизацијата се исто така издвоени како фактори кои претставуваат ризик за загрозување на исклучителната универзална вредност на светско наследство на Охридскиот регион (ризик констатиран и од Мисиите на УНЕСКО-ИКОМОС-ИУЦН во 1998 год., мисијата на ИКОМОС од 2013 година и Реактивната мониторинг мисија на Центарот за светско наследство на УНЕСКО и советодавните тела (ИУЦН и ИКОМОС) од 2017 година).

Мисијата од 2017 година утврди и дека општата состојба на заштитата на мешовитото светско природно и културно наследство Охридски регион е под закана од бројни фактори што може да резултира со примена на алинеите 179 и 180 од Оперативниот водич што ќе значи дека автентичноста и интегритетот на ова наследство може да стане ранливо.

¹⁶ Во 2018 година донесена е Одлука од страна на Владата да се откажат проектите за делниците (а) и (е) од експресниот пат А3 како и реализацијата на скијачкиот центар на Галичица, и на туристичките развојни зони Краста, Градиште, Љубаниште 1 и 2.

Со Одлуката на Комитетот на светското наследство (43COM 7B.36) усвоена на 43 сесија (Баку, Азербејџан, 30 јуни – 10 јули 2019 година), препознаен е напредокот во однос на спроведувањето на делот од препораките на Реактивната мисија што се однесуваат на откажување на скијачкиот центар, туристичките развојни зони и патот А3, како и задолжувањата што Владата ги делегираше на надлежните институции, меѓутоа нотирани се преостанатите ризици и потреби што земјата треба да ги надмине, односно исполни и тоа:

- Да се анализираат алтернативни траси на железничкиот коридор VIII, кои ќе се водат надвор од границите на заштитениот регион во Република Северна Македонија и кои ќе се надворзат на предложена траса на пругата во Албанија што минува надвор од заштитениот регион во Албанија;
- Да се спроведе оценка на влијанијата врз културното наследство од трасата на автопатот А2 делница Требеништа – Струга;
- Да се воспостави мораториум на урбана и крајбрежна трансформација до усвојувањето на соодветните плански документи и донесувањето на правни и контролни механизми што ќе ја гарантираат потребната заштита;
- Да се изработи инвентар на бесправно изградени објекти; да се спроведе оценка на влијанието врз културното наследство и оценка на влијанието врз животната средина за овие објекти и да се пристапи кон уривање на објектите што вршат негативно влијание; да се спроведува соодветен надзор за да се спречи натамошна појава на бесправно изградени објекти;
- Да се доврши Планот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион и да се достави нацрт Планот до Центарот на Светското наследство и советодавните тела, пред тој да биде финализиран и усвоен;
- Да се спроведат сите останати препораки на Комитетот на УНЕСКО содржани во Извештајот на реактивната мисија од 2017;

6.2. Крајбрежна трансформација и закани за локалитетите со природни вредности

Преку следење на промени на сателитски снимки анализирана е крајбрежната трансформација за периодот 2012-2018 што се однесува на изведување на градби на крајбрежјето и поставување на платформи во езерото, како и промени (намалување) на ареалот на трската (слика 23).

Евидентираните промени во појасот на трската во тек на 2011 година се должат на сраснувањето на поранешните помали комплекси во поголеми и нивно проширување дури и на копно, а и на тоа што комплексите трска кои порано биле со ретка трска сега се со поголема густина. Затоа вкупниот број комплекси трска во 2011 година (80) е помал во однос на оној евидентиран пред 25 години (105), додека вкупната површина на појасот на трската е зголемена. Имено, според мерењата од 2011 година вкупната површина на појасот на трската од Охридското Езеро изнесува 77,15 ha, што е за 2,8 ha поголема од онаа измерена пред 25 години (и покрај неконтролираното уништување на трската со сечење, палење, корнење, натрупување со земјиште и градежен шут).

Земјаќи ја во предвид сегашната состојба во 2019 година на појасот на трска и извршениот увид од страна на Хидробиолошки завод - Охрид се забележува дека во поедини подрачја трската е неконтролирано уништувана од страна на човекот со сечење, палење, корнење, натрупување со земјиште и градежен шут со цел добивање на т.н. "корисни површини" за различни цели (обработливи површини, места за депонирање на земја и градежен шут, плажи, хотелски комплекси и друг вид сместувачки капацитети, паркиралишта и др.).

слика 26.Бетонски ѕид на појас Струга-Калиште и монтажна куќарка Радожда

слика 27.Депонирање на градежен шут во појас на трска кај Струга

слика 28.Обработливи површини во појас на трска пред Радожда

Локалитетите со природни вредности кои се под закана се:

- *Подмоље, Општина Охрид*; закана: сечење и палење на трската, потенцијална урбанизација, туризам, потенцијално загадување;
- *Студенчишко Блато, Општина Охрид*; закана: невалоризирано, фрагментирање, натрупување на отпад и шут;
- *Светинаумски Извори, Општина Охрид*; закана: масовен туризам, узурпирање на просторот со изградба на угостителски објекти, можно загадување од прихрана на риби во импровизирани рибници, отпадни води, возење со чамци;

6.3. Ризици според класификацијата на Меѓународната унија за заштита на природата (IUCN) и Глобалната меѓународна оценка на водите (GIWA)

Проценката на ризици е извршена во согласност со упатствата публикувани од страна на Меѓународната унија за заштита на природата (International Union for Conservation of Nature (IUCN)) и Глобалната проценка на меѓународните води (Global International Waters Assessment (GIWA)). Класификацијата препорачана од IUCN се однесува на ризици врз загрозените видови на флора и фауна, додека ризиците идентификувани од страна на GIWA применуваат екосистемски пристап.

Ризиците што се присутни во сливот на Охридското Езеро опфаќаат:

- влијанија на квалитетот на водите во рамки на сливот на Охридското Езеро;
- дифузно загадување, ерозија и промени во хидрологијата од земјоделство и неодржливо шумарство;
- притисок врз заштитените подрачја од неодржлив туризам;
- внесување на алохтони видови;
- промена на живеалиштата или загуба;
- неодржливо рибарство, и
- климатски промени.

Ефектите од влијанијата/ризиците врз Езерото може да опфатат нарушување на квалитетот, промени во хидрологијата, загуба на живеалишта и биолошка разновидност итн., што може да се одразат и на економските и социјалните аспекти. Особено е важно да се напомене дека овие ризици и ефекти се присутни во целото езерото (Албанија и Северна Македонија).

Во табела 5 се идентификувани влијанијата и ризиците што се присутни во сливот на Охридското Езеро, степенот на истраженост / познавање на причинителите за овие појави и даден е опис на причинителите.

Табела 5. Влијанија/ризици, ниво на познавање на причинителите и опис на причинителите

Влијанија	Главни ризици	Познавање на причинителите	Опис на причинителите
1. Влијанија на квалитетот на водите во сливот на Охридското Езеро	Внес на нутриенти	Добро познати	Река Сатеска и Преспанско Езеро
	Внес на седименти	Добро познати	Притоците на Охридско Езеро (Сатеска и Коселска Река)
	Отпадни води	Добро познати	Недовршен колекторски систем што е во лоша состојба; Дотраена станица и несоодветно димензионирана станица за пречистување отпадни води во Враништа
	Загадување од тешки метали	Недоволно познати	Испуштање на отпадни води од индустрија и рудници во прекуграничен контекст
2. Дифузно загадување, промени во хидрологијата и ерозија од земјоделство и неодржливо шумарство	Интензивно земјоделство	Непознати	Биоакмулирани пестициди во рибите
	Наводнување	Познати	ХМС Љубаништа - Водата за наводнување кај овој систем се снабдува по пат на испумпување на водата од изворите кај Св. Наум
	Зафаќање на води	Познати	Зафати на водата за наводнување од реката Сатеска кои имаат влијание на рибниот фонд
	Сечење на дрва	Непознати	Бесправна сеча на дрва во Велгошти
	Пожари	Непознати	Антропогено предизвикани пожари на Галичица;

Влијанија	Главни ризици	Познавање на причинителите	Опис на причинителите
			Спалување на појас на трска
3. Притисок врз заштитените подрачја од неодржлив туризам	Изградба на куќи, вили, хотели	Познати	Изградба на викенд куќи во инфраструктура во заштитени зони на НП Галичица и изградба на хотели во крајбрежен појас како и одржување на “Заливот на Коските”
	Уредување на плажи	Средно познати	Некомпатибилни градби во крајбрежен појас што го нарушуваат пределот
	Водни спортови	Добро познати	Уништување на местата за мрестење на ципиридни риби; Истекување на нафта
	Загадување	Добро познати	Оптоварување на колекторскиот систем и ПС станица
4. Внесување на алохтони видови	Конкуренција со автохтони видови	Средно познати	Калифорниската пастрмка е закана за охридската пастрмка
	Популациони промени	Недоволно познати	<i>Elodea canadensis</i> во макрофитските заедници
5. Промени на живеалишта и загуби	Крајбрежна трансформација	Добро познати	Фрагментација на Студенчишко блато; урбанизација во крајбрежна зона
	Фрагментација на крајбрежна макрофитска вегетација	Средно познати	Макрофитски појас кај Пештани и Трпејца
	Промени и зафаќања изворишта	Познати	Узурпација на Светинаумски извори (изградба на угостителски објекти) какои зафаќање а водата од изворите за наводнување
	Каптирање на извори	Добро познати	Каптирање на изворот Беј бунар
	Еутрофикација	Недоволно познати	Промена на микробиофилм и алгални заедници особено на карпестите брегови
6. Неодржливо рибарство	Прекумерен риболов	добро познати	Нелегален риболов на Охридска пастрмка
	Испуштање на алохтони и инвазивни видови на риби	Недоволно познати	Детектирани алохтони видови кои се директна закана за автохтоните видови на риба

Влијанија	Главни ризици	Познавање на причинителите	Опис на причинителите
7. Глобални промени	Покачување на просечни температури	Недоволно познати	Засилена еутрофикацијата проследена со аноксија во многу делови од езерото предизвикувајќи помор на рибите

6.3.1. Фактори кои влијаат на квалитетот на водите во сливот на Охридското Езеро

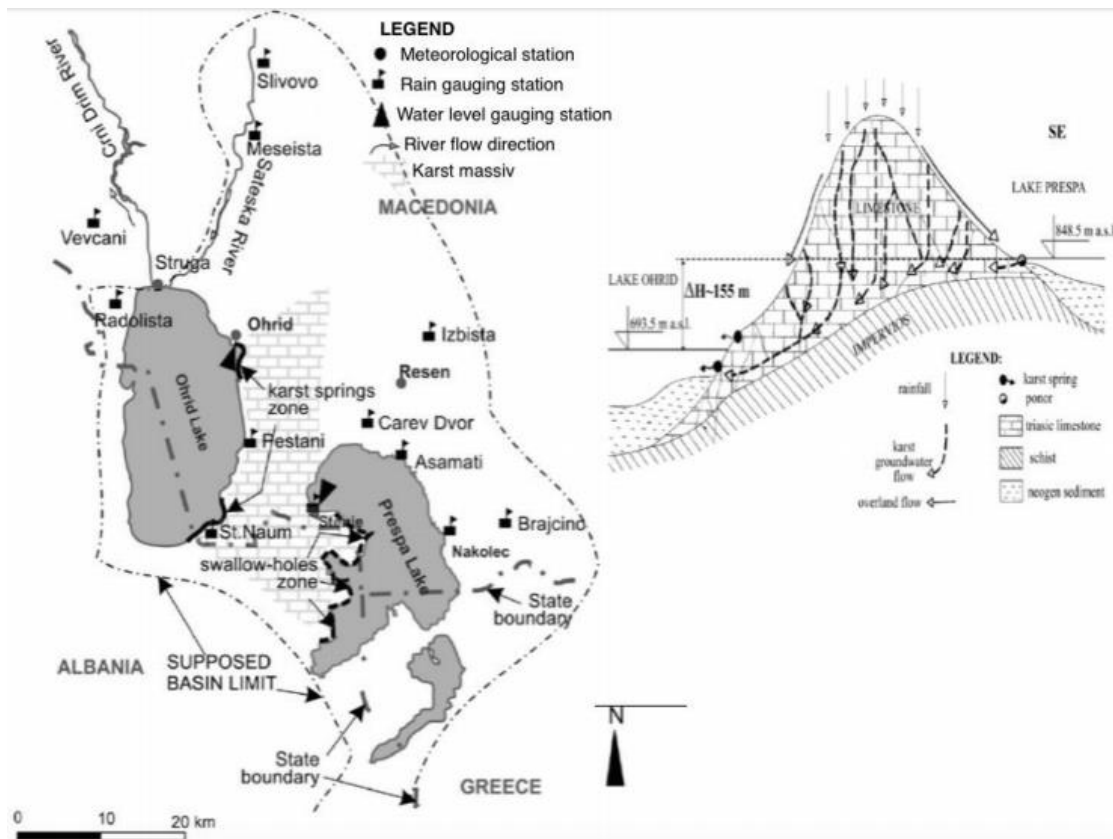
Реката Сатеска има повеќекратно потврдено негативно влијание врз квалитетот на водата на Охридското Езеро, како и на животинските и растителните заедници кои го населуваат неговиот литорал. 5,28% или 53,96 km² од територијата се зафатени со високо ниво на ерозија (*Блинков и сор. 2004*) што придонесува реката Сатеска да депонира повеќе од 100.000 m³/годишно седимент во езерото. Вкупно 38,1 тон од овој материјал е фосфор, кој се акумулира близу до устието на реката. Наносот кој се депонира во Езерото комплетно го менува обликот на литоралот на влезот на реката (слика 29).

слика 29.Депониран нанос на вливот на реката Сатеска и примените низ годините (сателитска снимка од Google Earth)

Овие количини на акумулирани седименти од устието до селото Подмоље се голема закана и за рибниот фонд во Езерото, бидејќи рибите не положуваат јајца, а седиментот влегува во жабрите на младите риби и тие угинуваат.

Преспанско Езеро може да влијае на потенцијално внесување на фосфор во Охридското Езеро преку хидрауличната карстна поврзаност помеѓу овие две езера (сл.30); фосфорот транспортиран од еутрофното езеро може да го загрози квалитетот на водата во Охридското Езеро (Matzinger et al., 2006a).

слика 30. Водни патеки од Преспанското Езеро и дождовни води кои се сливаат од планината Галичица во Охридското Езеро (Поповска и Боначи 2007)

Земјоделството може да биде извор на дифузно загадување со различни хемиски соединенија и тешки метали. При земјоделското производство се користат различни хемикалии што недоволно се контролираат. Спроведените истражувања укажуваат на траги од забранети пестициди пронајдени во примероци на ткива од риби, што значи дека тие исто така може да го загрозат здравјето на луѓето. Неконтролираната и прекумерната употреба на ѓубрива предизвикува внес на нутриенти а со тоа и еутрофикација.

Квалитетот на водите на Охридското Езеро е загрозен од директно испуштање на комунални отпадни води, од индустриски отпадни води што се исфрлаат делумно и во р. Грашница, од ерозивен нанос преку реката Сатеска кој содржи и органско загадување од промивање на почвените слоеви што содржат вештачки ѓубрива и хемиски средства за заштита од штетници.

Отпадните води од населбите, индустријата и туристичките објекти главно се собираат со колекторскиот систем и се пречистуваат во станицата за пречистување на отпадни води во Враништа. 35% од отпадните води создадени во областа Охрид - Струга не се третираат односно директно се испуштаат во езерото. Колекторскиот систем не е довршен (слика 31) и исто така неговото несоодветно одржување довело до оштетувања на цевките и опремата, што дополнително се одразува негативно на неговата функционалност.

слика 31. Степен на поврзаност на канализациона мрежа со Колекторски систем (извор: Студијата за прибирање на податоци за подобрување на животната средина на Охридското Езеро и техники за рехабилитација на колекторскиот систем, ЦАЈКА, 2015 година)

Станицата за пречистување на отпадните води исто така е во лоша состојба и не може да постигне задоволителен степен на пречистување на отпадните води. Делумно пречистените отпадни води се испушта во реката Црн Дрим. Капацитетот на станицата не е доволен и потребна е нејзина итна надградба. Неопходно е да се доизградат 44 км канализација и да се изврши реконструкција на станицата за пречистување на отпадните води.

Во поголем број населени места во руралниот дел на општините околу езерото, не се изведени фекална и атмосферска канализациска мрежа. При поголеми атмосферски врнежи доаѓа до мешање на фекалните и атмосферските отпадни води при што заради недоволниот капацитет на

канализациската мрежа доаѓа до излевање на отпадната вода од шахтите и поплавување на делови од населените места. Исто така, при вакви појави доаѓа до преоптеретување на колекторот од Системот за заштита на Охридското Езеро, заради што отпадните води недоволно пречистени се испуштаат во езерото. Кај Подмоље излевањето на фекални отпадни води го поттикнува растот на трската, но исто така предизвикува загадување на езерото и непријатна миризба.

Отпадот што се собира од правните лица и домаќинствата во Охрид од страна на Јавното претпријатие „Охридски Комуналец“ се отстранува на нестандартната општинска депонија Буково. Таа функционира уште од 1972 годна; површината изнесува 60,000 m² и истата е оддалечена околу 25 km од центарот на Охрид. Со Националниот план за управување со отпад (2009-2015) оваа депонија е оценета како високо ризична за животната средина и заради тоа треба да биде затворена најдоцна до 2020 година. Реката Коселска може да транспортира загадување во Охридското Езеро што потенцијално би се пренело од депонијата „Буково“ која не ги задоволува стандардите.

Неодржливиот риболов на езерото го намалува рибниот фонд, при што се многу загрозени вредни видови, како што е ендемичната охридската пастрмка (*Salmo letnica*).

Индустриските капацитети во општините Охрид и Струга не создаваат голема количина на индустриски отпадни води. Генерално отпадните води од овие капацитети се испуштаат во септички јами. Затоа се смета дека отпадните води од индустријата не вршат значителен притисок врз квалитетот на водите на Охридското Езеро.

Годишната хидролошка рамнотежа се постигнува со регулирање на истекувањето на реката Црн Дрим и пренасочувањето на реката Сатеска. Испустот на Охридското Езеро се регулира согласно усогласените коти на езерото - природниот минимум од 693 m н.в. и максимум од 694 m н.в.

Иако Охридското Езеро е прогласено за светско природно наследство заштитено од УНЕСКО, тоа со децении се користи како акумулација за производство на електрична енергија од страна на АД ЕЛЕМ врз основа на добиена водостопанска дозвола.

Компанијата за производство и дистрибуција на електрична енергија АД ЕЛЕМ е одговорна за регулација на водостојот на Охридско Езеро. Регулација на водостојот се врши со испуштање на водата од езерото во р. Црн Дрим кое се уште се изведува рачно со дрвени прегради.

По течението на реката Црн Дрим има поставени две хидроелектрани на територија на Р. С. Македонија, ХЕ „Шпилје“ – Општина Дебар и ХЕ „Глобочица“ во близина на Општина Струга, и три хидроелектрани на територија на Република Албанија. Големите осцилации во нивото на водата во езерото, кои најчесто се резултат на неправилно управување, имаат негативни влијанија на екосистемот на Охридско Езеро заради повлекувањето на водата и соодветните влијанија врз биолошката разновидност (слика 32), односно излевањето на езерото кое се случува при висок водостој и измивањето на ѓубриво и пестициди од земјоделските површини.

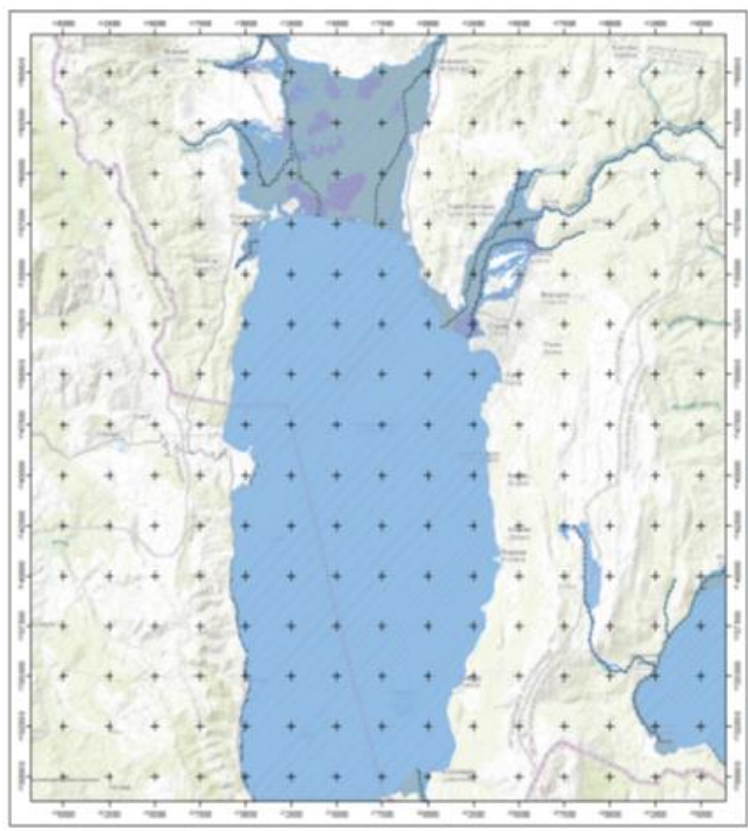

слика 32.Изглед на Охридското Езеро кога нивото е под минимално дозволената природна кота (лево) и над максимално дозволената природна кота (десно)

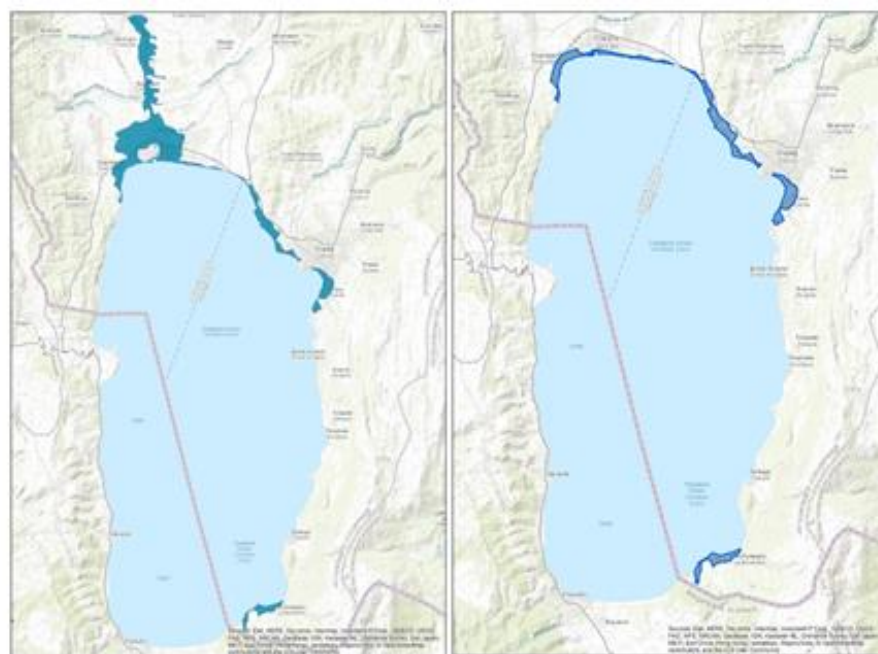
Податоци за осцилацијата на нивото на водата во Охридското Езеро за периодот 1951–2000 (Petrovska and Bonacci 2007) покажуваат промени на ниво од 1,6 м, при што височината на езерото се движи помеѓу 693,0 m и 694,6 m надморска височина и просечна надморска височина од 693,5 m надморска височина.

Нивелација на езерото последен пат е правена во втората половина на 20 век, што јасно укажува на потребата да се направи повторна анализа. Со пренасочување на коритото на реката Сатеска во Охридското езеро, променети се природните осцилции на водите во езерото за околу 50 сантиметри. Котите кои што се определени во почетокот на 1960-тите години потребно е да се ревидираат, од причини што истите во измитатиот период може да се померени при што не е познат ефектот на можните промени. Исто така, потребно е ревидирање и на договорот со Албанија за испуштање на одредена количина вода за нејзините енергетски потреби.

За потребите на Прелиминарната проценка на ризикот од поплавување за сливот на реката Дрин / Дрим -Буна / Бојана[1] (во рамки на проектот “Адаптација на климатските промени во прекуграничното управување со ризикот од поплави за Западен Балкан”, GIZ, Eschborn, Germany), направени се хидролошки моделирања на поплавување на регионот од површински води (сл. 33) поплавување од подземни води како и поплавување на крајбрежјето (сл.34).

слика 33.Хидролошко моделирање на поплавување од површински води

слика 34.Хидролошко моделирање на поплавување од подземни води (лево) и поплавување на крајбрежјето од надоѓање на Езерото (десно)

Нивото на езерото претставува основен фактор за состојбата и на **Студенчишкото Блато**. Несомнено е дека водите од Блатото комуницираат со Езерото и токму нивото на Езерото е регулатор на нивото на подземните води во Блатото. Сигурно е дека високите водостои на Езерото прават поголема бариера на истек на водите кон него и го зголемуваат нивото на подземната вода во Блатото, а при високи водостои, како што беа во 1963 година и во пролетта 2010 година, тоа станува составен дел на Езерото. Одржливиот развој и воопшто опстанокот на Блатото се состои токму од тоа како ќе биде изградена врската со Езерото, односно како ќе биде решена постојаната комуникација на водите од Блатото со водите на Езерото.

Наводнување: водите од притоците на Охридското Езеро како и од изворот Св.Наум се користат и за наводнување. Имено, наводнувањето на површините во Охридскиот реон се врши преку следните хидросистеми:

1. Хидромелиоративни системи (ХМС) со природни водотеци и реки

- ХМС Лескоец
- ХМС Косел – Лакочереј
- ХМС Велмеј
- ХМС Лешани
- ХМС Сатеска (Волино, Мешеишта)

2. Систем со испумпување на вода

- ХМС Љубаништа

3. Систем за наводнување со вештачка акумулација

- ХМС Слатино

ХМС Љубаништа користи вода за наводнување што се снабдува по пат на испумпување на водата од изворите кај Св. Наум. Водата се исфрла во височина од 15 метри, а потоа наводнување се врши по гравитационен пат. Пумпањето на водата за наводнување претставува ризик за сочувувањето на издашноста, но и на вредностите на овие извори.

6.4. Фактори кои го загрозуваат културното наследство и урбанистичко архитектонските вредности

Културното наследство претставува значајна компонента во севкупните вредности на Охридскиот регион. Препознатливите архитектонски градби кои ја сочинуваат урбаната матрица на градските центри, слоевитоста на историските периоди ја потврдуваат улогата на недвижното културно наследство и потребата од негова соодветна заштита. Но, и покрај големиот број градби на кои се извршени неопходните конзерваторско-реставраторски интервенции, сеуште се соочуваме со голем број фактори кои го загрозуваат културното наследство:

- Непотполна стручна валоризација на просторот и непостоење на студии за заштита на градителското наследство за сите населени места (завршена е валоризацијата и ревалоризацијата на поголемиот број профани објекти, религиски објекти на територијата на општините Охрид, Струга и Дебрца.
- Недоволно познавање и проученост на историскиот развој на регионот, односно, карактеристиките на историските епохи кои влијаеле на изгледот и условиле многубројни трансформации на просторот што негативно влијаат на можноста за препознавање на вредностите и потенцијалите;

- Недоволно развиената општа свест за вредностите и потенцијалите на просторот во целина, како и недоволното ниво на свеста за архитектонските и уметничките вредности на градителското и другото културно наследство;
- Градењето на голем број објекти на крајбрежниот појас на Охридското Езеро што доведува до континуирана промена на постојната структура на населбите од крајбрежјето, на самиот пејзаж и на крајбрежјето;
- Неприлагоденоста на концептите за развој на поединечни стопански гранки со просторните потенцијали на Охридскиот регион и со ограничувањата што ги поставуваат критериумите за заштита (сообраќајната и друга инфраструктура, големи туристички комплекси, производствени погони, разни постројки и објекти, станици, магаџини, складишта);
- Неприлагоденоста на стандардните инструменти за планирање на унапредувањето на состојбата на градителското наследство со пропишаните критериуми за заштита;
- Недоволна обученост и недоволен број на стручни кадри за вршење на работите околу планирањето, проектирањето и изведувањето на градежни и други работи во Охридскиот регион од аспект на познавање и интегрирање на механизми за заштита на наследството;
- Непостоење на придобивки или некакви олеснувања и помош за сопствениците/корисниците за санација, реставрација и конзервација на нивните објекти;
- Недоволен број стручен кадар за изведување на работите во традиционалните, занаетчиски техники.
- Недоволен број стручен кадар за извршување на работите за проучување, конзервација, реставрација и заштита на културното наследство.
- Непостоењето на постојани и сигурни извори на средства и континуиран начин за финансирање на заштитата и унапредувањето на состојбата на градителското и другото културно наследство.

6.4.1. Урбанизација и бесправно изградени објекти

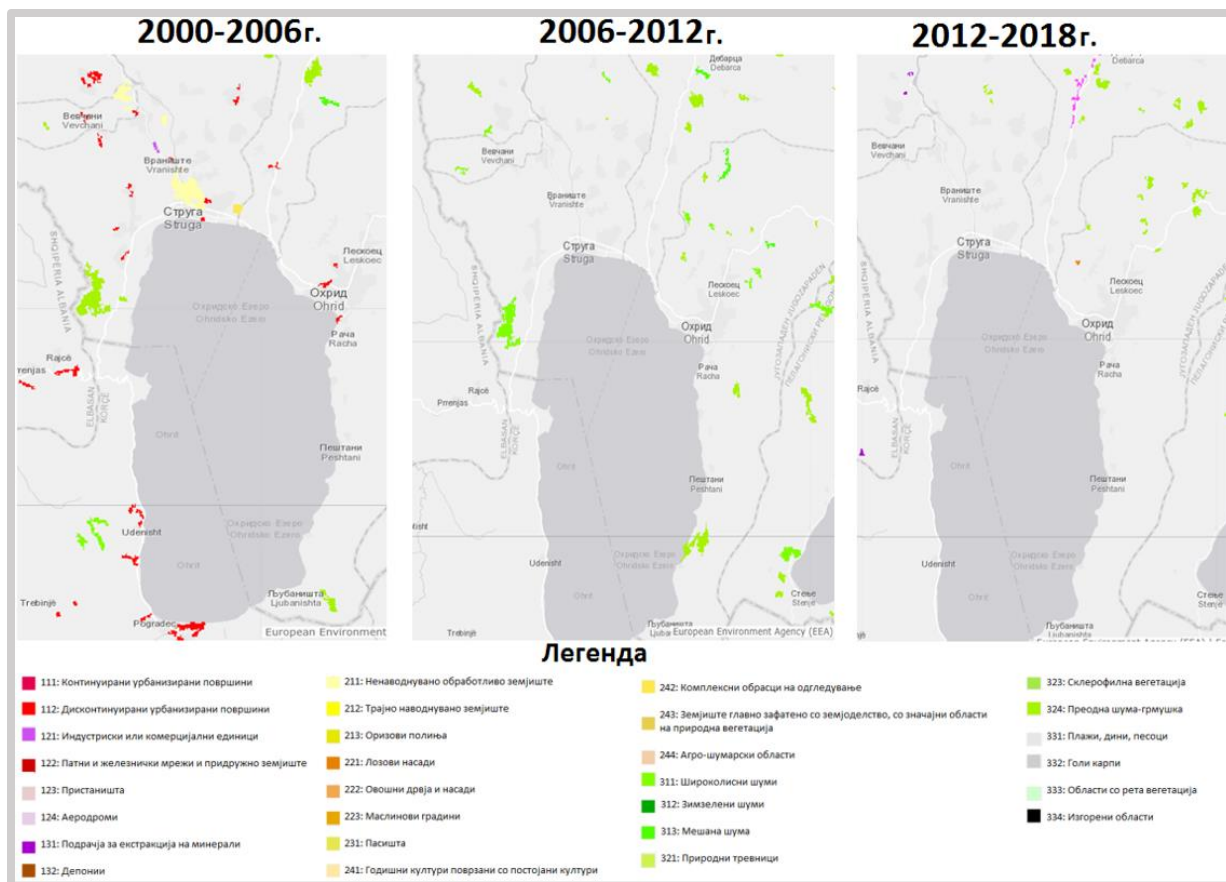
Урбанизацијата на Охридскиот регион е започната во средината на XX век, а особено е интензивна урбанизацијата на новите делови од градовите и туристичките комплекси во крајбрежниот дел на езерото; историските јадра со поголеми или помали измени се останати во своите историски рамки и постојниот културен пејзаж.

Прекумерната и неконтролирана урбанизација негативно влијае на зачувувањето на: структурата на старите градски јадра на Охрид и Струга со старата градска архитектура, структурата на населбите од крајбрежјето, и останатите простори каде се наоѓаат културни добра.

Низ различни временски периоди од 2000 година наваму, интензитетот на пренамена на продуктивно во градежно земјиште варира што зависи од можностите за просторен развој кои пак се во корелација со менувањето на одредбите на Законот за просторно и урбанистичко планирање и соодветните подзаконски акти.

Промената на користење на земјиштето во Охридскиот регион по периоди, согласно CORINE Land Cover (CLC)¹⁷ е прикажана на слика 35.

¹⁷ Corine Land Cover е инвентар на намени на користење на земјиштето кои се класифицирани во 44 класи. <https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover>

слика 35. Промена на користење на земјиште (Извор: www.land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover)

Зголемувањето на урбаните опфати по пат на пренамена на продуктивно во градежно земјиште е утврдено за временските серии (2000-2006 год.; 2006-2012 год.; 2012-2018 год.). Имено, во периодот од 2000-2006 год. се забележува дека голем процент од земјиштето во општина Струга е пренаменето во дисконтинуирано урбано земјиште (согласно CLC класификацијата обележано со црвена боја) како и во ненаводнувано земјоделско земјиште (обележано со жолта боја).

Освен пренамената на земјиште за целите на урбанизацијата, карактеристична е зголемената густина на населеност, односно процентот на изграденост. Се менува катноста и традиционалните обележја на архитектурата во градските средини.

Анализирана е крајбрежната трансформација за периодот 2012-2018 преку следење на промени на сателитски снимки што се однесуваат на изведување на градби на крајбрежјето и поставување на платформи во езерото, како и промени (намалување) на ареалот на трската.

Поголемите проблеми со зголемувањето на урбанизација во крајбрежниот простор се јавуваат со престанување на важноста на **Генералниот урбанистички план за Крајбрежниот простор на општина Охрид**, кој беше укинат во 2005 год., со Законот за просторно и урбанистичко планирање („Сл. весник на РМ“ бр. 51/05), каде што за прв пат е дефинирано дека **Генерални урбанистички планови се носат само “за Град Скопје и градови кои се седишта на општини”**. Во преодните и завршните одредби на овој Закон стои дека Генералните урбанистички планови за стопански и други комплекси донесени пред денот на стапување во сила на овој Закон се применуваат како Урбанистички планови вон населено место (и истите ќе се усогласат со одредбите на овој закон во рок од една година од денот на неговото влегување во сила).

Подоцна, со донесување на Законот за просторно и урбанистичко планирање од 2009 год., („Сл. весник на РМ“ бр. 91/09), дојде до уште поголемо зголемување на урбанизацијата, овозможено со видовите урбанистички документации како: Државна и Локална урбанистичка планска документација, како и со Урбанистичко-планска документација за туристичко развојна зона, Урбанистичко-планска документација за автокамп итн. Со овој вид на плански документации и особено со Урбанистичко-планска документација за градби од посебен интерес, која беше воведена со измените и дополните на законското решение од 2014 год., (Законот за просторно и урбанистичко планирање „Сл. весник на РМ“ бр. 199/14), **се фрагментација на планирањето**, бидејќи планови можеа да се изработуваат и донесуваат без претходно да се дефинира рамка на просторниот развој на повисоко ниво. Членот 50 (Урбанистичко-планска документација за градби од посебен интерес) подоцна беше укинат од Уставниот суд, на седница одржана на 5 јули 2017 год., но урбанистичките документации од типот: локална урбанистичко-планска документација; државна урбанистичко-планска документација; урбанистичко-планска документација за туристичка развојна зона; урбанистичко-планска документација за автокамп и урбанистичко-планска документација за градби од посебен интерес, се уште се во сила, со постојниот Закон за просторно и урбанистичко планирање („Сл.весник на РМ“ бр. 199/14, 44/15, 193/15,31/16, 163/16 и 64/18).

Особено голем проблем создаде и Законот за постапување со бесправно изградени објекти (кој без исклучок се однесува за целата територија на државата), од 2011 год., („Сл. весник на РМ“ бр. 23/11), со кој не само што беше овозможена легализација на бесправно изградените објекти, туку и единиците на локалната самоуправа беа задолжени за нивно вклопување во соодветните плански документации, а со измените и дополните на овој Закон („Сл. весник на РМ“ бр. 23/11, 54/11, 155/12, 53/13, 72/13, 44/14, 115/14, 199/14, 124/15, 129/15, 217/15, 31/16 и 190/17), роковите за легализирање постојано беа продолжувани, така што со последната измена од 2017 год., поднесувањето барање за утврдување на правен статус на бесправен објект е дефинирано до 31.12.2018 година.

6.5. Други ризици врз зачувувањето на исклучителната универзална вредност на природното и културното наследство во Охридскиот регион

Системот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион се базира на соодветна правна и институционална рамка, којашто постојано се ревидира и унапредува. Меѓутоа, и покрај фактот што постојат правни и институционални механизми за заштита, карактеристиките на природното и културното наследство се влошуваат, заради влијанијата од природни и антропогени фактори, како на пример:

1. Се градат или се планира изградба на објекти во крајбрежната зона, што доведува или може да доведе до влошување на хидрологијата, квалитетот на водата на езерото, биолошката разновидност, пејзажните вредности и да се одрази негативно на зачувувањето на: старата градска архитектура, структурата на населбите од крајбрежјето, структура на старите градски јадра на Охрид и Струга и околните простори во кои се наоѓаат историски споменици.
2. Со изградба на новите објекти не се води сметка за зачувување на визуелните карактеристики и архитектонските вредности; од друга страна, не се води доволно грижа за одделни објекти од недвижното културно наследство.
3. Дел од населбите не се приклучени на колекторскиот систем, колекторот и пречистителната станица за отпадни води се во лоша состојба, заради нивно несоодветно одржување и дотраеност.
4. Несоодветно се постапува со отпад, во смисла на неефикасно собирање во населбите, одосно отстранување на отпадот на депонијата “Буково” на начин што е штетен за животната средина.

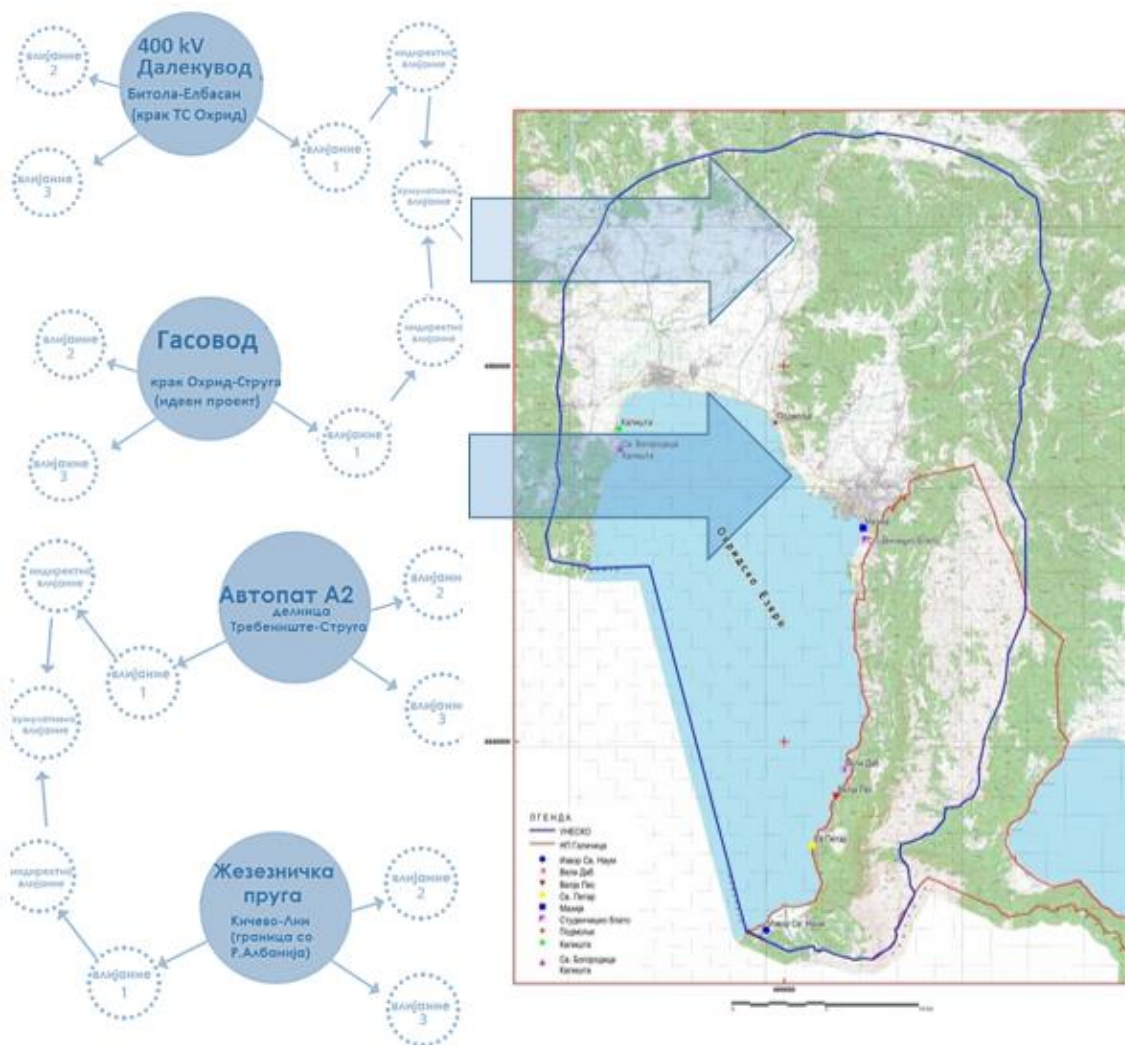
5. Густотот сообраќај (особено во текот на туристичката сезона) предизвикува метеж, загадување и негативно се одразува на амбиенталните вредности во градовите Охрид и Струга.
6. Заради планираната патна, железничка, гасоводна и енергетска инфраструктура можно е да дојде до фрагментација на живеалиштата и нарушување на природните вредности, фрагментација на живеалиштата итн.
7. Масовниот туризам во заштитените подрачја може да изврши притисок врз вредностите на регионот.

6.5.1. Инфраструктурни објекти

Во границите на природното и културното наследство во Охридскиот регион се планира изведба на линиска инфраструктура и тоа:

- Железничка пруга Кичево-Лин (граница со Р.Албанија)
- Автопат А2, делница Требениште-Струга
- Интерконективен 400 kV надземен далекувод ТС Битола 2 - македонско-албанска граница и ТС 400/110 kV Охрид
- Национален гасификационен систем, делница Охрид-Струга

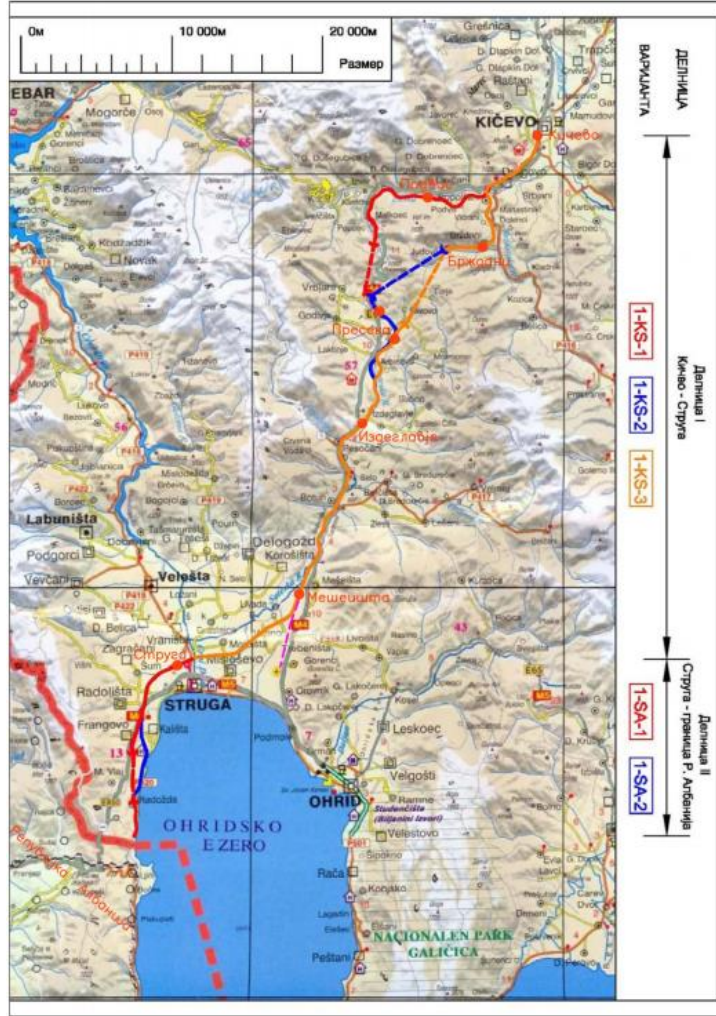
Неоспорна е потребата од реализација на ваков вид на инфраструктура, но трасите, применетите технологии на изведба и одржување, може негативно да влијаат на исклучителната универзална вредност на доброто (слика 36).

слика 36 Влијанија / ризици од планирани инфраструктурни проекти

Трасата на **железничката пруга Кичево-Лин** (граница со Р.Албанија) е избрана во фазата на предфизибилити студија врз основа на технички, сообраќајни, експлоатациони и економски критериуми без притоа да бидат анализирани еколошките и социјалните критериуми. Биле разгледувани две алтернативи (слика 37):

- **1 SA 1** - со која врската со Р. Албанија се остварува преку подолг тунел (при што влијанијата врз биолошката разновидност и пределот се сведени на минимум) и на поголема оддалеченост од езерскиот брег (такашто влијанијата врз квалитетот на водите на езерото се сведени на минимум) и
- **1 SA 2** - втората, со која трасата на пругата се приближува кон езерскиот брег, истовремено усекувајќи се во падините на подножјето на планината Јабланица (која е потенцијално Натура 2000 подрачје).

слика 37 Анализирани траси на железничката пруга Кичево-Лин

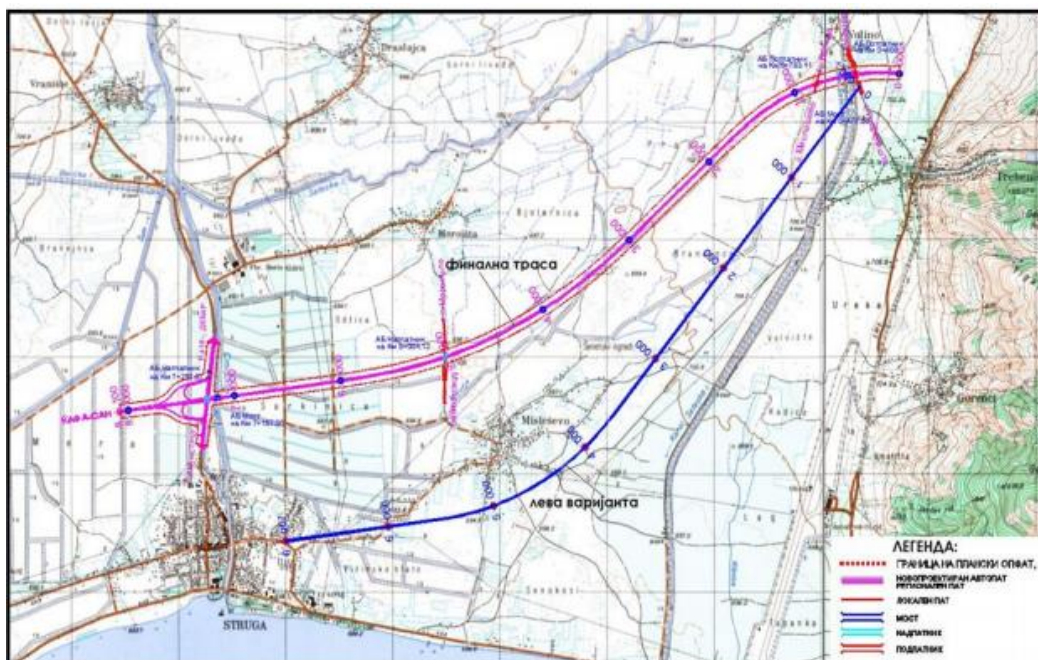
Во текот на спроведувањето на Оцената на влијанија врз животната средина, трасата што се води во тунел воопшто не е разледувана; од двете варијантни решенија (нулта алтернатива да не се гради и алтернативна траса **1 SA 2** која се спушта во подножјето на Јабланица и се приближува до езерото) не се дава можност за објективен избор, односно еколошките критериуми не се изедначени по важност со техничките и финансиските. Трасата што е избрана, во содејство со патот Струга-Кафасан, можат да извршат нарушувања на пределот и трајно да ја нарушат исклучителната универзална вредност на околината. Затоа пред финално да се одлучи за изборот на трасата на пругата што ќе се финансира со средства од европските фондови (ИПА), неопходно е да се земе предвид алтернатива што преку тунел ја преминува границата со Албанија. Разгледувањето на најмалку уште една алтернатива (што ќе го опфати и предлогот на ИКОМОС даден во текот на реактивната мисија во април 2017 година) останува како обврска што треба да се реализира пред доставувањето на извештајот до Комитетот за светско наследство во февруари 2020 година.

За **автопатот A2, делница Требениште-Струга**: спроведена е Оцена на влијанијата врз животната средина (ОВЖС), а по барање на Европската банка за обнова и развој (ЕБОР) изработени се и:

- Проценка на биолошката разновидност (Biodiversity Assessment)

- План за процена на влијанието врз културното наследство (Heritage Impact Assessment Report)

Во текот на процесот на избор на локација на трасата на Автопат А2, (европски коридор VIII, делница Требениште-Струга), во студијата за ОВЖС разгледани се 3 варијантни решенија (нулта алтернатива - да не се гради, лева и десна алтернативна траса). При избор на финалната траса земени се во предвид техничките, економските и еколошките критериуми. Од аспект на зачувувањето на доброто, финалната (десната) траса претставува поповолна отколку разгледуваната лева варијанта која е неповолна поради непосредната близината на Охридското Езеро и р. Сатеска, што може да влијае на загадување на водите во регионот кои се најчувствителен екосистем. Дополнително, предвидени се доволен број на премини за животни во трупот на патот. На тој начин во целост е применета е репораката на УНЕСКО (слика 38).

слика 38.Разгледувани алтернативни траси на делница Требениште-Струга (извор: ОВЖС за проектот)

Студија ОВЖС и социјалните аспекти: интерконективен 400 kV надземен далекувод ТС Битола 2 - македонско албанска граница и ТС 400/110 kV Охрид.

За време на изборот земени се предвид два главни стратешки алтернативни коридори на далекуводот.

- Алтернативниот коридор 1 на далекуводот поминува низ секција долга 11 km преку централните области на НП Галичица, исто така, идентификуван како Emerald подрачје (идно НАТУРА 2000). Предложениот проект за далекувод не е во согласност со статусот на заштитениот регион - НП Галичица.
- Алтернативниот коридор 2 на далекуводот поминува низ периферниот северен дел на регионот прогласен за светско природно и културно наследство од страна на UNESCO - Охридскиот регион, далеку од областа со главните природни вредности и Охридско Езеро. Засегнатата област главно се состои од обработливо земјиште, пасишта и повремени шуми и приградски населби кои гравитираат кон градовите Охрид и Струга и се избегнува било какво влијание врз

природните вредности или нивниот статус на заштита. Алтернативниот коридор 2 на далекуводот ги избегнува сите категории на заштитени подрачја во Охридскиот, вклучувајќи ги и НП Пелистер и НП Галичица.

Во областа на поврзување со Албанија, анализирани се две варијанти (под-коридори) на алтернативниот коридор 2 на далекуводот:

- Под-коридор 2А: коридор на далекувод со премин кон Албанија на локалитетот Ќафасан во близина на постоечкиот граничен премин. Тој поминува низ периферната југо-источна област на предложениот НП Јабланица во приближно 2 километри долга секција. Оваа област е урбанизирана и вклучува бројни човечки предизвикани интервенции: населби, патишта, станбени и комерцијални објекти, итн. Затоа, најверојатно нема да има значителни влијанија врз предложениот НП.
- Под-коридор 2Б: коридор на далекувод со премин кон Албанија преку планината Јабланица. Овој под-коридор поминува низ централната област на предложениот НП Јабланица во приближно 5 километри долга секција. Најверојатно ќе има значителни влијанија врз еколошките и пределските вредности на предложениот НП. Оваа опција поминува на надморска височина поголема од 1.500 m н.в. правејќи го пристапот и изградбата, како и оперативната контрола и одржување многу тешки.

Варијантата 2Б на коридорот на далекуводот (точка на поврзување со Албанија кај локалитетот Ќафасан, што ги избегнува централните области на планината Јабланица) се смета за најповолна алтернатива на предложениот далекувод.

Трасата на гасоводот Кичево-Струга-Ќафасан и Прилеп-Битола-Охрид сеуште не е одредена. При нејзиното дефинирање ќе треба да се земат предвид кумулативните влијанија со останатата инфраструктура и други антропогени структури.

Сите потенцијални закани за подрачјето се прикажани картографски на слика 39/

слика 39. Потенцијални ризици за исклучителните универзални вредности

6.5.2. Ново изградени објекти во старите градски јадра

Во Охридскиот регион современата урбанизација ги зафаќа слободните простори покрај брегот на езерото како и пополнување на слободните зелени површини во старите градски јадра на Охрид и Струга. Претежно се градат индивидуални семејни куќи кои честопати се со несоодветни габарити и висини и несоодветна архитектонска форма. Со овие градби се менува препознатливата силуета

на градовите и се загрозуваат одликите на урбанистичките матрици. Тоа доведува и до нарушување на изворната просторна организација во рамките на традиционалните целини.

Ранливоста на културното наследство е зголемена со трајното губење на оригиналните карактеристики на поединечните елементи, особено со:

1. Замена на т.н. стара турска ќерамида со други материјали на кровни покривачи;
2. Промена на изгледот на прозорците и вратите, при што дрвената столарија се заменува со пластична или алуминиумска, а со тоа драстично се видоизменува архитектурата на објектите; Употреба на нови градежни материјали при изведба на традиционалното сидано камено приземје на објектите со што се губи автентичниот традиционален изглед на сидовите и се нарушува оригиналниот амбиент;
3. Употреба на разни нијанси при фасадната обработка на објектите (наместо карактеристичната бела боја) од страна на приватните сопственици како и користење на најразлични материјали несоодветни за постојната архитектура без употреба на дрвени хоризонтални и вертикални опшивни елементи;
4. Непочитување на карактеристичната архитектонска форма со разиграни сидни површиникаде градбите најчесто завршуваат или со испакната дрвена стреа или со профилирана стреа која ја збогатува архитектурата на објектот и над која непосредно започнува кровната конструкција и кровниот покривач;
5. Промена на поплочувањето на плошадите и улиците, со нови современи градежни материјали кои не се вклопуваат во оригиналниот амбиент;
6. Рекламните паноа, и други елементи од урбана опрема (вклучително и контејнерите за отпад поставени во старите градска јадра) ги нарушуваат визуриите кон објектите а со самото тоа ги нарушуваат и амбиенталните и естетски вредности на добрата.;

Фактори на ризик кои придонесуваат кон намалувањето, односно губењето на вредностите на културното наследство се и:

1. Демографскиот раст и миграцијата на населението од руралните области кон урбаните центри, што доведува до социјални промени и нарушување на историските центри каде градбите добиваат комерцијална функција, а животните простори се често пренаселени;
2. Зголемен моторен сообраќај и негово навлегување во делови во кои никогаш не била планирана употреба на возила кои произведуваат атмосферско загадување и деструктивни вибрации;
3. Изградба на високи згради кои ги „гушат“ историските урбани центри, менувајќи ја и нивната микроклима;
4. Промена на видот и обемот на комерцијалните активности кои влијаат на економските функции на историското подрачје;
5. Неодржување на старите градби и неразбирање на нивните културни и функционални вредности, што ја зголемува опасноста од пропаѓање и уривање;
6. Многубројни трансформации на просторот што негативно влијаат на можноста за препознавање на вредностите и потенцијалите;
7. Недоволно развиената општа свест за вредностите и потенцијалите на просторот во целина, како и недоволното ниво на свеста за архитектонските и уметничките вредности на градителското и другото културно наследство;
8. Градењето на голем број објекти на крајбрежниот појас на Охридското Езеро што доведува до континуирана промена на постојната структура на населбите, и на самиот пејзаж на крајбрежјето;

9. Неприлагоденоста на концептите за развој на поединечни стопански гранки со просторните потенцијали на Охридскиот регион и со ограничувањата што ги поставуваат критериумите за заштита (сообраќајната и друга инфраструктура, големи туристички комплекси, производствени погони, разни постројки и објекти, станици, магацини, складишта);
10. Неприлагоденоста на стандардните инструменти за планирање на унапредувањето на состојбата на градителското наследство со пропишаните критериуми за заштита;
11. Недоволна обученост и недоволен број на стручни кадри за вршење на работите околу планирањето, проектирањето и изведувањето на градежни и други работи во Охридскиот регион од аспект на познавање и интегрирање на механизми за заштита на наследството, како и недоволен број стручен кадар за изведување на работите во традиционалните, занаетчиски техники.

7. Визија и цели на заштитата

7.1. Визија

Значењето на природните и културните вредности на доброто е длабоко вградено во традицијата и свеста на локалните заедници, но и на граѓаните од целата држава.

Заради урбанистичко-архитектонските и природните вредности на Охридскиот регион, просторниот развој ќе биде раководен од принципите на интегрирана заштита, односно, почитување на традиционалните урбанистички модели за зачувување на природното и културното наследство, културниот пејзаж на Охридскиот регион и неговата целовитост и интегритет, како и воспоставување на рамнотежа помеѓу потребите на современиот живот и зачувувањето на традиционалните и универзалните вредности.

Имајќи ги предвид процесите на урбанизација што влијаат или може да влијаат на природното и културното наследство, ќе се воспостават соодветни зони на заштита на територијата на заштитеното добро. Овие заштитни зони и соодветните режими на заштита ќе обезбедат на среден и долг рок целосно враќање на функционалноста на крајбрежјето на езерото.¹⁸

Охридскиот регион како Светско наследство ќе претставува атрактивна дестинација за сите. Поради тоа, со широк консензус на сите чинители, ќе се води особена грижа за афирмација и негување на културните вредности, нивната мултикултуралност, бројните традиционални културни манифестации, древна духовност и особеност. Старите занаети ќе се возобноват и повторно ќе заживеат.

Заради единствените природни вредности на Охридскиот регион со големо внимание ќе се планира и реализира заштитата и зачувувањето на неговиот геодиверзитет и биодиверзитет. Преку преземање на мерки за заштита на видовите и живеалиштата, кои се вклучени на националните и меѓународните листи за заштита, ќе се обезбеди стабилност на екосистемите.

Охридскиот регион ќе продолжи да биде активно и живо место кое мудро ќе го користи својот статус на светско наследство на УНЕСКО за своја широка препознатливост и привлечност како уникатна културна и природна вредност.

Исклучителната универзална вредност на природното и културното наследство на Охридскиот регион ќе стане појдовна точка за воспоставување на мостови на соработка со соседните држави, како и со државите од поширокиот регион.

7.2. Цели

Остварувањето на Визијата на Планот за управување е единствено можна со реализацијата на следните општи цели:

1. Контролирана урбанизација;
2. Заштита на природното наследство;
3. Заштита на културното наследство;

¹⁸ Крајбрежјето на езерото, доколку истото е во природна состојба (со висок степен на функционалност), може да ги извршува своите позитивни функции врз биолошката разновидност и квалитетот на водата на езерото и тоа: филтрирање на седиментација и загадување; заштита од ерозија; отстранување на нутриенти; контрола на температурата на водата; формирање и одржување на природни живеалишта; заштита и одржување на висока вредност на пределот, кој е формиран од природни и културни атрибути што имаат историска вредност.

4. Одржлив економски развој што не е во спротивност со исклучителната универзална вредноста на заштитеното добро;
5. Зајакнување на управувачките капацитети на надлежните институции;
6. Подигање на свеста и едукација;

8. Зонирање и заштитни мерки во границите на природното и културното наследство во Охридскиот регион

8.1. Потреба од воспоставување на заштитни зони во рамките на природното и културното наследство во Охридскиот регион

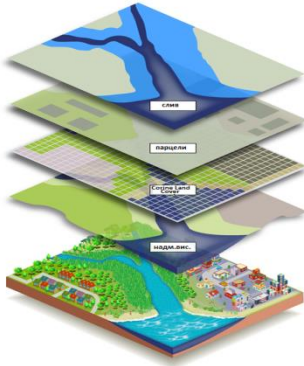
Планот предвидува идниот просторен развој на Охридскиот Регион да биде насочен на заштита на неговата Исклучителна универзална вредност. Притоа, се врши зонирање со дефинирани мерки на заштита на природното и културното наследство во секоја од зоните. Со примена на системот на вредности и воспоставување на релациите помеѓу еколошката, социјалната и економската рамнотежа, дефинирани се критериуми за зонирање.

8.1.1. Својства на вредностите како основа за зонирање

Критериумите за зонирање на природното наследство се базираат на природните вредности на регионот. Покрај критериумот (vii) потребен за впишување на Листата на светско наследство што подразбира "...исклучителни природни феномени или области со посебна природна убавина и естетска важност"..., дефинирани се и критериумите што се однесуваат на својствата на природните карактеристики, врз основа на кои е извршено зонирањето, а тоа се:

1. *Автентичност*, изразена како степен на зачуваност на изворните односно природни и културни вредности со кои се потврдува исклучителната универзална вредност на природното и културното наследство на Охридскиот регион како светско наследство на УНЕСКО.
2. *Реткост*, изразена како застапеност на видот на помалку од пет локалитети во Република Северна Македонија, обично со мали површини, во рамките на неговиот поширок ареал.
3. *Степен на ендемизам*, изразен како присуство на вид или подвид чие распространување е ограничено на одредено подрачје. Стеноендемит подразбира вид или подвид чие распространување е ограничено на многу тесно подрачје (врв на планина, клисура итн.).
4. *Диверзитет*, изразен како разновидност помеѓу растенијата, габите и животните со нивните живеалишта, нивниот генетски материјал и екосистемите; разновидност на елементи на геодиверзитетот.
5. *Интегралност*, изразена преку степенот на единството на функциите и облиците, вклопеноста на структурите односно содржините, интеракцијата со средината, поврзаноста на деловите во целината и слично.
6. *Состојба на зачуваностна природното живеалиште*, изразена како збир од фактори што дејствуваат на природното живеалиште и на неговите типични видови кои би можеле да влијаат на неговата долгорочна природна распространетост, структурата и неговите функции, како и на долгорочниот опстанок на типичните видови.
7. *Реликтност*, изразена како присуство на видови коишто се задржале на одреденото подрачје (најчесто рефугиум) од некоја поранешна геолошка епоха (период), во која биле далеку пораспространети и покарактеристични.
8. *Присуство на видови и живеалишта од Европско значење* (Емералд видови, Натура 2000 видови од драфт национални референтни листи за прилог I и II од Директива за живеалишта и прилог I од Директива за птици). Врз основа на присуство на живеалишта и видови од овие прилози во едно подрачје се врши идентификација на потенцијално подрачје за еколошката мрежа Натура 2000.
9. *Степен на засегнатост на видовите* (ранлив вид, загрозен и критично загрозен) согласно ИУЦН Глобална Црвена Листа и ИУЦН Европска Црвена Листа.

10. *Загрозеност*, изразена преку негативните влијанија врз исклучителната универзална вредност и тоа од:

- a) Инфраструктурни проекти
- b) Отпадни води
- c) Цврст отпад
- d) Новоградби во старите градски јадра
- e) Густот сообраќај
- f) Земјоделски активности
- g) Урбанизација и бесправни градби

11. *Индекс на функционалност на крајбрежното подрачје (SFI)* како индикатор за тоа колку крајбрежното подрачје може да ги врши своите многубројни различни еколошки функции

Резултатите од индексот на крајбрежна функционалност (SFI) може да се користат за лесно идентификување на локации каде е потребно да се насочат активностите за строга заштита односно потенцијалните места за реставрација на крајбрежниот појас¹⁹.

8.2. Крајбрежната функционалност на Охридското Езеро како критериум за најстрога заштита

Крајбрежјето на езерото, доколку истото е во природна состојба (со висок степен на функционалност), може да ги извршува своите позитивни функции врз биолошката разновидност и квалитетот на водата на езерото и тоа: филтрирање на седиментација и загадување; заштита од ерозија; отстранување на нутриенти; контрола на температурата на водата; формирање и одржување на природни живеалишта; заштита и одржување на висока вредност на пределот, што е формиран од природни и културни атрибути што имаат историска вредност.

Разбирањето и проценката на функционалност на крајбрежјето на езерото дава основа за создавање збир на индикатори што можат да се искористат за да се процени функционалноста на оваа зона, а исто така да поддржува и насочува политики за планирање на користење на земјиштето. Овој пристап потекнува од ЕУ Рамковната директива за вода (WFD) 2000/60 / CE, според која, за да се утврди еколошкиот квалитет, се земаат предвид евалуациите на параметри. Истражувањата направени во рамките на проектот за “Зачувување и одржливо користење на биолошката разновидност во Преспанско, Охридско и Скадарско Езеро “во 2017 од страна на Друштвото за меѓународна соработка (GIZ) дадоа податоци за индексот на крајбрежна функционалност на Охридското Езеро.

Параметри кои се користени за утврдување на Индексот се: узурпација на крајбрежјето, покривност на земјиштето, прекини на крајбрежјето од инфраструктура, наклон на брегот, присуство на појас на трска, присуство на арбореални видови, присуство на патна инфраструктура, хетерогеност на арборелна вегетација и присуство на нехигрофилни видови.

¹⁹ Publication Shorezone Functionality Ohrid Lake Implementing the EU Water Framework Directive in South-Eastern Europe, GIZ 2017;

Резултатите за статусот се прикажани на слика 40, додека на слика 41 и 42 е прикажана намената на земјиштето и туристичката инфраструктура долж крајбрежниот појас.

слика 40. Индекс на функционалност на крајбрежјето на Охридското Езеро

слика 41. Инфраструктура поврзана со туризмот (Опсег: 0 = ниту една до 1 = 100% по целата должина) (0,1 = патека за пешачење; 0,2 = еден хотел; 0,5 = велосипедска патека покрај езерото; 1 = плажа или туристичка инфраструктура)

слика 42. Намена на користење на крајбрежниот појас на езерото (0 до 50 метри од крајбрежјето)

8.3. Критериуми за утврдување на граници на заштитените зони

Врз основа на наведените критериуми при зонирањето земени се предвид просторните карактеристики на регионот, односно:

1. Хидролошки карактеристики (сливното подрачје на Охридското Езеро);
2. Просторна дистрибуција на рипариски живеалишта²⁰ и појасите со автохтона трска
3. Топографски карактеристики на теренот-надморската височина;
4. Воспоставени граници на идентификуваните заштитени подрачја (НП Галичица);
5. Природните меѓи, сообраќајници и слично;
6. Интеракцијата на културното и природното наследство во прекуграничен контекст со Република Албанија.

²⁰ Крајбрежната зона - вегетационски појас од дрвја, грмушки и зелјести растенија вдоль двете страни на водните тела, кој е во контакт или е под влијание на водно тело. Таа претставува транзициска граница меѓу копното и водната средина. Во неа се вклучени бреговите и околното земјиште, како и површините кои се изложени на најголемите поплави. Типични примери се речните крајбрежја, плавините, езерските крајбрежја и мочуришните рабови.

8.4. Граници на зоните за заштита на природното наследство и мерки на заштита

8.4.1. Граници на зоните за заштита на природното наследство во Охридскиот регион

Заради подобро управување и одржување на Исклучителната универзална вредност, односно контрола врз одредени активности што можат да извршат негативни влијанија, воспоставени се три зони за заштита, а секоја од нив содржи соодветни под-зони. Овие под-зони се воведуваат за да се рефлектираат посебните мерки за заштита што се применливи во овие зони.

Границите на зоните за заштита на природното наследство се дефинирани врз основа на:

- индексот на крајбрежна функционалност на Охридското Езеро (SFI)
- морфолошко-топографските карактеристики на теренот,
- висинската разгранетост,
- користењето на земјиштето согласно Corine Land Cover,
- заштитените подрачја и просторната застапеност на истите,

Првата заштитна зона се формира во појас од 50 метри сметано од границата на катастарска парцела 1/1 (КП Охридско Езеро) и има три под-зони (I а, I б и I в). Првата заштитна зона се прекинува долж крајбрежјето на кое се формираат урбани опфати на населбите, со исклучок на подрачјето опфатено со урбаниот опфат на Струга.

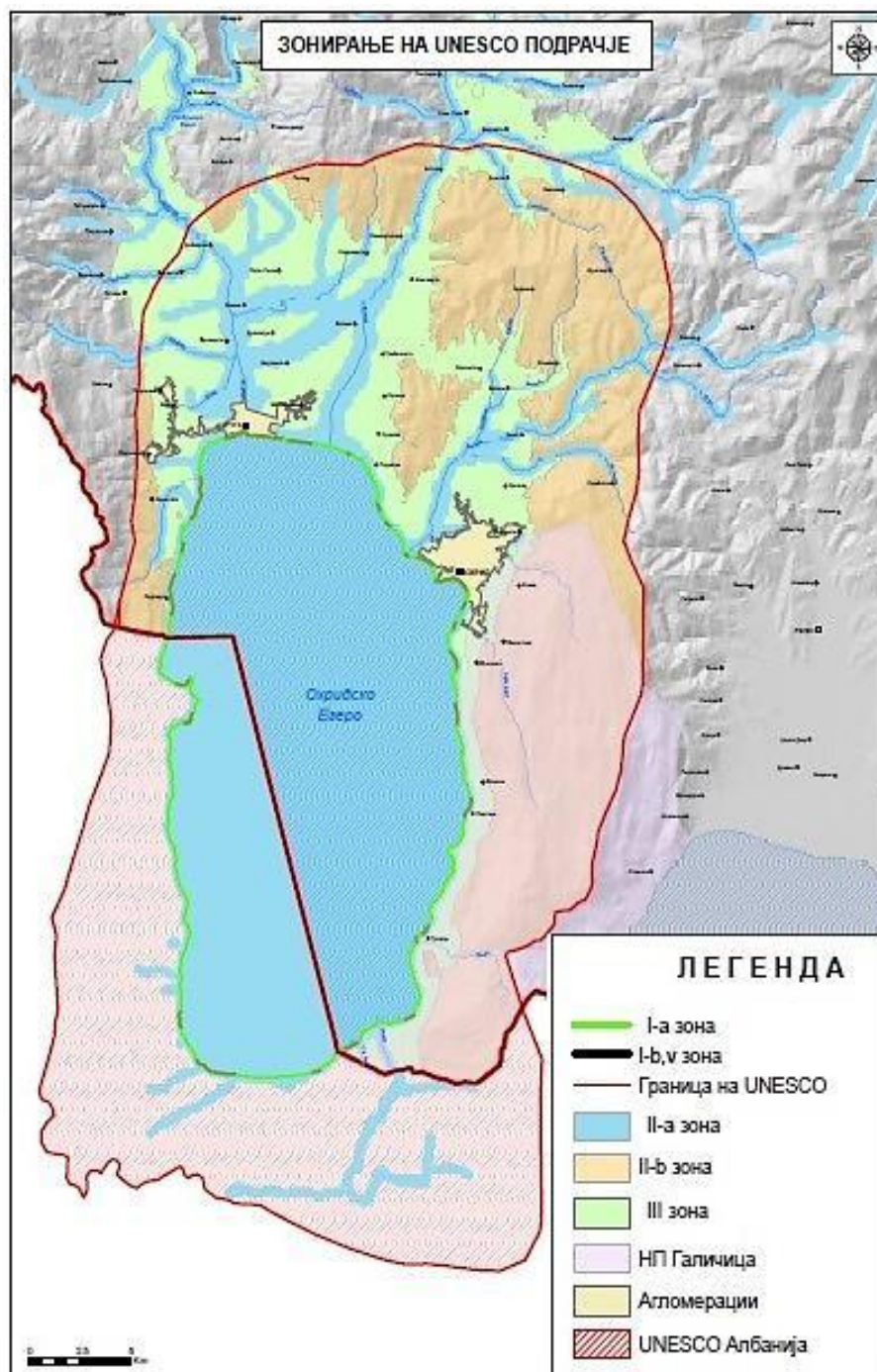
Втората заштитна зона има две под -зони (II а II б) кои се организирани на следните подрачја:

- II а - што ги опфаќа крајбрежните (рипариски) живеалишта покрај реките
- II б што ги опфаќа природните и полуприродните живеалишта лоцирани над кота 866²¹ м.н.в.

Третата заштитна зона е формирана на деловите под кота 866 м.н.в., односно зафаќа простори што се наменети за непродуктивни намени, или главно се користат за земјоделско производство.

Зоните за заштита воспоставени во заштитените подрачја (пр. Националниот парк Галичица, споменик на природата Охридско Езеро и Студенчишко блато) се применуваат во целост, а согласно со соодветните Планови за управување, донесени врз основа на Законот за заштита на природата.

²¹ Котата 866 м.н.в. е воспоставена како граница помеѓу антропогените и природните / полуприродните живеалишта со номинациското досие за Бисферниот резерват Охрид-Преспа

• слика 43. Заштитни зони во границите на природното наследство на Охридското Езеро

8.4.1.1. Прва заштитна зона

Првата заштитна зона го опфаќа Охридското Езеро со високи природни вредности и неговиот крајбрежен појас во хоризонтална проекција со ширина од 50 m сметано од граница на КП1/1 Охридско Езеро. Оваа зона на места се проширува во КП 1/1 Охридско Езеро за да се вклучат плажите.

Таа опфаќа делови од локалитети со природни вредности на Охридскиот регион регистрирани како светско природно наследство. Во рамките на оваа зона се вклучени простори на кои се среќава висока концентрација на популации на видовите кои се наоѓаат на IUCN - црвената листа на видови, кои се под закана на глобално и европско ниво, Бернската Конвенција, како и матични популации на ендемични и реликтни видови, потоа субблакустриски извори, места за мрестење на краповидни риби.

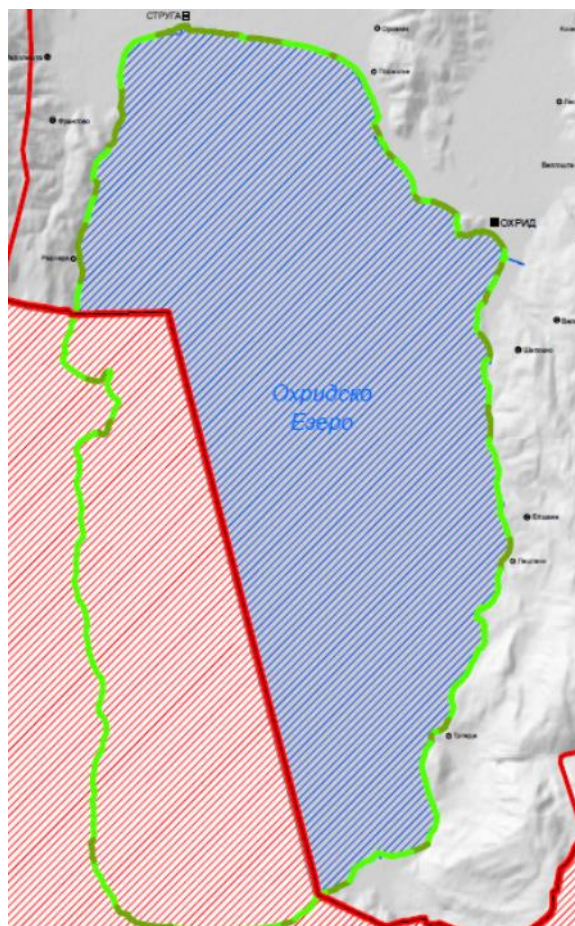
Првата заштитна зона се прекинува долж крајбрежјето на кое се формираат урбани опфати на Охрид, крајбрежните населби и одделни подрачја надвор од населени места за кои постои важечка урбанистичка планска документација. Така, за крајбрежниот појас во границите на ГУП за Охрид, односно за крајбрежните населби во Општините Охрид и Струга, нема да се применуваат мерки за заштита на природното наследство, односно ќе се применуваат мерки за заштита на културното наследство.

За крајбрежјето во границите на ГУП за Струга, како исклучок, ќе се применуваат мерките за заштита на природното наследство. Причината за овој исклучок е состојбата на крајбрежјето, односно високиот коефициент на функционалност што мора да се задржи (изградба на објекти е можна, само доколку со применетиот начин и материјали за градба, процентот на изграденост на градежната парцела и катноста, се овозможи одржување на високиот коефициент на функционалност на крајбрежјето и пределските вредности).

Границите на оваа зона може да се прилагодат, откако ќе се изработи Студијата за валоризација на Споменикот на природата Охридско Езеро и се донесе Законот за репрогласување на Охридско Езеро како Споменик на природа како и Планот за управување со Охридско Езеро.

Првата зона содржи три под-зони:

- **I-а** зона на изворно природни простори, со SFI индекс 1 и 2 (според РДВ, тоа би значело со одличен и добар статус);
- **I-б** зона со простори со ограничена интервенција и е со SFI индекс 3, 4 и 5 (умерен, слаб, лош статус);
- **I-в** зона на плажи – се дефинираат плажи кои се во опфат на КП 1/1 КО Охридско Езеро, како и плажите чии опфати граничат со КП 1/1 КО Охридско Езеро, а земјиштето е во сопственост на Република Северна Македонија, кои во моментот егзистираат, или ќе бидат предвидени со посебна урбанистичка документација за плажи. Опфатите на истите ќе се дефинираат со посебна урбанистичка документација за плажи (за таа цел неопходно е да се донесат измени на Законот за просторно и урбанистичко планирање и Законот за градење, Закон за градежно земјиште и Стратегијата за одржлив туризам како и подзаконски акти и др.). Во зона на плажи се дозволува поставување само на подвижна урбана опрема, и тоа: лежалки, чадори, кабини за пресоблекување, тушеви, набљудувачко место за спасител на вода, знаци за известувања и забрани, простор за пружање прва медицинска помош и корпи за отпадоци. Препораки за материјалите од кои треба да е направена урбаната опрема на плажите ќе се дадени Стратегијата за одржлив туризам.

слика 44.Прва заштитна зона

Во првата зоната се дозволени научно-истражувачки активности и мониторинг на биолошката разновидност, кои не се во спротивност со примарните цели на заштита на регионот. Заради одржување на карактеристиките на зоната, субјектот кој управува со заштитениот регион е должен да обезбеди постојан мониторинг. Се очекува со примена на соодветни мерки на заштита, а во интерес на заштита на регионот, просторот во овие граници и понатаму да ја задржи својата изворна состојба и намена. Може да се организираат и рекреативни посети со контролиран режим. За оваа заштитна зона ќе треба да се применуваат принципи што имаат построг карактер од стандардите и нормативите за урбанистичко планирање што се во согласност со постојниот закон; усогласувањето на Законот за урбанистичко планирање, Законот за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион ќе треба да се случи пред, или веднаш по донесувањето на Планот. Секако дека треба да се има исклучоци околу активности во оваа зона, како ловење на риба, бродски транспорт, интерес на одбрана и слично.

За секоја од предвидените зони утврдени се соодветни мерки за заштита. Во продолжение се опишани забранетите активности за секоја зона коишто треба да бидат регулирани со соодветен правен акт.

Забранети активности во I-а заштитна зона на крајбрежјето

- внесување на алохотни (туѓи) растителни и животински видови;

Забранети активности во I-а заштитна зона на крајбрежјето	
●	деградирање и уништување на природните живеалишта, особено на местата каде животните мигрираат, се размножуваат или престојуваат; особено се забранува сеча на дрвја, отстранување на крајбрежна вегетација, палење на трска итн. ;
●	преточување на нафта и нафтени деривати за пловните објекти, освен на локации определени за таа намена;
	отворање на позајмишта за црпење на песок;
●	тампонирање на крупен или ситен тампон и насипување на песок, како и изградба на бетонски и камени сидови (валобрани), освен на постоечки локации определени за таа намена;
●	изградба на објекти од траен карактер, освен инфраструктура за поддршка на туризмот во непосредна близина на градските урбани центри и реконструкција на колекторскиот систем;
●	поставување на објекти од времен карактер што можат да го нарушат пределот или да извршат негативни влијанија врз природните процеси на езерото;
●	поставување на рибници;
●	конвенционално земјоделско производство со примена на арско, хемиско ѓубриво и пестициди кои ги загадуваат површинските и подземни води ;
●	испуштање непречистени урбани и индустриски отпадни води;
●	подземни јами и/или дренажи за отпадни води, освен водонепропусни септички јами, на локациите на кои не е изведена канализација;
●	депонирање на отпад;
●	пловидбата со пловни објекти и инсталации кои се придвижуваат со мотори со внатрешно согорување во заштитните зони на извори.

● Забранети активности во I-б заштитна зона на крајбрежјето	
●	деградирање и уништување на природните живеалишта, особено на местата каде животните мигрираат, се размножуваат или престојуваат; особено се забранува сеча на дрвја, отстранување на крајбрежна вегетација, палење на трска итн.;
●	преточување на нафта и нафтени деривати за пловните објекти, освен на локации определени за таа намена;
●	отворање на позајмишта за црпење на песок;
●	изградба на објекти од траен или времен карактер, освен изградба инфраструктурни објекти како и реконструкција, адаптација и пренамена на постоечките објекти од траен карактер, со зачувување на габаритот и катноста и во согласност со Визијата од Планот;
●	поставување на рибници;

<ul style="list-style-type: none"> ● конвенционално земјоделско производство со примена на арско, хемиско ѓубриво и пестициди кои ги загадуваат површинските и подземни води;
<ul style="list-style-type: none"> ● испуштање непречистени урбани и индустриски отпадни води;
<ul style="list-style-type: none"> ● подземни јами и/или дренажи за отпадни води, освен водонепропусни септички јами;

Забранети активности во I-в заштитна зона на крајбрежјето

<ul style="list-style-type: none"> ● деградирање и уништување на природните живеалишта, особено на местата каде животните мигрираат, се размножуваат или престојуваат; особено се забранува сеча на дрвја, отстранување на крајбрежна вегетација, палење на трска итн.;
<ul style="list-style-type: none"> ● преточување на нафта и нафтени деривати за пловните објекти, освен на локации определени за таа намена;
<ul style="list-style-type: none"> ● изградба нови пристаништа, освен реконструкција и одржување на постоечките согласно препораките од Стратегијата за одржлив туризам;
<ul style="list-style-type: none"> ● изградба на објекти од траен или времен карактер;

8.4.1.2. Втора заштитна зона

Во втората заштитна зона се применуваат мерки кои подразбираат зачувување на состојбата на природата во оние живеалишта каде е започнато антропогеното влијание, со цел да се намали/минимизира. Во таа насока оваа зона е поделена на под зони - II-а и II-б. II-а зоната ги опфаќа рипариските живеалишта надвор од урбаните опфати чија функција е и да бидат заштита од влијанијата врз квалитетот на водата во сливот на Охридското Езеро. II-б заштитна зона ќе се протега условно на просторите што се наоѓаат надвор од урбаните опфати и не смее да се зафатат со урбанизација. Во Втората заштитна зона се забрануваат активности што имаат негативно влијание врз пределот и животната средина, а ќе се воспостават исклучоци доколку треба да се реализираат проекти од државно значење. Дозволен се рекреативни активности со незначителни влијанија врз природата, кои се поддржани со наједноставна инфраструктура. Зоната на активно управување на НП Галичица е дел од ова зона. За НП Галичица важат зоните и мерките за заштита дефинирани со Планот за управување со НП Галичица.

Забранети активности во II заштитна зона

<ul style="list-style-type: none"> ● експлоатација на минерални ресурси;
<ul style="list-style-type: none"> ● изградба на објекти за масовен туризам;
<ul style="list-style-type: none"> ● изградба на инфраструктурни градби, освен кога проектите се од јавен интерес и кога за нив се спроведува стратемиска оцена и/или оцена на влијание врз животната средина и социјалните аспекти;

8.4.1.3. Трета заштитна зона

Третата заштитна зона ќе ги опфати просторите кои се урбанизирани или ќе бидат урбанизирани, исклучувајќи ја заштитната зона на Охридското Езеро. Во оваа зона ќе се овозможи развој на населбите, туризмот и инфраструктурата, но ќе се дефинираат посебни услови.

Забранети активности во III заштитна зона	
•	● конвенционално земјоделско производство со примена на арско, хемиско ѓубриво и пестициди кои ги загадуваат површинските и подземни води;
	● зголемување на урбаните опфати на населбите за не повеќе од 20%;
•	● други активности што може да го нарушат пределот и да ги загрозат исклучителните вредности;

8.4.2. Мерки на заштита на културното наследство во Охридскиот регион

Културното наследство го сочинуваат различни видови на добра условени од разноликоста на нивното опкружување што не ги вклучува само значајните спомениците туку и нивното непосредно опкружување сочинувајќи една целина. Тоа може да има различни вредности, во зависност од контекстот, и затоа неговиот третман може да се разликува од случај до случај. Во таа насока целта на заштитата е да се сочува квалитетот и вредноста на културното наследство, да ја чува неговата материјална содржина и да го осигура неговиот интегритет (ги вклучува поединечните градби, отворените простори и парковите, улиците, крајбрежјето, археолошките остатоци и сл.) за идните генерации.

Се поголемиот притисок од урбанизацијата на просторите во заштитеното добро може лесно да премине во проблем многу поголем од самата обнова на градителскиот фонд, бидејќи станува збор за неадекватна урбанизација која создава потполно спротивни ефекти. Степенот на урбанизација се движи во насока кога вредностите поради кои регионот е впишан на Листата на светско наследство, би можеле сериозно да бидат загрозени.

Мерките за заштита на културното наследство подразбираат обезбедување непосредна заштита на начин кој ќе ги зачува изворните, историски, урбанистичко-архитектонски, уметнички и естетски вредности, односно зачувување на исклучителната универзална вредност на регионот. Во поширока смисла, мерките за заштита ќе овозможат и внесување нови содржини во рамките на регионот во согласност со современите потреби на стопанските, туристичките, културните и други дејности, но со максимално почитување на исклучителната универзална вредност. Но, за да се постигнат придобивки и да се осигура дека Охридскиот регион ја зачувува својата исклучителна универзална вредност, потребно е новите развојни процеси во границите на доброто да бидат добро управувани и контролирани. Стратегијата на заштита на културно наследство треба да биде заснована на неколку принципи:

- Обезбедување на реверзибилност;
- Зачувување на автентичноста (да се овозможи максимално зачувување на оригиналниот градителски материјал, да не се дозволи новите интервенции да доминираат над оригиналното ткиво, туку да се почитува неговиот потенцијал);
- Во просторните планови за населбите со заштитени споменички целини потребно е во најголема можна мерка да се задржи и ревитализира историската матрица на целината,

додека промената на структурата и типологијата на постојните објекти со нивно функционално поврзување во поголеми просторни целини, поради губење на просторниот идентитет не е оправдана.

- Урбанистичкото планирање треба да има за цел постигнување хармонија, избегнување на несакани функции и задржување на постојната големина на градбите, како и нивните функционални и културни вредности по принципот на интегрирана заштита;
- Заштитата се однесува на активности неопходни за создавање на услови за опстанок на подрачјето/споменикот/локалитетот вклучително и визуелната загрозеност.
- **Задолжително изготвување на Оцена на влијание врз културното наследство (ХИА) кога ќе се планираат нови инфраструктурни проекти во регионот**

Од суштинско значење за градовите со светско наследство, препознаени по својата исклучителна универзална вредност, е да се обезбеди зачувување на нивната автентичност и културна вредност на соодветен начин. Имајќи ги предвид комплексноста и разновидноста на културното наследство, а со цел соодветна заштита на културното наследство, одржливиот развој и контролираната урбанизација, во Охридскиот регион се дефинираат неколку зони на заштита со свои специфични услови и мерки за зачувување на наведените својства:

- Градски урбани центри,
- Религиско наследство,
- Села и крајбрежни населби
- Археолошки локалитети,

8.4.2.1. Градски урбани центри

Во **градските урбани центри** главен критериум за утврдување систем на заштитни мерки е констатираната концентрација на поединечно заштитени добра и амбиентални објекти. Од тие причини дефинирани се три зони со свои специфичности:

Првата зона се однесува на споменичките целини (во Охрид²² и Струга²³) кои содржат значајни културно-историски градби. Со мерките за заштита во оваа зона се предвидува целосна заштита на сите културно-историски вредности со најголемо можно почитување на традицијата и функцијата на просторот и неговата содржина. На просторот на оваа зона треба строго да се контролира внесувањето на нови структури и содржини несвојствени на културните вредности. Прилагодувањето на постојните историски функции и содржини на современите потреби може да биде прифатливо со минимални физички интервенции во историската структура. Прифатливи методи на заштита се санација, конзервација, реставрација, конзерваторска реконструкција и презентација. Секој ваков зафат треба да се темели на подготовка на детална документација од надлежните служби за заштита.

²² Границите на Првата зона во Охрид се утврдени со Законот за прогласување на Старото градско јадро на Охрид за културно наследство од особено значење како Старо градско јадро;

²³ Границите на Првата зона во Струга се дефинирани согласно Заштитно-конзерваторските основи (бр.13-1640 од 01.12.2009 год.);

Во Старото градско јадро на Охрид мерките за заштита на културното наследство ќе се остваруваат и според детално дефинирани параметри во деталните урбанистички планови од членот 6 од Законот за прогласување на Старото градско јадро на Охрид за културно наследство од особено значење („Сл.весник на РМ“ бр. 47/11 и 154/15), како и според посебно изготвени заштитно-конзерваторски основи;

Мерки за заштита во првата заштитна зона се:
<ul style="list-style-type: none">● Зачувување на урбаната структура: границите на урбаните агломерации како дел од органиски урбанизам, улична мрежа, пристапите кон Езерото и сите зелени површини, што подразбира и густина на населеност поврзана со контролирана интерполација на нови локации на слободни простори (во исклучителни случаи);
<ul style="list-style-type: none">● Зачувување на висината и фасадниот изглед на поединечно заштитените добра и на амбиенталните објекти;
<ul style="list-style-type: none">● Зачувување на габаритот на поединечно заштитените добра;
<ul style="list-style-type: none">● Зачувување на поединечно заштитените споменички добра во изворна состојба преку конзервација, реставрација, санација;
<ul style="list-style-type: none">● Задржување на фасадата на приземјата и на високите приземја од полуобработен камен, а катовите да се малтерисани и обелени со вар;
<ul style="list-style-type: none">● Задржување на автентичната боја на објектите подигнати во периодот меѓу двете светски војни; Задржување и одржување на постојните основни функции на Старите градски јадра на Охрид и Струга, со можност за враќање на некои изворни функции (стари занаети), или давање нови современи функции кои се компатибилни со природата и карактерот на споменичката целина и не влијаат на нарушување на автентичноста и интегритетот на доброто (со обезбеден надзор од институциите за заштита на културното наследство);
<ul style="list-style-type: none">● Враќање на изгубениот фонд на објекти (преку нивна реконструкција, или типолошка обнова) на локации кои се слободни и за кои постојат стари урбанистички планови, остатоци од објектите или техничка и фотодокументација, може да биде прифатливо само врз основа на целосна стручна анализа и студии;
<ul style="list-style-type: none">● Враќање на автентичниот фасаден изглед на оние објекти кои го изгубиле, а за кои постојат доволно информации за изворниот изглед;
<ul style="list-style-type: none">● Вредностите и амбиенталната слика на заштитеното јадро/целината да ги зачуваат карактеристичните елементи од традиционалната архитектура за регионот (дрвени опшивки, еркерни испуси, косници, испакнати или профилирани стреи итн.);
<ul style="list-style-type: none">● При евентуална адаптација на ентериерот на амбиенталните градби, кровни прозори можат да бидат дозволени само на страната која не е видлива од главната улица, по претходна согласност на надлежната институција за заштита;
<ul style="list-style-type: none">● Враќањето на изгубените елементи и содржини на амбиенталните објекти кои придонесуваат за вредностите и амбиенталната слика на целината мора да ги содржат карактеристичните

<p>елементи од традиционалната архитектура и периодот на настанување, но оправданоста на интервенциите треба исклучиво да биде поткрепена со информации од историски извори и документација и да биде со согласност и надзор од надлежната установа за заштита на културното наследство;</p>
<ul style="list-style-type: none">● Реализацијата на Конзерваторските проекти да биде во склад со утврдените законски критериуми и процедури;
<ul style="list-style-type: none">● Не треба да се воведуваат нови содржини во споменичките целини без проценка на нивните способности да ги примат, користат и одржуваат, ниту содржини кои предизвикуваат бучава и загадување на околината (треба да се препознае дека неконтролираниот туризам може да предизвика негативно влијание на локалното население во смисла на губење на приватност на локалното население, поголеми гужви во сообраќајот, оштетување на добрата како и нарушување на стилот на живот);
<ul style="list-style-type: none">● Затскривање на сите видови на водови од инфраструктурата и инсталациите на просторот од заштитените стари градски јадра на Охрид и Струга;
<ul style="list-style-type: none">● Унифицирање на натписи на фирми и други натписи, билборди, неонски и друг вид реклами, сообраќајни знаци, споменична сигналитика, осветлување, урбана опрема на отворените простори на начин кој нема да ја нарушува визурата и амбиенталната вредност на просторот;
<ul style="list-style-type: none">● Заштитата од сонце на јавните простори да биде подвижна (чадори за сонце), а прицврстувањето на тенди треба да биде со строга контрола и одобрени од институцијата за заштита;
<ul style="list-style-type: none">● Со оглед на големата концентрација на археолошки остатоци во старите градски јадра секоја темелна реконструкција, градежни или други работи, мора да бидат условени со претходни археолошки истражувања и надзор;
<ul style="list-style-type: none">● Преземање превентивни и корективни мерки против деструктивни ефекти од бучава, удари и вибрации предизвикани од машини и возила;

Забрани во првата заштитна зона:

<ul style="list-style-type: none">● Катноста на објектите и спецификите на градбите во старите градски јадра на Охрид и Струга ќе биде дефинирана со изработка на заштитно конзерваторски основи (пред изготвување на урбанистички план), но не смее да се градат објекти повисоки од П+2 ката (во Старото градско јадро на Охрид заштитно конзерваторски основи ќе се изработуваат за секој од 19 урбани комплекси поодделно, и за секој комплекс ќе бидат дефинирани посебни параметри);
<ul style="list-style-type: none">● Во Старите градски јадра на Охрид и Струга: не смее да се градат нови објекти кои како висина имаат галерија или потпокрив, без или со баџи, или се покриени со рамна тераса;
<ul style="list-style-type: none">● Не смее да се градат гаражи како посебни објекти на градежна парцела;
<ul style="list-style-type: none">● Не смее да се поставуваат потпирачи, телевизиски антени, репетитори, големи рекламни паноа, сончеви колектори и слично;

<ul style="list-style-type: none">● Се забранува фрлање комунален отпад и поставување на контејнери во близина на заштитени добра;
<ul style="list-style-type: none">● Не се дозволува паркирање како и формирање паркинг места непосредно до заштитените добра;
<ul style="list-style-type: none">● Не смее да се зголемува габаритот и висината на постојните помошни објекти;
<ul style="list-style-type: none">● Не смее да се менува обработката на пешачките патеки и на сообраќајниците од камени плочи и гранитни коцки;
<ul style="list-style-type: none">● Не смее да се употребуваат павер - елементи (бекатон) како обработка на пешачките површини;

Други мерки за заштита во првата заштитна зона се:

<ul style="list-style-type: none">● На јавните простори дозволено е, покрај основните функции поврзани за градската комуникација, повремено да се вршат и комерцијални, културни и други дејности и настани, со обврска по нивното завршување да се отстрани сметот, опремата и сл.;
<ul style="list-style-type: none">● Комерцијалните дејности не смее да ги загрозат пешачките комуникации како и визуриите на културните добра, и треба да се ограничат исклучиво на строго одредени локации со претходно одобрение од Советот на општината со критериуми пропишани од страна на надлежната институција за заштита на културното наследство;
<ul style="list-style-type: none">● Дејностите не треба да го загрозуваат градителското наследство, презентираниот археолошки локалитет, ниту да ја попречува сигурноста и движењето на граѓаните;
<ul style="list-style-type: none">● При туристички посети да се обезбеди постоење на неопходните мерки за заштита на наследството;
<ul style="list-style-type: none">● Редуцирање (по можност забрана) на автомобилски сообраќај во строго заштитените зони;
<ul style="list-style-type: none">● Реклами може да се постават на јавни места во градското јадро во склад со посебните прописи за поставување реклами кои ги донесуваат надлежните институции, а со согласност на надлежните институции за заштита;
<ul style="list-style-type: none">● Рекламни натписи не смеат да се поставуваат на поединечно заштитени градби, на камените рамки и на камената декорација;
<ul style="list-style-type: none">● Челните фасади на деловните простори во делот на строга заштита треба да го задржат традиционалниот изглед на отворите; забрането е поставување на роба и други предмети на вратите или прозорите на деловните простории, како и на челната фасада на градбата со што се врши затскривање на архитектонските вредности на добри;
<ul style="list-style-type: none">● Треба да се регулира јачината на бучавата и да се осигура дневен период за одмор;

<ul style="list-style-type: none">● Поставувањето на друга урбана опрема како и елементите на урбаната опрема треба да бидат внимателно дизајнирани, а за нивното поставување потребна е одобрение од надлежната општина и согласност од надлежниот завод за заштита на културното наследство;
<ul style="list-style-type: none">● Надворешните единици на клима уреди не смее да се поставуваат на уличната фасада, ниту смеат да се нарушат/оштетат заштитените градби за нивно поставување;
<ul style="list-style-type: none">● Под „презентација на археолошки локалитети“ се сметаат оние делови од јавни површини на кои е презентирано археолошко наследство, било да се работи за остатоци или историска архитектура која со конзерваторски интервенции е презентитарана на начин да се истакне нивната археолошка и архитектонска вредност;
<ul style="list-style-type: none">● Не смее да се издаваат одобренија за градење без строга контрола од страна на надлежни институции на архитектонскиот израз на градбите;

Втората зона²⁴ преставува зона која содржи значајни елементи на историската структура и културно наследство со различен степен на зачуваност. Со мерките за заштита во оваа зона се спроведува заштита на основните елементи на планско-урбанистичка матрица и карактеристичните групи на градби, поединечно заштитените добра, пред се во однос на габаритот и историската содржина. На територијата на оваа зона ќе бидат условени интервенции во смисла на прилагодување на функцијата и содржината на современите потреби, но без значајни измени на сочуваните архитектонско-естетски елементи на заштитените добра. Прифатливи методи на заштита се конзервација, реконструкција, интерполација рекомпозиција и интеграција во смисла на поврзување на културните добра со новите структури и содржини кои произлегуваат од новите потреби. На територијата на оваа зона, со оглед на специфичниот историски контекст на развој, сите интервенции (земјани/градежни) се условени и со археолошки истражувања или надзор. Во однос на катноста, во втората зона не смеат да се градат објекти повисоки од П+З ката и поголем процент на изграденост од 50%.

Третата зона е зона со поретка концентрација на културно наследство. На оваа територија се прифатливи сите интервенции со придржување кон основните начела на заштита на културното наследство. Во оваа зона треба да се применува мерката на урбана реконструкција, односно воспоставување состојба која ќе ги подобри условите за живеење и работа. При уредување на просторот прифатливи методи се обнова на постојните и изградба на нови градби со почитување на амбиенталните карактеристики на целината, традиционалните форми, карактеристиките на пејзажот и хармоничниот склад на целината.

За поединечно заштитените добра кои се наоѓаат во **втората и третата зона** од градските агломерации се предвидува:

²⁴ Границите на Втората зона во Охрид се утврдени со Законот за прогласување на Старото градско јадро на Охрид за културно наследство од особено значење како контактна зона на Старото градско јадро; Границите на Втората зона во Струга се дефинирани согласно Заштитно-конзерваторските основи (бр.13-1640 од 01.12.2009 год.) како контактна зона на споменичката целина;

Мерки на заштита во Втора и трета заштитна зона:

- Зачувување на висината и фасадниот изглед како на поединечно заштитените добра и така и на амбиенталните објекти;
- Зачувување на габаритот на поединечно заштитените добра;
- Зачувување на изворната состојба на поединечно заштитените заштитени добра со спроведување активности како конзервација, реставрација, санација и сл.;
- Не смее да се изведуваат интервенции кои можат да го загрозат интегритетот на поединечните заштитени добра;

Новите градби во втората и третата урбана зона треба да исполнат специфични аспекти со кои ќе бидат испочитувани културните вредности и традиции на историската област како и условите на постојните структури. **Во таа, се забранува укрупнување, односно создавање вештачка комбинација на неколку парцели како би се изградила голема зграда.**

Новите градби треба да имаат:

- Ритам кој е во хармонија со урбаниот ритам и морфолошкиот образец на околните градби доколку се поединечно заштитено добро или поседуваат амбиентални вредности;
- Габарит кој е усогласен со контекстот - не премногу голем, да ја наруши интимната човечка димензија на историскиот центар, и нема да ја нарушува визуелната перцепција кон Старото градско јадро;
- Улична гранична линија која ја следи линијата на постојните објекти;
- Силуетата која го почитува традиционалниот локален карактер и силуета на просторот каде се градат;
- Висок квалитет на градба и дизајн, кој се постигнува со особено внимание на пропорциите.

Согласно потребите за урбан развој, со цел постигнување на наведените аспекти но со максимално почитување на вредностите на културното наследство кое тие го поседуваат, третата зона на заштита се дели на три под зони во опфатот на ГУП (прикажани во графички прилог), како и две дополнителни зони надвор од градот: III-г зона (опфати на села) и III-д зона (урбани опфати надвор од градот и надвор од селата). Новите урбани опфати (III-д зона) да се формираат како логична целина околу веќе постоечки објекти со урбанистички план вон населено место.

Забранети активности во III-а заштитна зона
<ul style="list-style-type: none">● изградба објекти повисоки од П+3 ката и поголем процент на изграденост од 50% во граници на ГУП;
<ul style="list-style-type: none">● интензивно земјоделско производство со прекумерна употреба на пестициди /ѓубриво кои загадуваат;
<ul style="list-style-type: none">● други активности што може да го нарушат пределот и да ја загорзат исклучителната вредност;
Забранети активности во III-б заштитна зона
<ul style="list-style-type: none">● интензивно земјоделско производство со прекумерна употреба на пестициди /ѓубриво кои загадуваат;
<ul style="list-style-type: none">● изградба објекти повисоки од П+4 ката и поголем процент на изграденост од 50%;
<ul style="list-style-type: none">● други активности што може да го нарушат пределот и да ја загорзат исклучителната вредност;
Забранети активности во III-в заштитна зона
<ul style="list-style-type: none">● интензивно земјоделско производство со прекумерна употреба на пестициди /ѓубриво кои загадуваат;
<ul style="list-style-type: none">● изградба објекти повисоки од П+5 ката и поголем процент на изграденост од 50%;
<ul style="list-style-type: none">● други активности што може да го нарушат пределот и да ја загорзат исклучителната вредност;
Забранети активности во III-г заштитна зона
<ul style="list-style-type: none">● интензивно земјоделско производство со прекумерна употреба на пестициди /ѓубриво кои загадуваат;
<ul style="list-style-type: none">● изградба објекти со намена семејно домување повисоки од П+2 ката и поголем процент на изграденост од 50%, освен за селата од збиен тип;
<ul style="list-style-type: none">● изградба објекти повисоки од П+3 ката и поголем процент на изграденост од 50%;
<ul style="list-style-type: none">● зголемување на урбаните опфати на селата за повеќе од 20%;
<ul style="list-style-type: none">● други активности што може да го нарушат пределот и да ја загорзат исклучителната вредност;
Забранети активности во III-д заштитна зона
<ul style="list-style-type: none">● интензивно земјоделско производство со прекумерна употреба на пестициди /ѓубриво кои загадуваат;

● изградба објекти повисоки од П+3 ката и поголем процент на изграденост од 40%;
● други активности што може да го нарушат пределот и да ја загрозат исклучителната вредност;

Цел на планирањето на заштитата, особено кога се работи за регион кој е Светско наследство, е да се даде приоритет на зачувувањето на постојните историски градби со нивниот контекст. Новите градби се потребни за воспоставување на функционален и архитектонски континуитет, но тоа не е изговор за уривање на старите градби. Тие треба да го изразат духот на денешницата, а нивниот дизајн треба да го има предвид нивниот историски контекст темелен на јасна и системска анализа на историската морфологија на постојните урбани градби и нивната функција.

Во контекст на урбаното планирање, ревитализацијата може да се користи за подобрување на општествените и економските активности на делот од културно-историското подрачје на градот, кој го изгубил своето оригинално функционално живеење, па како резултат на тоа градителското наследство и урбаните простори почнале да го губат своето значење. Целта на ревитализацијата во овие простори треба да биде воспоставување на рамнотежа помеѓу заштитата и развојот.

8.4.2.2. Религиско наследство

Религиското наследство/комплекси имаат важна улога во историјата на регионот. Уметничките вредности на архитектурата, ѕидно сликарството, надополнети со духовните вредности на самите простори, бараат посебен пристап во нивниот третман, заштита и ревитализација. Во тој контекст, во **зоната на религиското наследство/комплекси** (цркви, манастири, текии, џамии и други свети места...) мерките за заштита се темелат на подеднакво прифаќање и почитување на културните и духовните вредности:

Мерки за заштита:
<ul style="list-style-type: none">● Не се дозволува промена на габаритот на религиските комплекси;
<ul style="list-style-type: none">● Мерките на заштита да се спроведуваат согласно меѓународно признаени конзерваторско-реставраторски принципи и во соработка со надлежните институции за заштита;
<ul style="list-style-type: none">● Времено вршењето на комерцијални дејности (продажба на сувенири, книги, верски предмети...) може да се врши во религиски комплекси и нивната непосредна околина, на точно дефинирани локации и услови кои не го нарушуваат интегритетот и духовноста на комплексот;
<ul style="list-style-type: none">● Во функција на зачувување и продолжување на духовноста на овие свети места, прифатливи се одредени интервенции, но истите треба исклучиво да бидат поткрепени со информации од историски извори и документација и да бидат со согласност и надзор од надлежната установа за заштита на културното наследство;
<ul style="list-style-type: none">● Регулација на јачината на бучавата имајќи ја предвид духовноста на овие простори/свети места;

8.4.2.3. Села и крајбрежни населби

При ревитализацијата на **селата и крајбрежните населби** со амбиентални вредности потребно е да се применат форми на заштита за постигнување на едукативни, еколошки и туристички ефект, и поттикнување на грижата за наследството кај локалното население. Тоа се однесува на руралните населби, и населбите на крајбрежјето на Охридското Езеро кои имаат потреба од интегрален пристап во заштитата и зачувување на пределот од агресивните намени.

8.4.2.4. Археолошки локалитети

Во **зоната на археолошки локалитети** мерките за заштита се однесува на:

- Планирање на новоградби, сообраќајници и други инфраструктурни проекти, како и вршење земјени или други градежни работи не смеат да се реализираат без да се извршат археолошки истражувања на просторите за кои има сознание дека постојат археолошки локалитети;
- Постапките за спроведување мерки на заштита при случајни откритија на археолошки локалитети се регулирани со Законот за заштита на културното наследство;

Надвор од градските подрачја (надвор од опфат на ГУП) може согласно насоките и критериумите утврдени во Просторниот план на РМ и Просторниот план на Охридско-Преспанскиот регион да се планираат:

- Инфраструктурни градби (првенствено со користење на постојните траси и коридори како би се заштитиле шумите и земјоделското земјиште, односно уништување на интегритетот на природните структури создадени од човекот);
- Станбени и општествени објекти за сопствени потреби и потреби на селскиот туризам (со претходна согласност од надлежните институции);
- Реконструкција на легално изградените станбени објекти во постојниот габарит;

При градењето надвор од градските подрачја не се дозволува:

- Формирање на нови населби на неизграден простор (простор кој ја опфаќа заштитната зона 2-б во делот за природно наследство);
- Зафаќање на крајбрежниот појас на Охридското езеро;
- Користење на квалитетно земјоделско земјиште за градење со пренамена;

На планинските и водените површини, активностите треба да се одвиваат исклучиво во функција на ограничено и контролирано економско искористување на природните ресурси (шумарство, лов, рекреација и еко туризам);

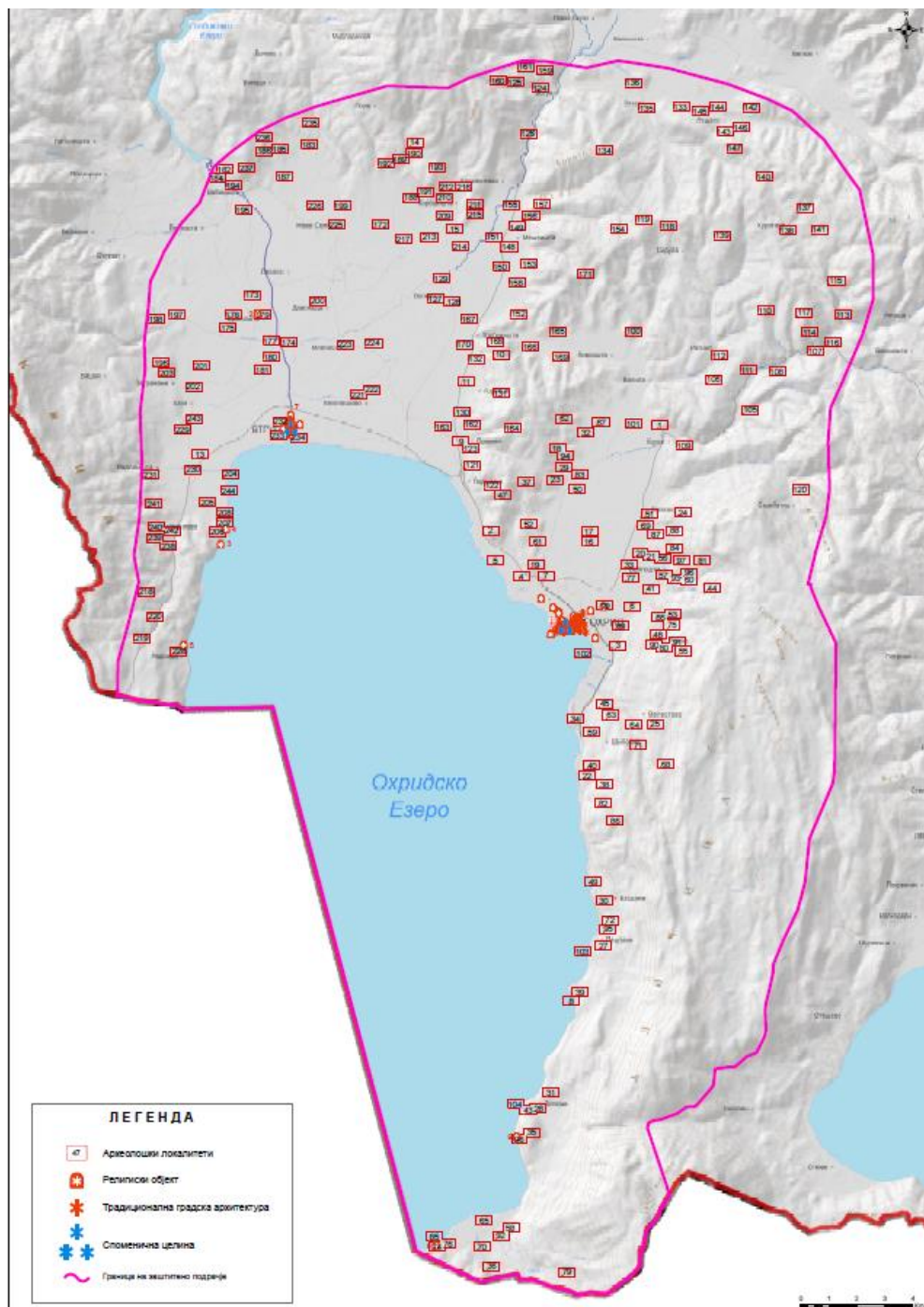
Генерално гледано, мерките за заштита во крајбрежјето на Охридското Езеро треба да обезбедат трајно зачувување на природните и културните вредности и да спречат значајни промени на тие вредности преку следните активности:

● Да се сочува природниот амбиент и да се спречи пренамена и завземање на овие простори за градежни активности кои би го нарушиле крајбрежниот пејзаж; Кон ова треба да се додаде дека погледите од панорамските видиковци во голема мера го подобруваат разбирањето на карактерот, поставеноста и општиот изглед на доброто;
● Да се спречи градежното зафаќање на рељефни возвишенија, доминантни места каде со изградбата на објекти ќе се наруши крајбрежниот пејзаж;

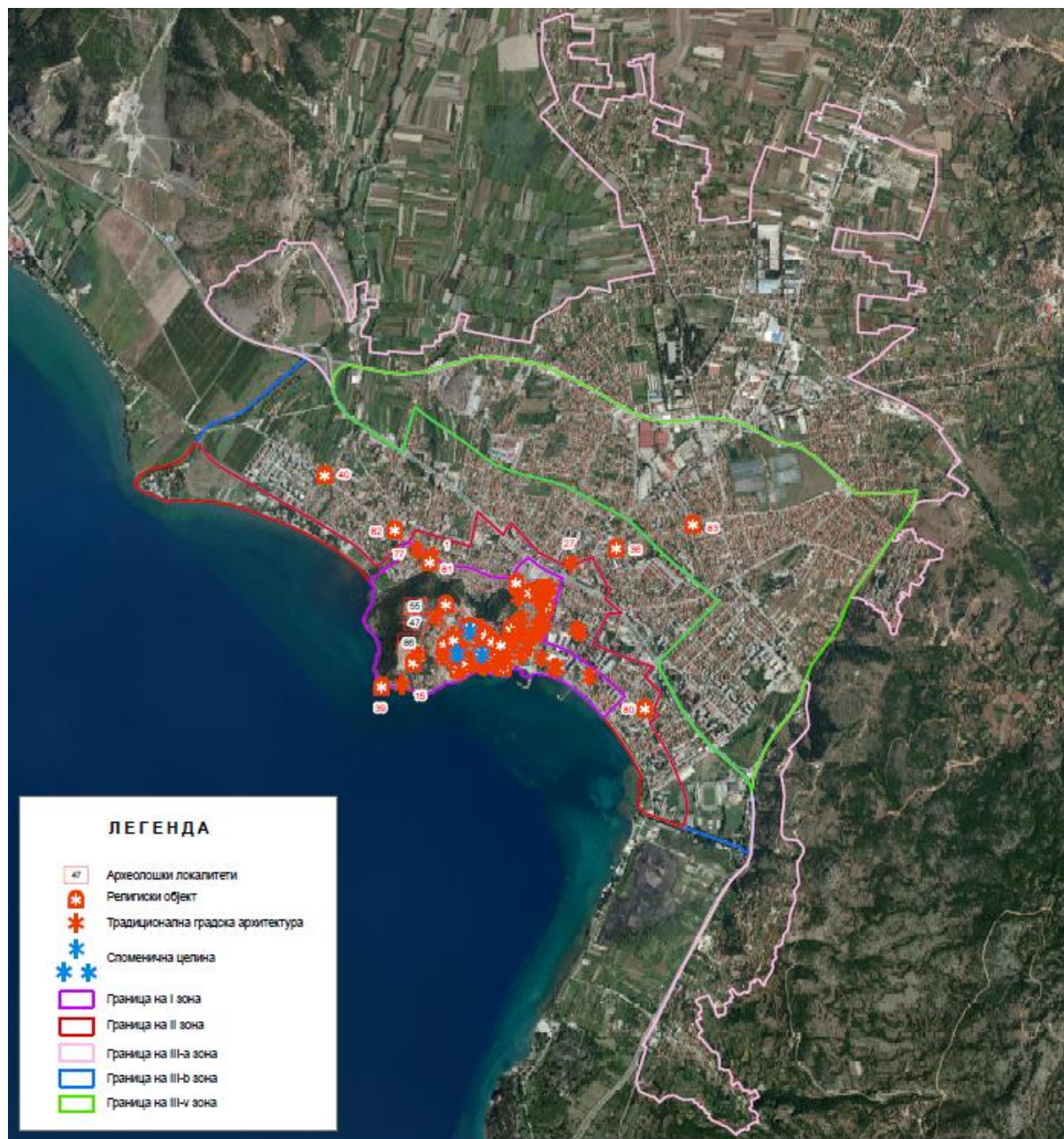
● Изградбата на објекти надвор од границите на градските подрачја треба да биде со контролиран габарит; При обликувањето на градбите треба да се користат материјали и бои прилагодени на природните обележја на околниот простор и традиционалната архитектура;
● Треба да се штитат значајните визури од градење на поголеми градби;
● Планираните траси од инфраструктура (патишта и сл.) треба да бидат долж природната рељефна морфологија на теренот, а доколку се потребни поголеми морфолошки промени (насипи, засеци и сл.) се препорачува градежните елменети да бидат одвоени од теренот за да се обезбеди целовитост и споеност со пределот;
● Типологијата, габаритот и висината за изградба на угостителско-туристички како и објекти за одмор и рекреација надвор од населените места треба да се одредат врз основа на анализа на визуелната поставеност и вклопеност во постојното природно опкружување;

Со цел заштита на Светското наследство и зачувување на автентичноста и вредностите на светското наследство (сл.44,45,46), потребно е да се дефинираат приоритети во изборот на физичката заштита во склад со меѓународните препораки. Секоја земја потписничка, за да ги осигура правилните мерки за заштита на културното наследство кои се наоѓаат на нејзина територија, треба да ги применува принципите пропишани од страна на УНЕСКО.

Зачувувањето на заштитеното добро од Листата на светско наследство мора да има приоритет на сите нивоа на урбано планирање, од мастер плановите на локално ниво до стратегиите на национално ниво.

слика 45.Заштитни зони (културно наследство)

слика 46. Заштитни зони во Старо градско јадро во Охрид (културно наследство)

слика 47.Заштитни зони во Старо Градско јадро во Струга (културно наследство)

9. Акциски план

За постигнување на целите на овој План ќе биде неопходно да се интервенира во правната и институционалната рамка, да се зајакнат управувачките структури и надзорот врз примената на законите, да се подобри координацијата помеѓу институциите на национално и локално ниво и да се подигне свеста на сите засегнати страни за важноста на исклучителната универзална вредност, како и за ризиците врз нејзината заштита.

Постојниот систем на урбанистичко планирање што се применува на територијата на земјата може да доведе до фрагментирање на просторот, зголемување на густината на населеност, ширење на населбите, нарушување на пределот и на традиционалните и културни вредности. Трендот на бесправна градба може да продолжи. Развивањето на инфраструктурни проекти се спроведува секторски, без притоа да се имаат предвид кумулативните влијанија што можат да настанат од взаемната интеракција или од нивната дисперзија во просторот. Крајбрежната трансформација може да изврши негативно влијание врз квалитетот на водите на езерото и на биолошката разновидност. Загрозени се некои локалитети со природни вредности што се утврдени со номинациското досие.

Заради насочување на развојот и усгласување на сите потреби и намени на користење на земјиштето потребно е да се изработи Просторен план за регионот. Во однос на субординираното урбанистичко планирање, за Охридскиот регион е неопходно да се предвидат посебни стандарди и нормативи за урбанистичко планирање што ќе обезбедат контролирана урбанизација. Неопходно е крајбрежјето да се планира интегрално по целата своја должина и истото да подлежи на соодветни режими на заштита. Следствено, ќе биде неопходно да се интервенира во законската регулатива, за да бидат применливи одредбите од овој План.

Надлежностите на институциите за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион се фрагментирани или не обезбедуваат соодветна заштита. Не се донесени закони за прогласување на Охридското Езеро, Студенчишко блато и Национален парк Јабланица за заштитени подрачја, ниту пак се формирани тела за управување со овие подрачја што со своите природни вредности придонесуваат кон исклучителната универзална вредност на регионот. Неопходно е да се интензивираат ативностите за заштитување на овие исклучителни подрачја и да се зајакнат капацитетите за управување и меѓусебна координација, која ќе обезбеди и вклучување на соодветните институции од Албанија.

Културно наследство може да биде наследство само кога тоа го препознаваат заедниците, групите или поединците кои го создаваат, одржуваат и пренесуваат на идните генерации. Во таа насока заштитата темелена на заедницата како јадро на идниот одржлив развој е загарантирана.

Акцискиот план што е презентираан во продолжение, е конципиран на начин што за секое утврдено влијание / проблем и за секоја кореспондентна цел, утврдени се мерки, именувани се надлежни институции за спроведување, проценети се потребните финансиски средства и нивниот потенцијален извор и утврден е индикатор за следење на успехот на спроведување.

ЗАБЕЛЕШКА: Акциски план е во прилог 4.

10. Имплементација на Планот за управување и спроведување на мерки и активности за заштита

Имплементирањето на Планот за управување треба да обезбеди континуирана соработка на сите страни инволвирани во процесот, од кои се очекува да ги преземат своите одговорности и функции заради усогласување со целите на планот. Во спроведувањето на целите на Планот се вклучени голем број на институции и поединци кои имаат потенцијал да дадат придонес во имплементацијата на планот, а посебен акцент е даден на вклучувањето на локалната самоуправа.

За координирано извршување на активностите утврдени во Планот и вршење на надзор на неговата имплементација е надлежна Комисија за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион како советодавно тело, чиј статус е особено значаен за заштита и управување со Регионот. Делокругот на работата на Комисијата е регулиран со *Законот за управување со светското културно и природно наследство на Охридскиот регион*.

Општините Охрид, Струга и Дебрца и нивните органи и јавни служби заедно со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на заштита на природата и органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на културата се одговорни за управувањето и за спроведувањето на мерки и активности за заштита и промовирање на светското природно и културно наследство во Охридскиот регион во рамките на нивните надлежности утврдени со овој или друг закон.

Имателите на светско природно и културно наследство во Охридскиот регион се одговорни за одржувањето, чувањето, почитувањето и правилното користење на природното и културното наследство.

Националните установи - Национален конзерваторски центар - Скопје и Заводот за заштита на спомениците на културата и Музеј - Охрид се надлежни за преземање заштитно-конзерваторски мерки на светското културно наследство во Охридскиот регион секој според своите надлежности.

Музејот „Д-р Никола Незлобински“ - Струга е надлежен за преземање мерки на заштита за движното културно и природно наследство кое е составен дел од збирката на овој музеј.

Јавната научна установа - Хидробиолошки институт - Охрид е надлежна за предлагање и преземање мерки за заштита на светското природното наследство во Охридскиот регион, негово научно истражување и промовирање и обезбедување на генетски материјал од видовите.

Јавната установа - Национален парк Галичица е надлежна за преземање на мерки за заштита на светското природно наследство во рамките на подрачјето на Националниот парк Галичица и за спречување на деградацијата на природното наследство и пределот на националниот парк предизвикано од вршењето на дејности и активности на други правни и физички лица што се спроведуваат во рамките на подрачјето на националниот парк.

Прекуграничното управување со доброто ќе се спроведува со формирање на управувачка структура - механизам (управувачко тело) кој пред се ќе гарантира целосна и сеопфатна функционалност и заштита на езерскиот систем на Охридското Езеро но и на културното наследство во целост. На овој начин ќе се зацврстат вредностите и интегритетот на заштитеното добро како светско наследство.

За националната и прекугранична соработка за интегрирано управување со доброто е неопходна соработка на сите одговорни структури на управување. Потребна е секојдневна соработка, вклучително и рутинска размена на информации, состаноци, советувања и заедничко учество во проекти.

Надлежните за управување со доброто треба да осигураат интегрирано управување и редовна комуникација со одговорните за управувањето со албанскиот дел од Охридското Езеро.

11. План за мониторинг

Планирањето на управувањето е динамичен процес и не завршува со изработка на Планот за управување. Затоа е особено важно спроведувањето на Планот редовно да се следи и ажурира. За да се осигура ефективната заштита на исклучителната универзална вредност на доброто, состојбата со заштитата треба постојано да биде следена, а резултатите од таквиот мониторинг треба да се одразат при процесот на ревидирање на Планот. Следењето на спроведувањето на Планот ќе овозможи и пратење на управувањето со доброто, а добиените искуства ќе овозможат и прилагодување и на управувачките активности во иднина.

Со цел да се осигура дека мерките утврдени со Акцискиот план се применуваат, неопходно е да се спроведува редовен мониторинг кој ќе придонесе кон обезбедување на потребните податоци со кои ќе се следи каков е статусот на водните тела, колкава е бројноста на одделните засегнати видови, сочуваноста и интеракцијата на екосистемите итн. но и состојбата на културните добра. Следење и мерењето на напредокот во спроведувањето на Планот за управување е од суштинско значење и за да може истиот да се ажурира, прилагоди и подобри.

На тој начин ќе се документираат вредностите на доброто заради кои тоа е прогласено, и ќе се докаже дали тие соодветно се држуваат и унапредуваат. Мониторингот дополнително ќе обезбеди информации што се потребни за редовното известување кон телата на УНЕСКО.

Со овој План за мониторинг се изврши изборот на параметрите / индикаторите што ќе бидат предмет на следење на следниот начин:

- Тие се значајни, односно со нивно следење е можно да се утврдат значајни промени на вредностите во заштитениот регион;
- Тие може да се следат постојано, односно не постојат пречки што ќе предизвикаат дисконтинуитет на мерењата;
- Можно е тие да се квантифицираат и се доволно едноставни, односно не бараат посебни квалификации на лицата што ќе го вршат мониторингот ниту бараат скапа или софистицирана опрема;

Параметрите / индикаторите што се избрани за следење се поделени на физички (природа: бројност на ендемични видови, култура: автентичност или сочуваност на спомениците на културата според вид, нивен број, густина на определено подрачје итн.) и следење на човечки активности (на пример управување со посетители, испуштање на отпадни води, количества на отстранет отпад,

користење на пестициди за заштита на растенијата, број на срушени бесправно изградени објекти во заштитениот регион итн.).

Физичките параметри што ќе се следат за да се оцени степенот на спроведување на овој План се следните:

1. **Природно наследство** – еколошки и пределски параметри:

- Мониторинг во заштитените подрачја согласно програмите за мониторинг и Плановите за управување со овие заштитени подрачја со кои се утврдени параметрите и честотата на мерење;
- Мониторинг на ризиците што можат да извршат негативно влијание врз природните вредности и тоа:
 - Испуштање на непречистени отпадни води (со честота на мерење што ќе се усогласи со Хидробиолошкиот завод);
 - Реконструиран колекторски систем (км.), (со честота на следење еднаш годишно);
 - БПК5 на пречистени отпадни води на испуст во Црн Дрим (со честота на мерење еднаш дневно);
 - Количества на непрописно отстранет отпад (честота на мерење еднаш месечно);
 - Број на срушени бесправно изградни објекти во заштитените подрачја (честота на следење еднаш месечно);
 - Ерозивен депозит од реката Сатеска (м3) со честота на мерење еднаш годишно;

2. **Културно наследство:** Охридскиот регион е подрачје кое изобилува со различни видови на градби и споменици со свои специфики во однос на архитектонскиот, амбиенталниот и естетски контекст и потребно е секој од нив да биде следен на посебен начин. За да се осигура квалитетна заштита не само на културното наследство туку и на севкупното негово природно опкружување неопходно е преземање континуирани активности во поглед на следење на состојбата, и тоа:

- Состојбата на културното наследство ќе се следи преку мониторинг на годишно ниво како дел од годишната програма на институциите за заштита, а ќе опфаќа:

- следење на физичката состојба на градбите;
- следење на можните амбиентални нарушувања;
- влијание на доброто од посета на туристи;

- секој мониторинг треба да резултира со известување за напредокот но и идентификување на приоритети за следната година;

Мониторингот ќе се фокусира на напредокот со:

- заштитата на културното наследство;
- конзервацијата на културните добра;
- презентацијата на културното наследство;

Мониторирањето на човечките активности ќе опфати:

1. Мониторинг извршен во текот на реализацијата на инфраструктурните проекти, согласно Плановите за мониторинг што ќе се дефинираат со студиите за оцена на влијанијата врз животната средина.

2. Мониторинг на посетители:

- Број на посетители во национален парк, музеи, плажи, посетители што користат пловила итн. (мерење еднаш месечно)
- Број на ноќевања според вид на сместување (хотел, камп, приватно сместување во град, приватно сместување во село итн.) (мерење еднаш месечно)
- Квалитет на интеракција со локални даватели на услуги и генерална јавност (мерење еднаш годишно).

12. План за управување со посетители

Клучните чекори при изработка на План за управувањето со посетителите се дефинирани во Водичот на УНЕСКО²⁵, а тоа се:

- Идентификување на тековната и идната побарувачка од туристичката дестинација од страна на посетителите;
- Идентификување на критични локации за природното и културно наследство поради преголема посетеност;
- Идентификување на сезонски пикови и падови на посетеност на дестинацијата;
- Месечни и дневни анализи на бројноста на посетители;
- Анализи на бројноста на посетители за време на државни празници или настани (фестивали и слично);
- Анализи на бројноста на посетители во текот на денот;
- Предвидување на долгорочни и краткорочни трендови во однос на бројноста на посетители и притисоците за наследството за период од 5-10 години;

Подобрувањето на достапноста и пристапноста за сите категории посетители до поединечно заштитените добра и до значајни ареали на доброто ќе го подобри и искуството на посетителите како и разбирањето на вредностите на ова светско наследство.

Овој План за посетители ќе се фокусира и на обезбедувањето на високо квалитетни содржини за посетителите, соодветна промоција на светското наследство и потребата за зголемување на користа од туризмот за локалната економија со максимално почитување на исклучителната универзална вредност на доброто.

За да се овозможи изработка на детален План на посетители неопходно е да се воспостават механизми за собирање на податоци. Потребно е да се процени состојбата на објектите за посетители и по потреба да се направат планови за евентуално подобрување.

Во отсуство на достапни податоци, се пропорачува како краткорочна мерка да се изработи План за управување со посетители.

²⁵ http://whc.unesco.org/sustainabletourismtoolkit/sites/default/files/UNESCO%20toolkit%20PDFs%20guide%208_C.pdf

13. Програма за едукација

Едно од основните прашања за заштита на природното и културно наследство на Охридскиот регион е подигнување на јавната свест за вредностите на регионот кај сите граѓански и политички структури, локалната заедница и на национално ниво, како би можеле правилно да се проценат потребите и можностите на развојот во однос на неговите вредности.

Заради недоволно познавање на исклучителната универзална вредност на Охридскиот регион се наметнува потреба од едукација. Нејзината цел е да се опфатат соодветни целни групи и да се зголеми нивната свест за важноста на вредностите во регионот, можните ризици и улогата на поединецот во сочувувањето и одржувањето на исклучителната универзална вредност на регионот.

За да се пристапи до соодветните цени групи и да им се пренесе потребната порака, како и тие да се ангажираат во заштитата на вредностите, неопходно е да се изработи План за комуникација, кој ќе опфати:

1. Мапирање на засегнати страни и целни групи според образование, пол, старост, интереси итн.
2. Однесување на групата или поединецот што треба да се промени:
 - Интерес за изградба во заштитениот регион
 - Користење на пловила со погон на фосилно гориво
 - Нелегално депонирање на отпад
 - Немотивираност за учење за природните и културните вредности
 - Друго
3. Дефинирање на порака или пораки:
 - слоган
 - секундарна порака
4. Начин на комуникација:
 - Електронски медиуми
 - Алтернативни медиуми
 - Социјални мрежи
 - Тркалезни маси, конференции, екскурзии
 - Брошури, летоци

13.1. Едукација на младите

Светското наследство се користи и како образовен ресурс. Зачувувањето на природното и културното наследство за сегашните и идните поколенија е многу сериозна задача. Поттикнувањето на свеста за нивното значење е клучот за нивното зачувување, а за таа цел најмоќното и најефикасно средство е образованието на младите. Младите се тие што во иднина ќе донесуваат одлуки и ќе ја имаат задачата да ги зачуваат вредностите на наследството. Образованието на младите во областа на нашето заедничко наследство им дава можност подобро да се запознаат себеси и своето потекло. Тоа, исто така, им помага да научат повеќе за другите. Чувството за идентитетот и исполнетост со кое можеме да се здобиеме преку културата на која ѝ припаѓаме, е од суштинско значење за вреднувањето на големата разновидност на светските добра кои мора да се пренесуваат од колено на колено. Во таа насока училиштата имаат значајна улога во поттикнувањето на младите да го разберат поширокото значење на добра од Светското наследство, како и влијанието кое поединци може да го имаат за состојбата и иднината на доброто.

Исклучителната вредност и универзалната важност за зачувувањето на светското наследство за идните поколенија, нудат многубројни единствени и често мултидисциплинарни и

интердисциплинарни можности за предавање и учење. Со оглед на тоа што во повеќето училишта наставните планови се веќе оптоварени, а наставниците постојано се соочуваат со сè поголеми барања, оние што сакаат кај младите да го развијат чувството за важноста на зачувувањето на светското наследство досега се одлучувале за интегриран пристап.

За таа цел во 1999 година УНЕСКО подготви Образовно наставно помагало „Светското наследство во рацете на младите“²⁶ чија цел е да го воведо концептот на едукација за областа на светското наследство во образовниот систем. Помагалото цели кон вклучување на младите во едукацијата за наследството и во активностите за негово зачувување во и надвор од училиниците, на локалните и националните локалитети, во соработка со сите чинители, како што се: управителите, општините, граѓанскиот сектор и релевантната локална и централна власт/управа.

Наставното помагало има голема вредност, бидејќи е изработено врз темелите на практичното искуство и е наменето за наставниците во средните училишта:

- кои предаваат насекаде низ светот во сосема различни услови, вклучувајќи ги и оние што се многу тешки (отсуство на училишна инфраструктура, недостапни наставни материјали и опрема, голем број ученици во класот, преоптоварени наставни планови итн.), како и за оние што работат во училишта опремени со најнова технологија во образованието (пристап до интернетот итн.).
- оние што на ученици на возраст од 12 - 18 години им предаваат различни предмети: географија, историја, мајчин јазик, природни науки, математика, ликовна уметност итн., .

Преку иновативни образовни пристапи се дава поддршка на зачувувањето на светското **наследство, а со тоа на младите/учениците им се овозможува:**

- да осознаат и научат повеќе за културните и за природните локалитети во регионот впишани на Листата на светско наследство кои поседуваат исклучителна универзална вредност;
- да се здобијат со нови вештини потребни за да се помогне да се зачуваат овие локалитети како светско наследство;
- да изградат нови ставови и трајна посветеност кон зачувувањето на нашето локално, национално и светско наследство за сегашните и идните генерации;
- да одиграат клучна улога во чувањето на исклучителната културна и природна разновидност во светот преку меѓународна соработка.

Наставното помагало преку разни форми на активности, посети на локалитети и сл. овозможува младите да ги стекнат потребните знаења и вештини во препознавање и заштита на светското наследство.

13.2. Подигање на јавната свест на други целни групи

Органите на државната управа и градоначалниците на општините Охрид, Струга и Дебрца секој во рамките на своите надлежности се должни да преземаат мерки за поттикнување на образованието и спроведување на информативни програми со цел запознавање на населението со вредностите на регионот, потребата и значењето одпочитување и заштита на природното и културното наследство

²⁶ www.unesco.org/whc/education; Светското наследство во рацете на младите - Скопје: Министерство за култура на Република Македонија, Национална комисија на УНЕСКО, 2012

на Охридскиот регион. Органите на државната управа, општините, како и правните и физичките лица се должни да ја информираат јавноста за вредностите на природното и културното наследство, за опасностите кои му се закануваат на природното и културното наследство, како и за преземените мерки за негова заштита.

13.3. Обука на туристички водичи

Туризмот е една од најбрзорастечките индустрии во Охридскиот регион и е голем извор на приход за локалното население. Како индустрија ориентирана кон луѓето, туризмот исто така обезбедува многу работни места што помага во заживување на локалните економии. Сепак, како и другите форми на развој, туризмот исто така може да предизвика дел од проблемите, како што се социјална дислокација, губење на културното наследство, економска зависност и деградација на животната средина. Токму затоа потребно е да се подигне свеста кај туристичките водичи околу можните влијанија што потенцијално ги врши масовниот туризам и како тие да влијаат како едукатори на туристите во насока на намалување на притисоците врз природните и културните вредности од туристичките посети. За таа цел постои УНЕСКО програма²⁷ која помага да се идентификуваат начините на кои одржливиот туризам може да им се приближи на сите оние кои се вклучени во туристичкиот сектор.

13.4. Обука на административни службеници и вработени во јавниот сектор

Не постоењето систем во образовниот систем за континуирана едукација и специјализација а кадри од областа на заштитата на културното и природното наследство, придонесува до нагласена атрофија на службите за заштита на природното и културното наследство.

Во рамките на Заводот за заштита на спомениците на културата и Музеј - Охрид (надлежна институција за заштита на културно наследство во регионот) постои архитектонско одделение кое е опремено со потребната опрема за изведување на истражувачки работи, изработка на проекти и студии за унапредувањето на светското културно наследство. Постои и центар за документација – ИНДОК, во кој е сместена целокупната документација која што ја има институцијата за движното и недвижното културно наследство на територијата на заштитениот регион.

Со формирањето на Факултетот за туризам и угостителство во Охрид се оформува кадар кој е неопходно потребен за функционирањето на угостителството и туризмот. Ова претставува услов за развој на сите форми на туризам, во кои локалната власт и населението ја гледаат развојната шанса.

Постоењето на Јавната научна установа - Хидробиолошки институт - Охрид основана во 1934 год.) го докажува фактот дека науката отсекогаш била заинтересирана за состојбите со биодиверзитетот на езерото и неговата поблиска околина.

Соодветно информирање и промоција за вистинските вредности, придонесува за подигање на јавната свест, пред се на локалното население како основен фактор за зачувување на вредностите. Целта е заштита, зачувување и презентирање на интегралното добро во функција на секојдневниот живот и негова меѓународна афирмација.

Во текот на изработката на Планот, а во комуникација со различни засегнати страни, утврдено е дека палењето на трската од локалното население и од службите се смета за традиционален начин за отстранување на биомаса после сушењето на трската во есен. Неопходно е да се пренесе пораката за штетностите што се поврзани со овој вид пракса.

²⁷ http://www.unesco.org/education/tlsf/mods/theme_c/mod16.html

Главна цел е да се подобри нивото на информираност, едукација и промоција за вредностите, спроведување на истражувачки активности како и подигање на јавната свест особено во општините Охрид, Струга и Дебрца, со цел да се вклучат целните групи на национално и на локално ниво и да се подигне нивната свест за прашања кои се однесуваат на заштитата на Доброто.

Заради значењето и концентрацијата на културното наследство во овој регион основана е посебна Национална установа за заштита, Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј – Охрид која што во координација со Националниот конзерваторски центар ја имаат надлежноста во сегментот на заштитата на културното наследство. Затоа Национална установа за заштита, Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј – Охрид ќе биде задолжена за развивање на активности за подигнување на јавната свест за значењето на културното наследство преку организирање на едукативни настани и публикации кои ќе влијаат на одржливо однесување на јавноста кон културно-историските споменици.

Промовирање на природните вредности ќе вршат вработените во Јавната установа Национален парк Галичица. За таа цел постојат инфо точки и едукативни материјали што повремено треба да се возобноват за да ги следат трендовите на комуникациски алатки и да бидат во чекор со резултатите од најновите научни истражувања во врска со биолошката разновидност и екосистемски услуги.

13.5. Обука на земјоделците за еколошки профатливо производство

Поради ризикот од еутрофикација на Охридското Езеро поттикната пред се од конвенционалното земјоделство, потребна е едукација на сопствениците на земјоделско земјиште. Едукацијата би се однесувала на можностите за органско земјоделство без употреба на агрохемикалии, ефикасни и одржливи методи на фертилизација, наводнување, организирано собирање на агроотпадот како и со можноста за промовирање/ пласман на таквите производи. Освен одржување на предавања потребно е да се одржуваат инфо сесии и форуми на кои ќе бидат присутни претставници од земјоделскиот сектор, земјоделци производители, претставници на откупни центри за земјоделски производи и трговски друштва производители на земјоделски производи од регионот.

За развој на руралните средини и зачувување на животната средина потребна е едукацијата на земјоделците во користењето на ИТ технологиите, по примерот на SMART VILLAGES во Република Словенија и други држави. Во паметните села традиционалните и новите мрежи и услуги би се засиле преку дигитални, телекомуникациски технологии, иновации и подобра употреба на знаењето, во корист на жителите и бизнисите. Дигиталните технологии и иновации можат да го поддржат квалитетот на животот, повисокиот животен стандард, јавните услуги за граѓаните, подобра употреба на ресурсите, а со тоа помалку влијание врз животната средина и нови можности за руралните синџири на вредности во однос на производите и подобрените процеси²⁸.

Со развивање на програми за координација на активностите на земјоделците во областите од заеднички интерес за зачувување и унапредување на биолошката разновидност ќе се овозможи одржлив развој.

13.6. Механизми за вклученост на граѓаните

Подигнувањето на јавната свест нема да има изгледи за успех само со стручно, експертско и политичко ангажирање на јавниот сектор, затоа што значењето на природното и културното наследство во принцип, се однесува за сите аспекти од секојдневниот живот на граѓаните - работа,

²⁸ <https://biznisregulativa.mk>

услуги, јавни површини, јавни објекти, јавен сервис, економски аспект, култура и т.н. Затоа сето ова не смее да биде во спротивност со целите на самата граѓанска средина. Потребата од постојана комуникација со граѓаните и граѓанскиот сектор се оценува како мошне значајна. Начинот на соработка и нивна вклученост во севкупните активности содржи сет на мерки (како оперативен модел понуден во „Студијата за интегрирана заштита на Старото градско јадро на Охрид“²⁹), и тоа:

- Вклучување на граѓаните во активностите на јавниот сектор (општински, државен) заради стекнување увид и активна партиципација во донесувањето на одлуки во различните фази од процесот на зачувување на културното наследство;
- Можност во секоја фаза од процесот на ревитализација на наследството да се оценува степенот на прифаќање на поедини проекти од страна на граѓаните како и нивната способност да партиципираат во истите.
- Демократските механизми ќе мора да бидат воспоставени од самиот почеток за процесот да стане колективен и осуден на успех;
- Ќе треба во процесот да се вклучат сите етнички, социјални, културни и верски заедници, во склад со принципот на недискриминација;
- Механизмите ќе се однесуваат не само на партиципација на широко и ad-hoc граѓанство, туку на сите засегнати страни - сопственици, корисници, трговци, угостители, НВО и сл.
- Други економски актери кои што би можеле да учествуваат во инвестирањето или друг вид истакнување и унапредување на културните вредностите;
- Учеството на граѓаните ќе мора да биде организирано во сите фази од процесот на ревитализација (аналитичко – дијагностичка, стратешко планирање, имплементација). Ова ќе подразбира континуирана комуникација со граѓаните и цивилниот сектор.

Механизмите за партиципација ќе мора да се проектираат така што да обезбедуваат континуирани и релевантни комуникации во две насоки (население кон стручно – оперативни тимови и стручно – оперативни тимови кон население) преку јавни дискусии, консултации, усогласување на ставови, договори, анкети, интервјуа, работилници, изложби, билтени и сл.

Според Програмата за животна средина на Обединетите нации (UNEP), „Музиката е една од најголемите моќни медиуми за пренесување на пораки за заштита на животната средина до милијарди луѓе ширум светот - без оглед на расата, религијата, приходот, полот или возраста“ (2014). Во летниот период во Охридскиот регион постои традиција на одржување на големи фестивали со светски познати изведувачи кои привлекуват голем број на посетители како што се четиридневниот „Ohrid calling festival“, со минимум 20.000 посетители по ден од цела Европа; дводневниот „Green beach festival“ во Струга со 10.000 посетители. Фестивалите имаат многу аспекти каде можат да вклучуваат едукацијата за заштита на природните и културни вредности преку : влијаење врз нивните добавувачи, разговори со организаторите, спонзорите, ангажирање на инфлуенсери кои преку социјалните мрежи ќе станат модел на улога за присутните итн.

13.7. Механизми за подигнување на свеста преку социјални медиуми

Во денешно време неоспорна е моќта на дигиталните медиуми, со посебен акцент на социјалните мрежи во размена и дисеминација на информации и подигнување на јавната свест. Според

²⁹ План - Студија за интегрирана заштита на старото градско јадро на Охрид, Општина Охрид и Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј - Охрид, Охрид 2015;

истражувањата, социјалните медиуми се најсовремен и најпрактичен начин за успешно користење на знаењето и создавање стратегија за напредок.

Социјалните медиуми доаѓаат во голем број форми, меѓу кои најпопуларни се: блоговите, микроблоговите (Twitter), социјалните мрежи (Facebook, LinkedIn, Instagram), медиумски-споделувачките сајтови (YouTube, Flickr, Pinterest), социјалните селектирачки и гласачки сајтови (Digg, Reddit), сајтовите за преглед (Yelp, Trip advisor), форумите и виртуелните светови (Second Life).

Развојот на социјалните мрежи доведе до појава и на дигитални инфлуенсери - луѓе кои создаваат содржини на социјалните медиуми или блогови и имаат стекнато голем број на следбеници, тие се советници на новата генерација. Преку развој на иновативна и социјална маркетинг кампања за природното и културното наследство, визијата на овој План може на интерактивен начин да се пренесе до сите.

14. План за управување со ризици од катастрофи

Катастрофите и ризиците од катастрофите се неизбежен фактор кој може да влијае на нарушување или уништување на вредностите на доброто. Катастрофите се последица од опасностите кои можат да бидат дефинирани како природни или предизвикани од човечкото делување.

Ризикот од катастрофи се подразбира како функција на „опасност“ и „ранливост“.

Затоа, Планот за управување со ризик од катастрофи треба да ги зема предвид видовите и изворите на опасности што можат да влијаат на доброто и подложноста на природните и културните добра на овие опасности од различен степен.

Ефективната имплементација на овој план ќе го зајакне зачувувањето и заштитата на природните и културните компоненти на доброто. Планот за управување со ризици од катастрофи периодично ќе треба да се разгледува/ревидира со цел носење нови мерки како одговор на настанатите појави и идните потреби.

15. Финансирање на спроведување на Планот за управување

Активностите предложени во планот ќе се координираат и извршуваат од страна на разни субјекти согласно со нивните надлежности. Во најголем дел од активностите средствата ќе се обезбедат од буџетите на општините Охрид, Струга и Дебрца како и од националниот буџет. Средствата за предвидените активности алтернативно можат да бидат обезбедени и од средства стекнати со користење со природното и културното наследство во Охридскиот регион како и од други извори на финансирање - донации, грантови, кредити, подароци, легати и друго.

16. Ревизија на Планот за управување

Планот за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион се носи за период од 9 години.

Со оглед на тоа што визијата содржана во Планот долгорочно го предвидува управувањето со светското природно и културно наследство на Охридскиот регион, консеквентно и целите на планот се релевантни за подолг временски период.

Новите сознанија, измената на социо – економските околности можат да влијаат на промената на управувачките приоритети и да наложат превземање на дополнителни мерки од страна на инволвираните страни, особено со оглед на фактот дека принципот на управувањето е еволутивен и динамичен процес кој што не престанува со донесувањето на Планот за управувањето со природното и културното наследство на Охридскиот регион.

Во таа насока ревизијата на планот е потребно да се врши на секои 3 (три) години, а ревизијата на контактните зони по нивното детерминирање ќе се врши на 6 (шест) години.

Ревизијата на Планот за управување ја вршат Комисијата за управување со природното и културното наследство, Министерство за култура-Управа за заштита на културното наследство и Министерство за животна средина и просторно планирање-Управа за животна средина (секој во доменот на своите надлежности) врз основа на ажурираните податоци за спроведување на целите и имплементација на Акцискиот план на Планот за управување

КРАТЕНКИ

МК	Министерство за култура
МЖСПП	Министерство за животна средина и просторно планирање
МОН	Министерство за образование и наука
ЛСО	Локална самоуправа Охрид
ЛСС	Локална самоуправа Струга
ЛСД	Локална самоуправа Дебарца
ЗМО	Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј – Охрид
МС	НУ Музеј „Д-р Никола Незлобински“ – Струга
МТВ	Министерство за транспорт и врски
МЕ	Министерство за економија
МЗШВ	Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство
МВР	Министерство за внатрешни работи
АУК	Агенција за управување со кризи
ХОТАМ	Хотелска асоцијација на Македонија
АТАМ	Асоцијација на туристички агенции на Македонија
МЕСТ	Министерство за економија – Сектор за туризам

МЛС	Министерство за локална самоуправа
НКЦ	Национален конзерваторски центар – Скопје
ЕЛЕМ	Електрани на Македонија
МПЦ	Македонска православна црква
ИВЗ	Исламска верска заедница
ФТУ	Факултет за туризам и угостителство - Охрид
НПГ	ЈУ Национален парк „Галичица“
ХБЗ	Хидробиолошки институт – Охрид
ВРМ	Влада на Република Македонија
ЦУ	Царинска Управа на Република Македонија
МФ	Министерство за финансии
УЗКН	Управа за заштита на културното наследство
УЖС	Управа за животна средина
АПП	Агенција за просторно планирање
АКН	Агенција за катастар на недвижности
АОИЛ	Агенции за обезбедување имот и лица
МВР	Министерство за внатрешни работи

ФП	Фонд за патишта
АППТ	Агенција за промоција и поддршка на туризмот
НВО	Невладини организации
БС	Бизнис сектор
СКРМ	Стопанска комора на Република Македонија
Комисија	Комисија за управување со културното и природното наследство на Охридскиот регион

Прилог 1: Природни вредности

Светското наследство во Охридскиот регион содржи повеќекратни природни вредности кои ги сочинуваат географско-амбиенталните својства на регионот во кои се соединети мотиви од исконската природа, пред се на Охридското Езеро. Посебно значајни за науката се 212 ендемични видови, од кои 182 се животински видови. Еден дел од нив претставуваат живи фосили, речиси неизменети од времето на терциерот, како што се ендемскиот сунѓер, реликтните видови полжави, а од рибите охридската пастрмка и белвицата.

Охридското Езеро со 212-те ендемични видови површина од 358,2 км² најверојатно претставува езеро со најголем диверзитет во светот, земајќи ја предвид неговата површина.

Најексплицитна експресија на ендемизмот во Охридското Езеро е регистрирана кај групите од бенталната фауна, каде што постојат цели еволутивни линии: пијавици (Hirudinea), ракови (Crustacea), школки (Bivalvia) и полжави (Gastropoda) и сплескани црви (Turbellaria). Кај некои од спомнатите групи покрај големиот биодиверзитет, посебно обележје претставува и нивото на ендемизам, кое се движи во границите од 54 % кај класата (Hirudinea) до 79 % кај класата полжави (Gastropoda). За забележување се и големиот број реликтни видови алги, меѓу кои најбројни се дијатомеите.

Евидентираните таксони во пелагијалната зона на Охридското Езеро припаѓаат на следните типови на алги: Cuanophuta, Bacillariophuta, Chlorophuta, Chrusophuta и Purrophuta.

Со најголем број на видови (но со мала бројност) застапени се зелените алги, а потоа следат синозелените алги, а апсолутно доминантни по својата квантитативна застапеност се ендемичните дијатомеи *Cyclotella fottii* и *Cyclotella hustedtii*, кои сочинуваат нешто повеќе од 40% од вкупната фитопланктонска густина.

Во литоралната зона постои значително поголемо видово разнообразие во фитопланктонската заедница. Со најголем број на видови се застапени дијатомеите, а по нив следуваат зелените алги.

Истражувањата на зоопланктонот, како значаен конституент во синџирите на исхрана во пелагијалните акватични екосистеми, имаат значајна улога во одредување на квалитетот на водите и стабилноста на водните екосистеми.

Во вкупниот квантитет на зоопланктонот, како и според биомасата доминираат претставниците од Copepoda.

На второ место според квантитативната застапеност се претставниците од типот Rotifera, меѓутоа тие имаат незначително учество во вкупната биомаса на зоопланктонот.

Групата Cladocera учествува со мал дел во вкупниот зоопланктон. Меѓутоа, со оглед на нивната голема индивидуална биомаса, како и нивната квантитативна застапеност, особено во летниот период кога во зоопланктонот се присутни двата алохтони вида: *Diaphanosoma birgei lacustris* и *Leptodora kindtii* (евидентирани во последнава деценија), тие имаат значаен дел во вкупната биомаса на Cladocera, односно, во вкупната биомаса на зоопланктонот.

Ендемични видови за Охридското Езеро се: *Arctodiptomus steindachneri* Rich, 1897, *Cyclops ochridanus* Kiefer, 1931 и според Лова и Старобогатов (1982) и ларвените стадиуми од видот *Dreissena (Carinodreissena) stankovici*.

Макрофитската вегетација на езерото е зонирани во три појаси: првиот е појасот на трската (*Phragmites*), вториот на видот локумицата (*Potamogeton*) и третиот е на појасот.

Растителниот свет од Охридското Езеро се карактеризира со флористичка разноврсност, со три карактеристични групи макрофити: емергентни, флотантни (пливачки) и субмерзни (потопени) макрофити.

Од вкупниот број евидентирани макрофити со најголем процент се присутни субмерзни (потопени) макрофити (околу 75%), потоа следуваат емергентните (околу 16%) и флотантните со само 9 %.

Од емергентните растенија доминира трската, *Phragmites australis* која образува дисконтинуиран појас околу езерото и со вкупна површина од околу 74 ха (0,31% од вкупната површина на езерото), а од субмерзните растенија доминираат стеблообвиткувачката локумица, *Potamogeton perfoliatus* (1021,13 ха - 4,28%) и харата *Chara tomentosa* и други видови хара (1049,16 ха- 4,39 %) кои заедно прекриваат околу 2070,16 ха – односно 8,67 % од вкупната површина на езерото.

Во Охридското Езеро доминираат и макрофитски видови кои се индикатори за води од втора категорија (*Nuphar lutea* (L.) Smith, *Polygonum amphibium* L., *Potamogeton perfoliatus* L., *Muriophyllum spicatum* L., *Myriophyllum verticillatum* L., *Ceratophyllum demersum* L., *Elodea canadensis* Rich.&Michx., *Najas major* All. и *Lemna trisulca* L.).

Вообичаено, литоралната зона е најгусто населена. Таа е живеалиште на најголем број видови од бенталната фауна со исклучок на длабочинските форми. Така, во оваа зона се сконцентрирани претставници од класите: Turbellaria, Oligochaeta, Hirudinea, Bivalvia, Gastropoda, Amphipoda, Isopoda и Insecta.

Во сублиторалната зона квантитативно најзастапен е видот *Dreissena prespensis*. Оваа зона е живеалиште и на следните видови од макрозообентосот: *Ochridospongia rotunda*, *Dendrocoelum lychnidicum*, *Peloscoclex stankovici*, *Asellus arnautovici*, *Polinskiola polinskii* и други.

Во профундалната зона се среќаваат следните видови: *Criodrilus ochridensis*, *Macedopyrgula wagneri*, *Micropyrgula stankovici*, *Stankovicia baicaliformis*, *Nimphargus foreli ochridanus* и други.

Во однос на процентуалната застапеност на поедините класи во вкупната бентална фауна, на профилот ХБЗ-с.Радожда беше утврдено дека (во сите три длабочински зони), Amphipoda се одликува со најголема процентуална застапеност, односно 31%. Следуваат Oligochaeta со 24%, Bivalvia со 20%, Insecta со 9%, Hirudinea со 8%, Isopoda со 5%, Gastropoda со 3% и најмалку застапената Turbellaria со само 1% (Трајановски, С., 2004).

Поради долгата и едновремено континуирана егзистенција на Охридското Езеро од терциер до денес, по природен, еволутивен пат, во него е формирана и стабилизирана по својот состав исклучителна ихтиофауна. Имено, во контекст на изнесеново да истакнеме дека најголем број од видовите се ендемични, односно егзистираат само тука и никаде на друго место во светот. Меѓу нив се наоѓаат и реликтни видови, кои се запазени како животни облици од времето на нивното населување во езерото.

Евидентираниите автохтони видови припаѓаат кон четири фамилии од коскените риби и тоа: Salmonidae, Cyprinidae, Cobitidae и Anguillidae. Фамилијата Salmonidae (пастрмки) содржи два вида, односно *Salmo летница* (*Karaman*) охридска пастрмка и белвица – *Acantholinqua ochridana* (Steind.). Кон фамилијата Cyprinidae (краповидни) припаѓаат 12 вида, и тоа: *Cyprinus carpio* (L.) -

крап, *Rutilus rubilio ochridanus* (Karamana) - грунец, *Pachyhilon pictus* (Heck. et Kner) - моранец, *Phoxinellus minutus* (Karaman) - грунче, *Leuciscus cephalus* (Bonap.) - клен, *Phoxinus phoxinus* (L.) - пужор, *Scardinius erythrophthalmus scardafa n. ochridanus* (Vlad. et Petit) - пуса, *Chondrostoma nasus ochridanum* (Karaman) - скобуст, *Gobio gobio ochridanus* (Karaman) - мренец, *Barbus meridionalis petenyi* Heck. - мрена, *Alburnus alburnus alborella* (Filippi) - плашица, *Alburnoides bipunctatus ochridanus* (Karaman) - гомнушка (шлунец).

Од фамилијата на штипалките (Cobitidae) застапени се два вида: камнарот – *Nemachilus barbatulus sturanyi* (Steind.) и јагулчето *Cobitis taenia meridionalis* (Karaman).

Фамилијата Anguillidae е застапена со еден вид, односно со јагулата *Anguilla anguilla* (L.).

Во Охридското Езеро, покрај автохтоните, се среќаваат и неколку алохтони (интродуцирани) риби и тоа: виножитна пастрмка *Oncorhynchus mykiss* (Wal.) и нејзината албино форма (златна), карас *Carassius carassius* (L.), платиче *Rhodeus sericeus*, сончарка *Lepomis gibbosus* (L.), расбора *Pseudorasbora parva* (L.), како и рибничка форма на крапот (гол крап).

По однос на биодиверзитетот значаен е локалитетот³⁰ - Студенчишко Блато, валоризиран како природен феномен сочувван со милениуми кое не така одамна претставувало интегрален дел на Охридското Езеро.

На просторот на Студенчишкото Блато во последната деценија евидентирани се пет блатни заедници:

1. Асоцијација Scirpeto-Phragmitetum W. Koch 1926
2. Асоцијација Oenantheto- Roripetum Lohm. 1950
3. Асоцијација Sparganio-Glycerietum fluitantis Br.-Bl. 1925
4. Асоцијација Caricetum elatae W. Koch 1926
5. Асоцијација Cyperetum longi Mic. 1957

Со извршената валоризација на локалитетот Студенчишко Блато во 2012 година и врз онова на постоечките научни податоци утврдени е присуство на 89 видови силикатни алги (дијатомеи). Најголем дел од овие видови, односно околу 62 припаѓаат кон групата на видови со космополитско распространување. Утврдено е присуство и на 11 ендемични и 4 ретки видови во флората на Македонија (со 2 до 5 познати локалитети), и еден вид за кој ова блато е прв наод за Македонија.

Флората е претставена од широко распространети блатни видови, од кои би ги истакнале ретките видови као што се *Ceratophyllum submersum* L., *Nuphar lutea* L., *Polygonum amphibium* L., *Cyperus longus* L. и др.

За флората на подводните ливади може да се најдат податоци во студиите на Талевска (2005) и Трајановска (2002, 2009). Според Талевска (2005) на овие локалитети може да се сретнат 11 васкуларни хидрофити и 6 хари (реси).

³⁰ Локалитетите со природни вредности во Охридскиот регион се обележани на картата со граници на природното и културно наследство на Охридскиот регион (прилог)

Од без'рбетната фауна на локалитетот Студенчишко Блато според податоците на (Филевска 1954; Peters & Hackethal 1986; Jović & Mihajlova 2009) и теренските истражувања може да се наведат 34 видови вилини коњчиња. Во Охридскиот регион преку целата година можат да се сретнат 138 видови на дневни пеперутки, што претставува 68% од вкупниот број на видови во државата, (Scheider & Jakšić, 1989; Крпач & Mihajlova, 1997; Меловски, 2004; Веровник & Мицевски, 2008). Како позначајни видови од видовите кои се среќаваат во Охридскиот регион се: *Gegenes nostradamus*, *Cupido argiades*, *Cupido alcetas*, *Polygonia egea*, *Melitaea diamina* и *Neptis rivularis*. За Студенчишкото Блато значајни се следните видови на дневни пеперутки (*Lycaena dispar*, *Maculinea arion*, *Parnassius mnemosyne* и *Zerynthia polyxena*) кои се од посебен конзервациски интерес за ЕУ. Во 2010 година од фамилијата на тркачите (Coleoptera, Carabidae) регистрирани се 39 видови, но некои од нив се ретки за фауната на Република Северна Македонија. Како ретки видови се видовите: *Agonum lugens*, *Apiceum*, *Amara convexiuscula*, *Stenolophus skrimshiranus*, *Brachinus elegans*, *Stenolophus proximus*, *Pterostichus elongatus* *Oodes helopioides* и *O. Gracilis*. За изворите во близина на Студенчишкото Блато познати се девет видови планарии (Plathelminthes, Turbellaria, Tricladida).

Заради непосредната близина на Студенчишкото Блато и неговата директна поврзаност со Охридското Езеро, фауната на 'рбетниците на блатото секогаш била разгледувана во состав на онаа на Охридското Езеро. Во Студенчишкиот Канал како еден од водоснабдителите на блатото во денешно време, во одделни периоди од годината, присутни се 14 (од вкупно 17) автохтони видови риби од Охридското Езеро, како и три алохтони (интродуцирани) видови. Од водоземците, присутни се најмалку девет видови, сите вклучени во анексите 2 и 3 на Бернската конвенција. Најзначајни на европско ниво се македонскиот мрморец и жолтиот мукач, двата широко распространети на целата територија на државата. Од влекачите во Студенчишкото Блато се среќаваат најмалку четири видови. Ждрепката (*Elaphe quatorlineata*) доаѓа во блатото од околните терени во потрага по плен, а тоа може да биде случај и со неколку други видови سموкови. Блатната желка е најзначаен вид од влекачите кои се среќаваат во Блатото, но и таа е широко распространета во државата. Од птиците во блатото се среќаваат околу 50 видови, но со мал број единки или двојки (најчесто само со по неколку). Со исклучок на неколку видови трскари, барските кокошки и малиот воден бик, практично и да нема други гнездилки во блатото, а постојат податоци за гнездење и на Црвеноклунестиот лебед (*Cygnus olor*). Од цицачите, најзначајно е присуството на видрата (*Lutra lutra*), а веројатно се присутни и повеќе видови глодари, лисицата (*Vulpes vulpes*), творот (*Mustela putorius*), куната белка (*Martes foina*) и други.

Вредностите на биодиверзитетот на Охридско Езеро се дадени во табели во прилог.

На територијата на Охридскиот регион како светско наследство идентификувани се следните локалитети со природни вредности:

1. Света Богородица Калишка - сублакустриски извори;
2. Калишта - единствено природно живеалиште на жолтиот локвањ (*Nuphar lutea*) на Охридско Езеро;
3. Подмоље - најраспространет појас на трска (*Phragmites australis*) на Охридското Езеро, природно живеалиште на загроени видови птици и мрестилиште на крап;
4. Мазија - ревитализирано природно живеалиште на жолтиот локвањ (*Nuphar lutea*), мрестилиште на крап и живеалиште и гнездилиште на птици;
5. Студенчишко Блато - макрофитска вегетација и плодиште на краповидни риби;

6. Вели-Даб - сублакустриски извори, плодиште на пастрмка и биодиверзитет на бентосна фауна;
7. Веља-Пеш - сублакустриски извори, плодиште на пастрмка и биодиверзитет на бентосна фауна;
8. Свети Петар - крајбрежни и сублакустриски извори, мрестилиште на пастрмка и биодиверзитет на бентосна фауна;
9. Светинаумски Извори - најиздашен извор на Охридско Езеро, мрестилиште на пастрмки и краповидни риби и биодиверзитет на бентосна фауна.

Локалитетите со природни вредности во Охридскиот регион се обележани на картата со граници на природното и културно наследство на Охридскиот регион.

Вредности на Националниот парк Галичица

Копнениот дел од Охридскиот регион зафаќа повеќе од 2/3 од Националниот парк Галичица или 18000 ха и се одликува со голем диверзитет на видови, живеалишта и екосистеми.

Шуми

Шумите во паркот имаат големо еколошко значење и вклучуваат повеќе типови живеалишта кои се сметаат за загрозени или ретки во Европа, односно се значајни за зачувувањето на повеќе видови, кои исто така се сметаат за клучни вредности.

Согласно ЕУНИС³¹ класификацијата на типови на живеалишта од 2004, во паркот се среќаваат десет типови живеалишта (со вкупно 13 растителни заедници) кои се заштитени со Директивата на ЕУ за зачувување на природните живеалишта и на дивата фауна и флора. Меѓу нив, по своето значење се издвојуваат шумите од фоја (Пеониски шуми со фоја, ЕУНИС 2004: Г3.933) кои во паркот опфаќаат три растителни заедници: *Pruneto-Celtetum* (Em 1989), *Biario tenuifolii-Juniperetum excelsae* Em, and *Quercio-Juniperetum excelsae* Матевски et. all. (prov.).

Грмушеста вегетација

Во паркот се среќаваат два типови на живеалишта со грмушки кои се сметаат за загрозени или ретки во Европа, односно се важни за зачувувањето на некои клучни видови. Тука спаѓаат живеалиштата со грмушки од зеленика (живеалишта со грмушки од *Vuxus sempervirens*, ЕУНИС 2004: Ф 3.12) и живеалиштата со грмушки од модра смрека (предмедитерански живеалишта со грмушки од модра смрека, ЕУНИС 2004: Ф 3.164).

Пасишта

Во паркот, согласно ЕУНИС класификацијата од 2004 година се среќаваат 4 типови од овие живеалишта, со вкупно 8 растителни заедници, кои се сметаат за загрозени или ретки во Европа. Меѓу нив, брдските пасишта (Елино-Балкански степи со *Satureja montana*, ЕУНИС 2004: Ф 1.21) се посебно значајни за голем број видови орхидеи во паркот. Пасиштата имаат и социо-економско значење за населението во паркот но и пошироко.

Хазмофитска вегетација и вегетацијата на сипари

³¹ EUNIS – European nature information system (Европски информативен систем за природа).

Согласно ЕУНИС класификацијата од 2004 година се среќава два типа на хазмофитска вегетација (ЕУНИС 2004: Х3.2А1 и ЕУНИС 2004: Х3.2А11, со четири растителни заедници) и еден тип на вегетација на сипари (ЕУНИС 2004: Х2.6, една растителна заедница) кои се сметаат за загрозуени или ретки во Европа.

Водни живеалишта

Поради варовничкиот карактер на планината, водните екосистеми во паркот имаат големо еколошко значење за голем број на клучни видови. Меѓу нив се издвојуваат и два типови на живеалишта кои се ретки или загрозуени во Европа (Привремени површински текови (влажна фаза) – ЕУНИС 2004: Ц2.26 и Вегетација на олиготрофни брзи потоци богати со варовник – ЕУНИС 2004: Ц2.5). Покрај нив се среќаваат уште најмалку 5 типови водни живеалишта кои се од посебно значење за зачувувањето на голем број клучни видови безжрбетници и жрбетници. Од нив, од посебно значење се извориштето Св. Наум, Црвена Локва, другите природни и вештачки локви, како и планинските и крајбрежните извори.

Пештери

Варовничкиот карактер на планината е причина за богатството на подземни геоморфолошки форми, како на пример пештерите кои претставуваат значајни живеалишта на повеќе клучни видови.

Според ЕУНИС класификацијата од 2004 година во паркот се среќаваат три типови на живеалишта кои се ретки или загрозуени во Европа (ЕУНИС 2004: Х1.1, Х1.221 и Х1.231). Од пештерите како значајни живеалишта се издвојуваат Мечкина Дупка, Воила, Лескоска Пештера и други.

Горенаведените живеалишта придонесуваат дел од паркот да биде прогласен за посебно подрачје за зачувување во рамките на Европската еколошка мрежа НАТУРА 2000.

Глобално загрозуени видови

Според критериумите на ИУЦН во паркот се среќаваат повеќе видови кои се сметаат за глобално загрозуени (статус „endangered“) од кои 4 вида без’рбетни, а 13 од ’рбетните животни. Кон оваа група може да се додадат и 19 виши растенија од паркот кои се вбројуваат меѓу глобално ретките видови растенија, како и 15 видови габи од глобално значење.

Значајни популации од видовите кои се ретки или засегнати во Република Северна Македонија во Европа или глобално

Од алгите 7 таксони кои се ретки кај нас и во паркот се претставени со значајни популации. Од вишите растенија се среќаваат 56 таксони, кои се ретки во кај нас (до 10 наоѓалишта). Кон нив треба да се додадат и локалните ендемити. Од маркомицетите, во паркот се среќаваат 47 видови кои се ретки или загрозуени не само кај нас туку и во Европа. Од нив 38 имаат национално значење, 22 се со европско значење и 10 со глобално значење.

Од без’рбетниците кои се заштитени во Европа во паркот се среќаваат 11 видови чии популации се значајни на национално ниво. Меѓу нив се вбројува и еден вид чија популација во паркот има европско значење. Од ретките без’рбетници, во паркот се среќаваат 15 видови чии популации се значајни на национално ниво. Меѓу нив се вбројува и еден вид чија популација во паркот има европско значење. Кон нив треба да се додадат и локалните ендемити.

Од 'рбетните животни кои се заштитени во Европа во паркот се среќаваат 77 таксони чии популации се значајни на национално ниво, а 8 од нив имаат европско или глобално значење. Кон оваа група треба да се додадат и два вида птици чии популации се сметаат за значајни поради нивниот реликтен карактер.

Прилог 2: Културни вредности

Според општите принципи на Конвенцијата за заштита на светското културно и природно наследство, исклучителната универзална вредност на културно - историскиот регион во кој припаѓаат споменичките целини на градовите Охрид и Струга, најзначајните духовни центри како што се манастирските комплекси Св. Архангел Михаил - Св. Наум, Св. Богородица Захумска, Св. Богородица - Калишта и Св. Јован Богослов - Канео, и на големиот број населени места, се содржи во квалитетот на специфичната архитектура и успешното остварување на единството помеѓу градовите, населбите и природната околина на езерото.

Имајќи ги предвид богатите културно-историски, архитектонски, археолошки и етнолошки вредности кои на регионот му даваат посебност, единственост, репрезентативност, автентичност, со нивната зачуваност, разновидност и интегралност, создадени се можности регионот да претставува добро од највисоко национално значење со универзална вредност за човештвото и неговата историја, култура, уметност и наука.

Културен предел

Територијата на Охридскиот регион како светско наследство претставува интегрално добро од наследените природни и културни вредности во кои разновидното и богато архитектонско наследство е испреплетено со природата и е неделиво од неа. Токму оваа карактеристика го вбројува заштитениот регион во категоријата на културен предел во кој нераскинливо се поврзани историјата, континуитетот на културните традиции, општествените вредности и стремежи со исконската природна убавина на регионот. Вредност од овој тип е идентификувана особено кај манастирскиот комплекс Св. Богородица Захумска, римскиот каструм, крајбрежните населби Трпејца и Пештани, населбата Канео над која се издига црквата Св. Јован Богослов – Канео, манастирскиот комплекс Калишта итн.

Културно наследство

Основните споменички вредности на Охридскиот регион претставуваат склад од историски заштитени градски јадра, природна урбана структура, езеро - брег, духовни центри и органски урбани структури сместени покрај брегот на езерото со специфичен начин на живеење и рурални населби сместени во сочувани еколошки природни средини. Дефинираната урбанистичка матрица на старото градско јадро на Охрид изобилува со бројни археолошки локалитети, духовни центри и специфична стамбена архитектура карактеристична за овие простори (настанати во временска рамка од праисторијата па се до XIX век), како и архитектура настаната под влијание на европскиот неокласицизам. Во границите на заштитената споменичка целина на градот Охрид за споменички добра прогласени се 23 христијански сакрални градби, 74 профани објекти, 7 објекти од исламска архитектура и 10 археолошки локалитети, а во границите на заштитената споменичка целина на градот Струга за споменички добра се прогласени 24 профани објекти, 3 објекти од исламската архитектура и 1 христијански сакрален објект.

Културно-уметнички вредности

Културно-уметнички вредности на заштитеното добро со сите свои атрибути препознаени во светски рамки ги вклучуваат:

- Сликаството: мозаици, фреско-живопис, икони, ѕидни декорации, илуминации на ракописи, графики, слики на платно;
- Вајарството и резбата: скулптури, камена пластика, иконостаси, владички тронове и друг црковен мобилијар, дрвени резбани украси;

- Применетите уметности: предмети од керамика, стакло, дрво, метал, текстил, кожа, хартија и разни други дела на традиционалните уметнички занаети;
- Нематеријалното културно наследство: традиционални обичаи и верски и културни манифестации.

Урбанистичко-архитектонски вредности

На територијата на Охридскиот регион формирани се урбани агломерации кои создаваат специфичен органски урбанизам со формирање на две градски јадра, неколку крајбрежни населби, повеќе значајни духовни центри, и повеќе рурални населби сместени во масиви од исконска природа, се уште ненарушена од дејствувањето на човекот.

Анализирајќи ги градбите, почнувајќи од праисторијата со постоењето на големиот број на наколни палафитни населби чии остатоци се видливи и денес на езерското дно, преку антиката, до денес, се истакнува урбанизам кој не е регулиран со планови и прописи. Тоа е органски урбанизам каде урбаното ткиво расте и се развива според строгите закони и потребите на човекот.

Наспроти тоа, сместувањето на духовните центри било обусловено од големите вредности на природниот пејзаж збогатен со неповторливи визури кон езерото користејќи ги богатите зелени падини на планините, природните извори, подножјата на стрмните карпести предели и мистичноста на просторот.

Во поново време, кога урбанизацијата агресивно го напаѓа крајбрежниот дел околу Охридското Езеро единствено ненарушена останува вертикалната проекција на Старото градско јадро на Охрид која завршува со Цитаделата од Самуиловата тврдина на самиот врв од брдото, како и сочуваниот периметрален бедемски ѕид со градски порти во кој е сочуван и неизграден пошумен терен под кој по изохипсите на теренот се развива градското јадро театарално спуштајќи се кон езерскиот брег.

Како најистакнати репрезенти со архитектонско-урбанистички вредности се издвојуваат старите урбани јадра на Охрид и Струга, манастирскиот комплекс Св. Архангел Михаил (Св. Наум) на јужниот дел од охридското крајбрежје, манастирскиот комплекс Св. Богородица Захумска-Заум, кај с. Трпејца и манастирскиот комплекс Св. Богородица – Калишта, на западниот брег од Охридското Езеро.

Крајбрежни рурални населби (Трпејца, Пештани, Радожда и Калишта)

Селото Трпејца се наоѓа на 17 км јужно од градот Охрид и е сместено во подножјето на планината Галичица, во една природна вдлабнатина меѓу карпите на источниот брег од Охридското Езеро, на надморска височина од 695 - 750 м. Покрај селото минува патот Охрид - Св. Наум. Со векови населението се занимавало со риболов како основен извор на приходи. Значајна улога има и сточарството, а земјоделството е ограничено на мала обработлива површина во сувото трпејчко поле. Селото има 370 жители - македонци. Во непосредна близина на селото е сместена најстарата сочувана црква Св. Богородица Захумска од XIV век.

На 12 км јужно од градот Охрид, во подножјето на планината Галичица, на источниот брег на Охридското Езеро, на надморска висина од 966 м, на патот Охрид - Св. Наум, сместено е селото Пештани. Со векови овие жители се занимавале со рибарство и сточарство, но последните неколку децении се ориентираат кон развој на туризмот со добро развиени услужни дејности трговија и угостителство. Ова наложило старите селски домаќинства да се преадаптираат во модерни современи објекти за потребите на туризмот и угостителството и претставуваат ревитализирани рурални средини.

Селото Радожда претставува типично рибарско село, сместено во рамничарскиот дел крај езерскиот брег кое постепено прераснува во туристичка рурална населба, со идеални можности за развој на селски туризам. Селото постепено се трансформира во современа туристичка населба со развој на услужните дејности: трговија, угостителство и туризам. Над селото се наоѓа пештерната црква Архангел Михаил со сочуван вреден живопис.

Во непосредна близина на градот Струга, покрај езерскиот брег е се наоѓа селото Калишта. Тоа претставува типично рибарско село каде во последните години се повеќе се градат мали угостителски објекти и се развива угостителството и туризмот. Во непосредна близина на селото се наоѓа манастирскиот комплекс Св. Богородица со пештерниот храм Рождество Богородичино. Манастирската црква и конаците се изградени во поново време и активни се и денес.

Прилог 3: Други вредности

Општествени вредности

Општествените вредности на Охридскиот регион се поврзани со традиционалните општествени активности и неговото современо користење, кое ја вклучува и грижата и високата свест за опкружувањето, поттикнувајќи го процесот на заштита и унапредување на природното и културно наследство. Тие имаат важна улога во воспоставување на општествениот и културен идентитет, како на локално, така и на национално ниво. Овие вредности се генерирани од самото културно и природно наследство и од процесите на нивната заштита. Усогласувањето помеѓу заштитата и доброто управувањето со Охридскиот регион, се гаранција за одржлив развој.

Научно - образовни вредности

Долгото цивилизациско егзистирање на градот Охрид низ вековите како духовен и културен центар оставило посебен печат и во просветителската дејност со формирањето на првиот словенски универзитет, односно делувањето на познатата Охридска книжевна школа (Светиклиментовиот универзитет).

Богатиот фонд на грчки и словенски црковни ракописи разнесуван од градот од разни причини, во текот на XVIII, XIX и првата половина на XX век сериозно ја осиромашиле охридската збирка на ракописи, но сепак градот поседува завиден фонд на стари ракописи и копии на стари словенски епиграфски споменици.

Со опаѓањето на моќта на Османлиската Империја на општествената сцена се појавил преродбенскиот период и времето на националното будење, како елемент на новите европски разбирања за концептот на национални држави. Образовните вредности на Охрид видени низ призмата на делата на повеќе охридски интелектуалци и творци во овој период исто така се сметаат за дел од научно-образовните вредности на регионот. Во минатото на Охрид високите црковни великодостојници кои доаѓале од големите христијански центри како Константинопол или Солун секогаш ја имале доминантната улога во локалните процеси за формирање на општествените, образовните и духовните вредности на градот. Нивните црковни дела исто така влегуваат во оваа категорија.

Охридскиот регион има извонредно голем потенцијал за истражување во областа на природните науки, историјата, археологијата, архитектурата, етнологијата и историјата на уметноста.

Економски вредности

Во античкиот Охрид (Лихнид), благодарение на неговата гео-политичка положба, како една од главните станици на Виа Игнација, имало постојан проток на стоки, луѓе и идеи од Запад кон Солун и Константинопол (и обратно) во текот на вековите.

Охрид во текот на својата долга историја имал свои возвишувања и падови согласно економско-општествените односи и политичките прилики на немирниот Балкан. Основен извор за егзистенција на населението во Охридскиот регион отсекогаш било рибарството, земјоделството и сточарството, но тоа не било доволно за опстојување, така што печалбарството имало сериозни позитивни импликации врз економскиот развој на регионот.

Разновидноста и динамичноста на природните појави и процеси во регионот овозможиле создавање на голем број на природни ресурси кои преку примена на соодветна технологија може да се стават во функција на вкупниот развој на пограничниот регион.

Рударство

Контактната зона на Северна Македонија со соседните земји Албанија и Грција металогенетски припаѓа на рудниот реон на Шарско-Пиндскиот масив. Перспективни рудни наоѓалишта се: јагленовите лежишта во Пискупштина-Струшко и Лавци-Ресенско, лежиштата на варовници во Струшко (Лабунисhta, Ташмаруништа, Калишта, Струга), Охридско (Лескоец, Рамне, Куратица и Трпејца), травертинот во Велмеј-Охридско и бречите на Јабланица.

Шумарство

Површините под шуми во општините во пограничниот регион заземаат 107.470 ха. Вкупната дрвна маса изнесува 195.989 м³ годишно што претставува солидна основа за развој на малите дрвопреработувачки капацитети. Со посебно високи квалитети се одликуваат високостеблените букови шуми на Јабланица (бука) и Баба Планина (молика и бука). Меѓутоа, поради историско-економските услови (развојот и опстојувањето на селата) и природните услови изразени преку динамиката на релјефот, геолошката основа, хидролошко-метеоролошките услови и вегетационската покривка на поголем дел од ниските терени (рабните делови на котлините Дебрца, струшко Поле, Преспанската Котлина) изразени се ерозивните процеси. Како последица на овие процеси се појавуваат голем број на поројни текови и висока продукција на наносен материјал во долните теченија на реката Сатеска, Голема Река и поголем број мали реки кои директно се вленваат во езерата.

Земјоделство

Во опфатот на анализираниот простор се наоѓаат Преспанското Поле и Струшкото Поле кои располагаат со високо-продуктивни обработливи површини, а според хидро-климатските услови погодни се за одгледување на овоштарски култури и лозја, како и на голем број индустриски култури. Вкупната површина на земјоделското земјиште изнесува 75.000 ха, а обработливата површина изнесува 39.000 ха. Површините под пасишта завземаат 35.000 ха, од кои посебно се издвојуваат високопланинските пасишта на Јабланица, Галичица и Баба со вкупна површина од 24.836 ха. Посебна погодност претставуваат езерата за развој на стопанскиот риболов.

Туризам

Туризмот и угостителските услуги покрај трговските дејности се главните стопански дејности. Во последно време, сериозно е зголемен развојот на културниот туризам особено со соседните земји, но и со Западна Европа, имајќи го предвид богатото културно и природно наследство на Охридскиот регион. Развојот на туризмот овозможува економски бенефит преку можноста за отворање нови работни места, креирање на нови бизниси, развој на креативните индустрии итн. Воедно развојот

на културниот туризам игра огромна улога во промоцијата на културното и природното наследство на регионот и на целата држава во светски рамки. Во таа насока последните години направени се значителни инвестиции во унапредување на состојбата на конзервација на заштитените добра но и на унапредување на потребната туристичка инфраструктура. Исто така е пристапено кон политика на субвенционирање на туристичките работници со што е олеснето и зголемено доаѓањето на се поголем број странски посетители

Прилог 4: Акциски План

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
<p>Влијание: Неадекватни и фрагментирани урбанистички планови за заштитените подрачја, недоволна координација при планирање и спроведување на инфраструктурни проекти, градење во заштитени подрачја</p> <p>Цел: Контролирана урбанизација</p>						
Примена на посебни стандарди и нормативи за урбанистичко планирање во заштитните зони за културно наследство	Усогласување на Законот за урбанистичко планирање, Законот за градежно земјиште и Законот за градење заради примена на стандардите и нормативите за урбанистичко планирање утврдени со Планот за управување	МТВ	До крајот на 2020 година	500.000	Национален буџет	Законот за урбанистичко планирање, Законот за градежно земјиште и Законот за градење се усогласени со мерките за заштита утврдени со Планот за управување
Подобрување на системот за управување со доброто	Донесување на Законот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион	МК	До крајот на 2020 година	/	/	Усвоен Законот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион
Контролирана урбанизација во заштитните зони за природно и културно наследство	Донесување на Просторен план за природното и културното наследство во Охридскиот регион	МЖСПП	До крајот на 2025 година	10,000,000		Усвоен Просторен план за природното и културното наследство во Охридскиот регион
	Донесување на интегрален урбанистички план за првата заштитна зона за природното наследство (појас од 50 метри сметано	МТВ	До крајот на 2020 година			Донесен урбанистички план

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
	од границата на катастарска парцела 1/1 Охридско Езеро)					
	Донесување нови или измена и дополнување на постоечки урбанистички планови со цел примена на мерките за заштита во заштитните зони за културното наследство	МТВ Општини Охрид, Струга и Дебрца	До крајот на 2025 година	20.000.000	Национален буџет / Годишна програма на МТВ	Уسوени нови или изменети и дополнети урбанистички планови
Спроведување на мерки на заштита на природното и културното наследство	Нанесување на границите на зоните за заштита на природното и културното наследство (прва, втора и трета зона со соодветните под-зони) на катастарски план	МЖСПП, МК, Агенција за катастар на недвижности, општини Охрид, Струга и Дебрца	До крајот на 2020	2.000.000	Национален буџет	Нанесени границите на зоните за заштита на природното и културното наследство на катастарски план
Координирано планирање и спроведување на урбанистички планови и инфраструктурни проекти во границите на доброто	Вклучување на Комисијата за управување со природното и културното наследство на Охридскиот регион, односно Советот за следење и координација на управувањето со природното и културно наследство во Охридскиот регион во сите фази на	Инвеститори на инфраструктурни објекти ¹ (јавни и приватни)	Континуирано	1.000.000 годишно	Национален буџет	Издадено Мислење од страна на Комисијата за управување со природното и културното наследство, односно Советот за Проекти за инфраструктура и други плански документи за развивање на

¹ Под инфраструктурни објекти се подразбираат претежно линиски објекти, како на пример патна инфраструктура, железничка пруга, гасовод, далновод, оптички кабел итн., како и комплекси на градби како на пример туристички зони, скијајќи центри итн.

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
	планирање на урбанистичките планови и реализација на инфраструктурни проекти					инфраструктурните проекти
Намалување на кумулативните влијанија од инфраструктурните проекти	Анализа на алтернативни траси на железничката пруга Коридор VIII	МТВ, Железница, надлежни институции во Албанија	До крајот на 2020	1.000.000	Национален буџет	Усвоена алтернатива со минимални влијанија врз Исклучителната универзална вредност на доброто
	Идентификација на траса на автопатот Струга-Ќафасан што во содејство со железничката пруга ќе има минимални кумулативни влијанија врз исклучителната универзална вредност на доброто	МТВ, ЈПДП, МЖСПП	До крајот на 2022	2.500.000	Национален буџет, други извори	Усвоена алтернатива со минимални влијанија врз Исклучителната универзална вредност на доброто
	Идентификација на траса на гасоводот што во содејство со далноводот кон границата со Албанија ќе има минимални кумулативни влијанија врз Исклучителните универзални вредности на доброто	МТВ, МЕР, МЖСПП	До крајот на 2025			Усвоена алтернатива со минимални влијанија врз Исклучителната универзална вредност на доброто
Контролирана урбанизација во	Изработка и спроведување на урбанистички планови за	МТВ, Општина Охрид	Најдоцна до 2022 година		Национален буџет	Изработени урбанистички планови

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
старото градско јадро во Охрид	19 комплекси во Старото градско јадро во Охрид					
Планирање и спроведување на отстранување на бесправно изградените објекти во заштитените зони	Постапно отстранување на бесправно изградените објекти во заштитените зони за кои е издадено правосилно Решение за отстранување од страна на надлежен орган	Општини Охрид, Дебрца и Струга, Влада на РСМ	Најдоцна до 2022 година			Број на отстранети објекти наспроти регистарот на бесправно изградени објекти
	Спроведување на оцена на влијанијата врз културното и природното наследство	МТВ	Најдоцна до крајот на 2020 година	2.000.000	Национален буџет	Извештај за оцена на влијанијата врз природното и културното наследство
	Постапна реализација на отстранување на бесправно изградените објекти во заштитените зони во согласност со спроведените оценки на влијание	Општини Охрид, Дебрца и Струга, Влада на РСМ	Најдоцна до 2025 година	30.000.000	Национален буџет	Број на отстранети објекти наспроти регистарот на бесправно изградени објекти
Контрола врз непланска / неконтролирана урбанизација	Спроведување на редовни и вонредни контроли од страна на надлежни инспекциски органи со цел спречување на неконтролирана урбанизација и уништување	Инспекциски совет, инспекторати за животна средина на национално и локално ниво, градежништво и земјоделство, инспектори за	Континуирано	5.000.000 годишно	Национален буџет, буџети на општини	Број на инспекциски контроли, број на изречени казни

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
	на функционалноста ² на крајбрежјето	културно наследство				
Изработка на контактна зона на заштитениот регион	Дефинирање на граници на контактна зона на доброто	МЖСПП, МК, Завод и Музеј-Охрид, УЗКН	До крајот на 2020	5.000.000	Донатори	Дефинирана контактна зона на доброто
Влијание: Намалување на биолошката разновидност, уништување на крајбрежни живеалишта и особено на локалитетите утврдени со номинациското досие						
Цел: Заштита на природното наследство						
Воспоставување на зони и мерки за заштита на Охридското Езеро	Изработка на Студија за ревалоризација, донесување на Закон за прогласување на Охридско Езеро за заштитено подрачје и изработка на План за управување со заштитено подрачје Охридско Езеро	МЖСПП	До крајот на 2020 година	20.000.000	Национален буџет, донатори	Изработена Студија за ревалоризација; Донесен Закон за прогласување на Охридско Езеро за заштитено подрачје и усвоен План за управување со заштитено подрачје Охридско Езеро
Воспоставување на зони и мерки за заштита на Студенчишко Блато	Изработка на Студија за ревалоризација, донесување на Закон за прогласување на Студенчишко Блато за	МЖСПП	До крајот на 2020 година	15.000.000	Национален буџет, донатори	Изработена Студија за ревалоризација, донесен Закон за прогласување на

² Крајбрежјето на езерото, доколку истото е во природна состојба (со висок степен на функционалност), може да ги извршува своите позитивни функции врз биолошката разновидност и квалитетот на водата на езерото и тоа: филтрирање на седиментација и загадување; заштита од ерозија; отстранување на нутриенти; контрола на температурата на водата; формирање и одржување на природни живеалишта; заштита и одржување на висока вредност на пределот, што е формиран од природни и културни атрибути што имаат историска вредност.

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
	заштитетно подрачје и изработка на План за управување со заштитено подрачје					Студенчишко Блато за заштитетно подрачје и усвоен План за управување со заштитено подрачје
Заштита на птиците во областа на Охридското Езеро и Студенчишко блато	Поднесување на номинациско досие и Прогласување на Охридско Езеро и Студенчишко Блато за Рамзарски места	МЖСПП	До крајот на 2020 година	1.000.000	Национален буџет, донатори	Прогласени Рамзарски места
Влијание: Неконтролирана урбанизација, подобрување на состојбата, валоризација, ревалоризација и презентација на културното наследство Цел: Заштита на културното наследство						
Валоризација и ревалоризација на културното наследство во Охридскиот регион	Изработка на Елаборати за валоризација (за добра за кои се уште нема изработено) и ревалоризација на културни добра, Ревидирање на Закон за заштита на културното наследство, Ревидирање на Закон за прогласување на Старото Градско Јадро на Охрид за културно наследство од особено значење	Завод и Музеј – Охрид, УЗКН, МК	До крајот на 2020	10.000.000	Национален буџет, донатори	Изработени елаборати, ревидирани закони

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
Мониторинг на влијанието на климатските промени врз природното и културното наследство на Охридскиот регион	Континуирано следење на промени врз природното и културното наследство на Охридскиот регион	МЖСПП, НПГ, ХБЗО, Завод и Музеј-Охрид	континуирано	5.000.000 годишно	Национален буџет, донатори	Изработени извештаи за влијанието од климатските промени
<p>Влијание: Надлежностите на институциите за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион се фрагментирани или не обезбедуваат соодветна заштита</p> <p>Цел: Зајакнување на управувачките капацитети на надлежните институции</p>						
Подобрување на системот за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион	Донесување на нов Закон за управување со природното и културното наследство во Охридскиот Регион и основање на Совет за следење и координација на управувањето со природното и културно наследство во Охридскиот регион	МК; МЖСПП, МТВ	До крајот на 2020 година	2.000.000 годишно	Национален буџет	Донесен е нов Закон за управување со природното и културното наследство во Охридскиот регион и основан е Совет.
Пренесување на надлежноста за управување со крајбрежјето од локално на национално ниво	Измена и дополнување на Законот за градење	МТВ	До крајот на 2020 година	1.000.000	Национален буџет	Законот е изменет и дополнет
Управување со заштитените подрачја Охридско	Основање на тело за управување со заштитените	Влада на РСМ, МЖСПП	До крајот на 2020 година	30.000.000 годишно	Национален буџет	Функционално тело за управување.

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
Езеро и Студенчишко Блато	подрачја Охридско Езеро и Студенчишко Блато					
Зајакнување на капацитетите на институциите / телата што имаат надлежност за управување со доброто	Спроведување на обуки, студиски посети, меѓународна размена со соодветни управувачки тела во светот	МК, МЖСПП	Континуирано	15.000.000 годишно	Национален буџет, буџети на општините, техничка помош и донации	Број на реализирани обуки
Подобрување на координацијата и соработката помеѓу централната и локалната власт и останатите засегнати страни	Инволвирање на локалната власт и на локалните заедници во носењето одлуки Формирање на тело (совет) од сите засегнати страни на локално ниво и организирање на јавни дебати и сослушувања	Влада, Општини Охрид, Струга и Дебарца, МК, МЖСПП, НП Галичица, Завод и Музеј – Охрид, бизнис сектор итн.	Континуирано	5.000.000	Национален и локални буџети	Формирани тела за подобрена координација помеѓу централната и локалната власт и останатите засегнати страни
Прекугранично управување со регионот на Охридското Езеро	Формирање тело за прекугранично управување со Светското наследство со претставници од двете држави	Претставници од засегнати институции и невладини организации	Континуирано	5.000.000 годишно	Национален и локални буџети	Формирано тело за прекугранично управување со регионот на Охридското Езеро
Влијание: Масовен туризам, сообраќајни гужви, интензивно земјоделство, неодржливо рибарство, несоодветно управување со отпад, испуштање на непречистени отпадни води, неодржлив воден сообраќај						
Цел: Одржлив економски развој што не е во спротивност со исклучителната универзална вредност на доброто						

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
Развивање на одржлив туризам	Изработка и усвојување на Студија за одржлив туризам во Охридскиот регион	Општини Охрид, Струга и Дебрца	До крајот на 2020	3.000.000	Буџети на општините, техничка помош и донации	Усвоена Студија за одржлив туризам
	Означување на природното и културното наследство во Охридскиот регион со национални и меѓународни знаци за заштита и други соодветни ознаки	Општини Охрид, Струга и Дебрца, Завод и Музеј – Охрид, НП Галичица, МК, МЖСПП, УЗКН	До крајот на 2020	5.000.000	Национален буџет, буџети на општините, донатори	Означени природни и културни добра со соодветни ознаки
Развивање на (одржлив) бизнис сектор	Донесување на акциски план за развој на традиционални занаети и формирање на центар за занаети	МЕ, НВО, Општини Охрид, Струга и Дебрца	До крајот на 2022	3.000.000	Национален буџет, донации	Донесен акциски план за развој на традиционални занаети
	Поддржување и поттикнување на развојот на мали и средни претпријатија како генератори на развој на локалната економија	МЕ, МФ, БС, Општини Охрид, Струга и Дебрца	Континуирано	5.000.000 годишно	Национален буџет, донации	Усвоени и спроведени програми за поддршка на развојот на мали и средни претпријатија и зајакнати мали и средни претпријатија
Воспоставување на одржлив сообраќај	Изработка и спроведување на сообраќаен план во Охрид и Струга	Општини Охрид, Струга	До крајот на 2020 година	3.000.000	Буџети на општините, техничка помош и донации	Усвоен сообраќаен план
Развивање на одржливо земјоделство	Изработка и спроведување на долгорочна Програма за одржливо земјоделство	МЖСВ, МФ	Континуирано	10.000.000	Национален буџет, донации	Програма за одржливо земјоделство, спроведени обуки, реализирани субвенции

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
Развивање на одржливо рибарство	Ревизија на риболовната основа за Охридското Езеро што вклучува критериуми за заштита на биолошката разновидност во езерото	МЖСВ	Најдоцна до 2022 година	10.000.000	Национален буџет, техничка помош, донации	Ревидирана риболовна основа
Воспоставување на интегриран регионален систем за управување со отпад	Изработка на Студија за опции за финансирање на интегрираниот регионален систем за управување со отпад во 4 плански региони и избор на нова локација за регионална постројка за отстранување на отпадот во Југозападниот плански регион	МЖСПП	Најдоцна до средина на 2020 година	6.000.000	Техничка помош, донација	Изработена студија
	Набавка на опрема за собирање и селектирање на отпад за Југозападниот плански регион	МЖСПП	Најдоцна до крајот на 2020 година	30.000.000	Национален буџет, кредит	Набавена опрема
	Затворање на непрописни депонии (вклучително и на Буково)	МЖСПП	Најдоцна до крајот на 2022	50.000.000	Национален буџет, кредит	Затворена непрописна депонија Буково
	Изградба на постројките за претовар и отстранување на отпад за Југозападниот плански регион	МЖСПП	Најдоцна до средината на 2022 година	100.000.000	Национален буџет, кредит	Изградени постројки за претовар или отстранување на отпад
Реконструкција на станицата за пречистување на	Спроведување на проектната документација за реконструкција на	МЖСПП, ЈП Колекторски систем	Најдоцна до крајот на 2030 година	30 милијарди	Национален буџет, кредит	Колекторот и станицата за пречистување на

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
отпадни води, на колекторот и на канализациските мрежи во населбите долж Охридското Езеро	колекторот, канализациските мрежи и на пречистителната станица					отпадни води се функционални
Одржливо управување со посетители	Изработка на План за посетители	МЖСПП, ЈУ НП Галичица, Капетанија на пристаништа-Охрид, Општини Охрид, Дебрца и Струга	Најдоцна до крајот на 2020	5.000.000	Национален буџет, донации	Усвоен План за посетители
Одржливо земјоделство	Изработка на програма за одржливо земјоделство во границите на доброто	МЗШВ	Најдоцна до крајот на 2022	10.000.000	Национален буџет, донации	Усвоена Програма за одржливо земјоделство
Управување со масовен туризам и воведување на одржлив туризам	Изработка на Анализа на влијанието и последиците од неконтролиран развој на туризмот и проценка на капацитетот на издржливост (<i>carrying capacities</i>)	МЕСТ, МК, МЖСПП, ЛСО, ЛСС, ЛСД, ЗМО, НВО	2021	5.000.000	Национален буџет, донации	Изработена проценка на капацитетот на издржливост (<i>carrying capacities</i>)
во границата на кп 1/1 ко охридско езеро во непосредна близина на урбан опфат како што е потегот од	Изградба на пешачка патека	Општина Охрид	2020		Општина Охрид	Изградена пешачка патека за посетители

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
градското пристаниште до канео, можна е изградба пешачка патека со почитување на сите препораки за заштита на природното и културното наследство согласно изработените студии за оцена на влијание врз животната средина и оцена на влијание врз културното наследство						
Влијание: Ниска свест за значењето на доброто и екосистемските услуги за одржливиот економски развој на регионот						
Цел: Подигање на свеста и едукација						
Континуирана едукација на населението и на надлежните институции	Изработка и спроведување на Програма за едукација	МЕСТ, МК, МЖСПП, ЛСО, ЛСС, ЛСД, ЗМО, НВО	Континуирано	2.000.000 годишно	Национален буџет, донации	Изработена Програма за едукација
	Спроведување на обуки и едукативни активности за различни целни групи	МЕСТ, МК, МЖСПП, ЛСО, ЛСС, ЛСД, ЗМО, НВО	Континуирано	2.000.000 годишно	Национален буџет, донации	Спроведени обуки

Мерка	Активност	Одговорна институција	Рок	Проценка на финансиски средства (МКД)	Извор на финансирање	Индикатори
<p>Влијание: Хармонизација на законската легислатива која се однесува на Охридскиот регион како основа за одржлив развој</p> <p>Цел: Воспоставување на ефикасна законска и институционална рамка за заштита на природното и културното наследство</p>						
Изменување на прописите за даноци и царини	Измена на прописите за даноци и царини заради утврдување на постојани извори на финансирање на заштитата на природното и културното наследство и развој на туризмот (вovedување на споменичка такса, еколошка такса, комунална такса и други даночни и царински повластици и субвенции)	ЦУ, МФ, МК, МЖСПП, ЛСО, ЛСС, ЛСО	2025	3.000.000	Национален буџет, донации	Усогласени прописи и обезбедени извори на финансирање
Донесување Национална стратегија за заштита на културното наследство	Изработка на Национална стратегија за заштита на културното наследство	МК, УЗКН, Институции за заштита на културно наследство	2020	5.000.000	Национален буџет, донации	Усвоена Национална стратегија за заштита на културното наследство

Библиографија

- Marasović, Tomislav. Aktivni pristup graditeljskom naslijeđu, Split 1985.
- Guidance on Heritage Impact Assessments for Cultural World Heritage Properties. ICOMOS, 2011.
- Fielden, Bernard M & Jokilehto, Jukka (1998): *Management Guidelines for World Heritage Sites* ICCROM
- Birgitta Ringbeck, *Management Plans for World Heritage Sites- A Practical Guide, German Commission for UNESCO, Bonn 2008;*
- Stovel, H (1998): *Risk Preparedness: A Management Manual for World Cultural Heritage*. ICCROM, UNESCO, ICCOMOS, WHC

-

Меѓународни конвенции/Повелби/Декларации

- UNESCO: World Heritage Committee (2008 version): *Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Site Convention*; (whc.unesco.org/en/guidelines/); (<http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>);
- UNESCO: *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, Paris, 1972*; (<https://whc.unesco.org/en/conventiontext/>);
- UNESCO: *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, the Hague, 1954*; (http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13637&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html);
- UNESCO: *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, Paris, 1970*; (<https://eca.state.gov/files/bureau/unesco01.pdf>);
- UNESCO: *Recommendation on the Historic Urban Landscape, Paris 2011*; (<https://whc.unesco.org/uploads/activities/documents/activity-638-98.pdf>);
- UNESCO: *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage, Paris 2001*;
- UNESCO: *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, Paris, 2003*<
- UNESCO: *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, Paris, 2005* (<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000142919>);
- UNESCO / World Heritage Committee (2002): *Budapest Declaration on World Heritage*, (<http://whc.unesco.org/archive/02budapest-decl.htm>)
- Council of Europe: *European Convention for the Protection of the Archaeological Heritage, Strasbourg, 1969*;
- Council of Europe: *European Convention on Offences relating to Cultural Property, Delphi, 1985*;
- Council of Europe: *European Landscape Convention, Florence, 2000*;
- *Riga Charter on authenticity and historical reconstruction in relationship to cultural heritage*. ICCROM/Latvian National Commission for UNESCO/State Inspection for Heritage Protection of Latvia in cooperation with: World Heritage Committee and Cultural Capital Foundation of Latvia, 2000;

- Council of Europe: *Convention for the Protection of the Architectural Heritage in Europe*, Granada, 1985;
- Council of Europe: *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage*, Malta, 1992;
- Council of Europe: *European Charter for Rural Areas. (Recommendation)*, 1996;
- UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects. Rome, (1995);
-
- Florence Charter on Historic Gardens (1981)
- Lausanne Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage, 1990;
- ICOMOS - *The Nara Document on Authenticity*, 1994; и NARA + 20: *On heritage practices, cultural values, and the concept of Authenticity*;
- *Declaration on the Conservation of Historic Urban Landscapes*, 005;
- Australia ICOMOS (2013): *Charter for the Conservation of Places of Cultural Significance (The Burra Charter)*, (www.icomos.org/australia/burra.html);
- ICOMOS (1964): *The Venice Charter: International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites*;
- ICOMOS (1987): *Charter on the Conservation of Historic Towns and Urban Areas*;
- ICOMOS (1990): *Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage*;
- ICOMOS (1999): *Charter for the Built Vernacular Heritage*;
- ICOMOS (1999): *Cultural Tourism Charter*;
- ICOMOS-UK (undated): *Guidelines for the Definition of Boundaries for Candidate World Heritage Sites*;
-

- Закон за просторно и урбанистичко планирање („Службен весник на Република Македонија“ бр. 199/2014, 44/2015, 193/2015, 31/2016, 163/2016, 64/2018 и 168/2018
- Закон за градење („Службен весник на Република Македонија“ бр. 130/2009, 124/2010, 18/2011, 36/2011, 54/2011, 13/2012, 144/2012, 25/2013, 79/2013, 137/2013, 163/2013, 27/2014, 28/2014, 42/2014, 115/2014, 149/2014, 187/2014, 44/2015, 129/2015, 217/2015, 226/2015, 30/2016, 31/2016, 39/2016, 71/2016, 132/2016, 35/2018, 64/2018 и 168/2018).
- Закон за водите („Службен весник на Република Македонија“ бр. 87/2008, 6/2009, 161/2009, 83/2010, 51/2011, 44/2012, 23/2013, 163/2013, 180/2014, 146/2015 и 52/2016)
- Закон за животната средина („Службен весник на Република Македонија“ бр. 53/2005; 81/2005; 24/2007; 159/2008; 83/2009; 48/2010; 124/2010; 51/2011; 123/2012; 93/2013; 187/2013; 42/2014; 44/2015; 129/2015; 192/2015; 39/2016 и 99/2018).

- Закон за заштита на природата („Службен весник на Република Македонија“ бр. 67/2004; 14/2006; 84/2007; 35/2010; 47/2011; 148/2011; 59/2012; 13/2013; 163/2013; 41/2014; 146/2015; 39/2016; 63/2016 и 113/2018).
- Студии за Старото градско јадро на Охрид (една изработена во 1960, и две изработени во 1967 год.) (последната е изработена од Завод за урбанизам - Охрид);
- Студија за Старото градско јадро на Охрид изработена од НУ Завод за заштита на спомениците на културата и Музеј - Охрид и Архитектонски факултет - Скопје;
- Археолошка карта на Македонија, том 2, Скопје 1996;
- План за управување со Националниот парк Галичица (2009), ЈУ НП Галичица, Охрид;
- Просторен план на Република Македонија (1999);
- Риболовна основа за риболовното подрачје Охридско Езеро за периодот 2009-2014 година (2008), Јавна Научна Установа Хидробиолошки Завод - Охрид;
- Стратегија и Акционен план за заштита на биолошката разновидност во Република Македонија (2004), Министерство за животна средина и просторно планирање;
- Студија за состојбата на биолошката разновидност во Република Македонија-Прв национален извештај (2003), Министерство за животна средина и просторно планирање;
- Kornakov D. “Po konzervatorski raboti vo crkvata Sv. Bogorodica Perivleptos”, 1961 god.
- Celebija E. - Patepis od 1657 godina;
- Cipan B. - “Katedralen hram na Ohridskata Arhiepiskopija - Sv Sofija”, - 1995 g.;
- Cipan B. - “Stara gradska arhitektura vo Ohrid”, Makedonska kniga-Skopje, 1982g.
- Cipan B.: “Makedonskite gradovi vo XIX vek i nivnata urbana perspektiva”, MANU, Skopje 1978 god.;
- Allen, H.L. and B.T. Ocevski. 1977: Limnological Studies in a Large, Deep, Oligotrophic Lake (Lake Ohrid, Yugoslavia): A Summary of Nutritional Radiobioassay Responses of the Pelagial Phytoplankton. *Hydrobiologia*. 53(I): 49-54.
- Andonovski, A. and Andonovski, V. 1996: *Cotoneaster mariana*, a new species from Galichica. Proceedings of the Balkan Conference: National Parks and their Role in Biodiversity Protection on Balkan Peninsula, Ohrid 25-28.06.1996. Macedonian Ecological Society, 90-104.
- Anovski, T., B. Andonovski and B. Minceva. 1992: Study of the Hydrological Relationship between Lake Ohrid and Prespa. Proceedings of Symposium on Isotope Techniques in Water Resources Development held in March 1991 in Vienna. IAEA-SM-319. Vienna.
- Anovski, T., J. Naumoski, D. Kacurkov, and P. Kirkov. 1980: A Study of the Origin of Water in the St.Naum's Springs, Lake Ohrid. *Fizika* 12 (S2): 76-86. Yugoslavia.
- Anovski, T., Jovanovski, N. 1997: Rate determination of water leakage from Prespa Lake. PPNEA Proc. of Symposium. “Toward integrated conservation and sustainable development of transboundary Macro and Micro Prespa Lakes. Korcha, Albania: 22-28.
- Bego, F. 1997: Preliminary considerations on mammalogical values of Albanian sides of Ohrid and Prespa Lakes. Proceedings of international symposium Towards Integrated Conservation and Sustainable

- Development of Transboundary Macro and Micro Prespa Lakes: 172-177: PPNEA. ILAR Typography. Korcha, Albania.
- Bino, T. and G. Jorgo. 1997: Preliminary considerations on avifauna of Ohrid and Prespa Lakes. Proceedings of international symposium Towards Integrated Conservation and Sustainable Development of Transboundary Macro and Micro Prespa Lakes: 165-171. PPNEA. ILAR Typography. Korcha, Albania.
 - Blazik Z. "Cishcenje i konzervacija fresaka u crkvi Sv.Klimenta u Ohridu" 1951
 - Brinkhurst, R.O. and Jamieson, B.G. 1978: Aquatic Oligochaeta of the World. Oliver and Boyd, Edinburgh. 860 pp.
 - Cado, I. 1974: The Anthropogenic Factor and Some Changes on Lake Ohrid. Proceedings of the Symposium on the Problems of the Regulation of Lake Ohrid held in October 1971 in Ohrid: 356-362. Macedonian Academy of Sciences and Arts. Skopje.
 - Cernjavski, P. 1943: Beitrag zur Kenntnis der Flora der Umgebung der Ochridasees. Acta Achridensia 2: 11-88. (In Serbian)
 - Cohen, A.S. 1994: Extinction in ancient lakes: Biodiversity crises and conservation 40 years after J. L. Brooks. in: Martens, K., B. Goddeeris and G. Coulter; Speciation in Ancient lakes. Arch. Hydrobiol. Beih. Ergebn. Limnol. 44: 451-479.
 - Cyjic, J. 1911: Outlines of geography and geology of Macedonia and old Serbia. Serbian Academy of Science, Belgrade. III: 689-1271. (in Serbian)
 - D.Talbot Rice "Buyantina painting : The last phaye" 1968 god.
 - Deeleman-Reinhold, C. L., P. R. Deeleman. 1988. Revision des Dysderinae (Araneae, Dysderidae), les especes mediterraneennes occidentales exceptees. Tijdschr. Ent. 131: 141-269.
 - Demiraj, E., Mucaj, L., 1997 : Climate variability of over Prespa zone and the expected change. PPNEA Proc. of Symposium. "Toward integrated conservation and sustainable development of transboundary Macro and Micro Prespa Lakes. Korcha, Albania: 73-78.
 - Dereban V.: "Makedonskiot nakit", Bitola, 2001 god.
 - Dijkzen, A. and S. Dijkzen, 1986: Ornithological Observations in Macedonia, Yugoslavia in Autumn 1983. Larus 36-37: 265-282.
 - Dijkzen, S. and A. Dijkzen. 1986: Some observations of birds in the Ohrid-Lake area (Yugoslavia) in May 1980. Larus 36-37: 253-264.
 - Dimovski, A. 1981 : Amphibes et reptiles du Park National de Galitschitsa. MANU, Contributions II 1-2:63-74
 - Ducek L, Gelnar M, Sebelova S., 1998: Biodiversity of parasites in a freshwater environment with respect to pollution: metazoan parasites of chub (*Leuciscus cephalus* L.) as a model for statistical evaluation. Int. J. Parasitol.; 28(10):1555-1571.
 - Eftimi, R. and J. Zoto. 1997: Isotope study of the connection of Ohrid and Prespa lakes. Proceedings of international symposium Towards Integrated Conservation and Sustainable Development of Transboundary Macro and Micro Prespa Lakes: 32-37. PPNEA. ILAR Typography. Korcha, Albania.
 - Em, H. and D`ekov, S. 1956: Über Waldvegetation und alpenweiden des Lehr-und Versuchswaldes Karaorman in Südwestmazedonien. Sumarski pregled 5-6: 3-40.

- Em, H., Dzhekov, S. and Rizovski, R. 1985: Refugial forest vegetation in the SR Macedonia. Contributions VI (1-2): 5-20, Skopje.
- Ernst Basler and Partner. 1995: The World Bank; Feasibility Study on the Lake Ohrid Conservation Project. Zollikon.
- Ernst Basler and Partners (1995). The World Bank Feasibility Study on the Lake Ohrid;
- F.Mesesnel "Ohrid" 1934 god.
- Filipovski, G., Rizovski, R. and Ristevski, P. 1996: The characteristics of the climate-vegetation-soil zones (regions) in the Republic of Macedonia. Macedonian Academy of Sciences and Arts, Skopje.
- Gelyer H. "Das Patriarchat von Achrida" 1902 god.
- Gilbert, J.J. and S. Hadzisce. 1977: Life Cycle of the Freshwater Sponge Ochridaspongia rotunda Arndt. Arch. Hydrobiol. 79(3): 285-318.
- Gilbert, J.J. and S. Hadzisce. 1984: Taxonomic notes on the shallow-water endemic sponges of Lake Ohrid, Yugoslavia, with a description of two new species and a redescription of Spongilla stankovici. Arch. Hydrobiol. 99(3): 331-339.
- Grabar A. "Le lit de Salomon" 1963 god.
- Grabrijan D. - "Makedonska ku}a", Qubqana, 1955 god.
- Grozdanov C. "Ohridske beleške" 1969 god.
- Grozdanov C. "Portretite na Kliment Ohridski vo srednovekovna umetnost" 1966
- Hadzisce, S.D. 1966: Das Mixophänomen im Ohridsee im Laufe der Jahre 1941/42-1964/65. Verh. Internat. Verein. Limnol. 16: 134-138.
- Haxhiu, I., 1997: Data on Amphibian and Reptilian of Ohrid-Prespa Albanian Part). PPNEA Proc. of Symposium. " Toward integrated conservation and sustainable development of transboundary Macro and Micro Prespa Lakes. Korcha, Albania: 156-159.
- Haxhiu, I. 1994: The herptofauna of Albania. Amphibia: species composition, distribution, habits. Zoo. Jahrb. Syst. 121: F. 109-115.
- Heath, M.F. and M.I. Evans, Eds. 2000: Important Bird Areas in Europe, priority sites for conservation. Volume 2: Southern Europe. Bird Life International, Cambridge.
- Hollis, G.E. and A.C. Stevenson. 1997: The physical basis of the Lake Mikri Prespa systems: geology, climate, hydrology and water quality. Hydrobiologia 351: 1-19.
- Hristovski, D.N., Spirkovski, Z., Kalamaras, A., Kalamaras-Stojkovska, P. 1995: Endohelminths in salmonid fishes of Macedonia. VI International Congress of Ictiopraxitology. Istanbul.
- Institut za nacionalna istorija-Skopje: "Ohrid i ohridsko niz istorijata", kniga 1 i 2, 1985 god.
- Izvod od vazeckiot DUP za PCGP - Ohrid;
- Jerkovic, L. 1972: L'ultrastructure des frustules de quelques espèces endemiques des Diatomées de la Yougoslavie. Arch. Hydrobiol. Suppl. 41(6): 1-10.
- Jordanoski, M., Naumoski, B.T. 1998: Nitrogen and phosphorus loading of littoral region of the Macedonian part of Lake Ohrid. The 27^{th Annual} Conference of Yugoslav water pollution control society Water Pollution Control '98. pp. 177-184.

- Jordanoski, M., L. Lokoska, E. Veljanoska – Sarafiloska. 2002: Water quality of the littoral of the Macedonian part of Lake Ohrid in investigation period 2001. The 31st Annual Conference of Yugoslav Water Pollution Control Society “Water 2002” Conference Proceedings. pp. 95-101.
- Jordanoski, M.T., Stafilov, T. 2000: The load of heavy metals on the littoral zone of the Macedonian part of Ohrid Lake. The 29th Annual Conference of Yugoslav water pollution control society “Water pollution control 2000”. pp. 291-297.
- Jordanoski, M.T., Mitic, V., Veljanoska, E., Patceva, S., 2000: Water quality explorations at the St. Naum springs outflow and the River Cerava in a function of burdening this segment. Water Management of Macedonia. VIIth Conference. Struga. pp. 241-247.
- Karadelev, M. 1993: Contribution to the knowledge of wood-destroying fungi in the Republic of Macedonia. Fungi Macedonic I. Young Explorers of Macedonia, 78 pp.
- Kartoni za identifikacija i sostojba na poedinecni objekti vo celinata - izraboteni vo N.U.Zavod i Muzej - Ohrid;
- Kenk, R. 1978: The Planarians (Turbellaria: Tricladida Paludicola) of Lake Ohrid in Macedonia. Smithsonian Contributions to Zoology. Nr. 280. 56 pp.
- Kostoski, G. 1998: A day-night and seasonal periodicity in the distribution of the zooplankton from Lake Ohrid. Ph. Thesis. Institute of Biology, Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje, University “St. Cyril and Methodij”. 285pp.
- Kostoski, G., D. Guseska, and O. Krstanovska 2000: Estimation of water quality in some parts in littoral region of Lake Ohrid on the basis of bioindicator species of Crustacea (Copepoda, Cladocera). The 29th Annual Conference of the Yugoslav Water Pollution Control Society. “Water pollution control 2000” Mataruska Banja, p. 231
- Kostoski, G., D. Guseska, O. Krstanovska 2001: Analysis of human impact on water quality in northwest part of Lake Ohrid based on invertebrates rotifera, crustacea (cladocera, copepoda) “Water Protection 2001” Arangelovac, F. R. Yugoslavia
- Kostoski, G., D. Guseska, O. Krstanovska. 2001: Structural changes in composition of zooplankton community from lake Ohrid pelagic zone “Zasavica 2001”, Sremska Mitrovica, Jugoslavija.
- Kostoski, G., M. Bobic, O. Krstanovska 2001: Hydrofauna rotifera, cladocera and copepoda of some waters in lake Ohrid area, with special reference to the phytophilous and periphytonic species “Ekoloska istina 2001”-Lepenski vir –Milanovac.
- Kostoski, G., V. Mitic, D. Guseska, S. Patceva, O. Krstanovska. 2000: Estimate of water quality of reservoirs Turija, Strezevo and Tikves on the base of planktonic investigations. Water supply 2000, Struga, 351 pp.
- Krstanovski, Z. 1987: Ecology of Lake Ohrid Planarians. MS. thesis. Faculty for mathematics and natural sciences, Skopje. 91 pp.
- Krstanovski, Z. 1994: Systematic and ecological investigations of Planarians from Lakes Ohrid and Prespa and their coastal waters. Ph.D. thesis. Faculty for Mathematics and Natural Sciences, Skopje. 204 pp.
- Krutaj, F. 1997: Morphology and specific karstic ecosystem in the area of Ohrid and Prespa lakes. Proceedings of international symposium Towards Integrated Conservation and Sustainable Development of Transboundary Macro and Micro Prespa Lakes: 90-94. PPNEA. ILAR Typography. Tirana, Albania.

- Lake Ohrid Monitoring Program, Lake Ohrid Conservation Project: Macedonian Monitoring Task Force (2000) Lake Ohrid Conservation Project, Lake Ohrid Monitoring Program, Second Midterm Report. Hydrobiological Institute, Ohrid;
- Lake Ohrid Monitoring Program, Lake Ohrid Conservation Project: Macedonian Monitoring Task Force. 2001: Lake Ohrid Conservation Project, Lake Ohrid Monitoring Program, Second Midterm Report. Hydrobiological Institute, Ohrid. 209pp.
- Lihnid V - Zbornik na trudovi, Ohrid, 1983 god. :
- Lopatin, I. K. and Matvejev, S. 1995: Zoogeography, principles of biogeography and ecology of the Balkan Peninsula (distribution biomes, distribution laws, elements of flora and fauna). Ljubljana, 166 pp.
- Macedonian Institute for Statistics. 1996: Census of the population 1994, Book 5 – 1996. Skopje.
- Macedonian Institute for Statistics. 2001: Yearly book 2001. Skopje.
- Mano-Zisi X. “Mali prilozi o zivopisu 14 veka Ohridskih crkava” 1931 god.
- Martens, K., G. Coulter and B. Goddeeris. 1994: Speciation in Ancient lakes. n: Martens, K., B. Goddeeris and G. Coulter; Arch. Hydrobiol. Beih. Ergebn. Limnol. 44: 75-96.
- Mastrantuono, L. 1993: Zoobenthos associated with submerged macrophytes and evaluation of trophic status in lakes. Verh. Internat. Verein. Limnol. 25, 780-783, Stuttgart.
- Matavulj, M. 1986: Unspecific phosphorus monoesterhydrolysis of microorganisms and their importance in phosphorus cycle in aquatic ecosystems. Ph.D. Thesis, University of Zagreb, Faculty of Natural Sciences.
- Matevski, V. and Kostadinovski, K. 1996: Review of plant species with locus classicus within the area of three national parks in the Republic of Macedonia. Proceedings of the Balkan Conference: National Parks and their Role in Biodiversity Protection on Balkan Peninsula, Ohrid 25-28.06.1996. Macedonian Ecological Society, 89-98.
- Matvejev, S. D. and V. F. Vasić, 1963: Catalogus faunae Jugoslaviae, IV/3. Aves. Academia Scientiarum et Artium Slovenica, 118 pp.
- Matvejev, S.D. 1955: Zbirka ptica iz okoline Struge na Ohridskom Jezeru. Zbornik radova Ins. za Ekol. i Biogeog. Srp. Akad. Nauka, 2:165-169.
- Mavrodinov N. “Staroblgarskata `ivopis” 1946 god.
- Mersinllary, M. 1997: General data on vegetation of Ohrid and Prespa watershed. PPNEA Proc. of Symposium. “ Toward integrated conservation and sustainable development of transboundary Macro and Micro Prespa Lakes. Korcha, Albania: 147-155.
- Micevski, B. 1990: Comparative population investigations of the birds in the dominant forest communities of the Galicica Mountain. Ph.D. Thesis. Univ. Cyril and Metodij, FNS, 128 pp. (in Macedonia).
- Micevski, B. 1996: Ohrid Lake winter ornitofauna (Faunistical and Structural Characteristics). God. Zb., Biol., 49, 85-93.
- Micevski, B. 1999: Winter census of the waterfowl on the Macedonian part of Ohrid Lake in January 1998 (with structural, dietary and evaluation analyses). Proceedings of the 1st Congress of Ecologists of the Republic of Macedonia with International Participation. Special Issues of Macedonian Ecological Society, 5:313-323.

- Micevski, K. 1963: Typologische Untersuchungen der Stumpfvegetation Mazedoniens. God. Zbor. Biol., 14:79-136.
- Micevski, K. 2001: Flora of the Republic of Macedonia. Vol I, No 1-5: 1-1430 Macedonian Academy of Sciences and Arts, Skopje
- Micevski, K. and Matevski, V. 1987 : Territorial divisions of endemic species in SR of Macedonia and problem of their threatenedness. ANUBiH. Special Editions LXXXIII, Sarajevo. (In Serbian)
- Miho, A., 1997: Contribute on microalgae of Ohrid, Macro and Micro Prespa lakes. PPNEA Proc. of Symposium. " Toward integrated conservation and sustainable development of transboundary Macro and Micro Prespa Lakes. Korcha, Albania: 102-106.
- Milkovic P. Pepek "Deloto na zografite Mihailo i Eutihij" 1967 g.
- Mining and Processing Research Institute. 1999: Evaluation of mining activities on Ohrid Lake ecosystem and strategies for impact reducing – case of Guri Kuq mining disposal. Mining and Processing Research Institute, Lem, France.
- Miljukov P.N. "Hristijanskija drevnosti Zapadnoj Makedoniji" 1899 god.
- Miric, Dj. 1981: Balkan populations of Lynx (*Lynx lynx martinoi* Miric). SANU, DXXXIX, 55. Belgrade, 155 pp.
- Mitić, V., 1992: Changes of primary production of phytoplankton from Lake Ohrid in last seven decades. Conference: Situations and perspective for protect of Lake Ohrid. and its area, ECO - Ohrid '91. Lake Ohrid and its protect, 62-66.
- Mitić, V., Patčeva, S., 1999: Phytoplankton and Chlorophyll *a* as indicators of trophic state in the littoral region of Lake Ohrid. Yugoslav Water Pollution Control Society Bulletin N° 119-122 Vol. XXXIII: 9-14
- Mitić, V., S. Patčeva, 2002: Phytoplankton and chlorophyll *a* in the water of littoral region of Lake Ohrid in front of hotel "Eurotel". The Annual Conference of the Yugoslav Water Pollution control Society "Water 2002":205-208.
- Mitić, V., S. Patčeva. 2002: Re-oligotrophication of littoral region of Lake Ohrid in area of Ohrid bay. The Annual Conference of the Yugoslav Water Pollution control Society "Water 2002" 205-208.
- Mitic, V.,1991: Qualitative and quantitative investigations of the vertical distribution of photosynthetic pigments in the Phytoplankton of Lake Ohrid and their significance for the evaluation of its triphic level. Doctor thesis. University St. Kiril and Metodij Skopje: 1-126
- Mitreski P. - "Studentska kolonija vo Ohrid 1938 - 1940 god. "
- Mitreski P.: "Razvojot na zanaetstvoto vo ohridsko-struskiot region (1919-1929) "
- Mitreski P.: "Zanaetstvoto vo ohridsko-struskiot region (1918-1970)", NIO Studenski zbor, Skopje, 1983 god.
- Mitreski, K., D. Davcev, M. Jordanoski, and T. Naumoski. 1997: Pollution monitoring system for the Lake Ohrid - a planning scheme, Water pollution IV: Modeling, Measuring and Prediction, R. Rajar and C.A. Brebbia, eds., pp. 341-347.
- Murati, M. and Ivanovski, T. 1999: New data for the lichen flora of the mountain Galicica. Proceedings of 1st Congress of Macedonian ecologists. (In Macedonian) pp. 345-353.
- Naumoski, T. 2000: Phosphorus Loading of Lake Ohrid. Ph.D. Thesis. University St. Cyril and Metodij. Skopje. 172 pp.(In Macedonian, Eng. Summary)

- Naumoski, T. 2000: Phosphorus Loading of Lake Ohrid. Verh. Internat. Verin. Limnol. 27: 3747-3750.
- Naumoski, T., Novevska V., Lokoska, L., Mitic, V., 1997: Trophic state of Prespa Lake. PPNEA Proc. of Symposium. "Toward integrated conservation and sustainable development of transboundary Macro and Micro Prespa Lakes. Korcha, Albania: 132-137.
- Novevska, R. V., Lokoska, S. L., Mitic, S. V., Naumoski, B. T., 1997: Water condition of Prespa Lake from microbiological viewpoint. PPNEA Proc. of Symposium. "Toward integrated conservation and sustainable development of transboundary Macro and Micro Prespa Lakes. Korcha, Albania: 126-131.
- Novevska, V., Naumoski, T. 2002: Review of the water quality in some areas of the littoral region of Lake Ohrid. 2nd International conference "Sustainable management of transboundary waters in Europe. Lectures and Posters: 309-314
- Nusic B. - "Na obalama Ohridskog Jezera" - patepis - Belgrad, 1894 g.;
- Ocevski, B.T. 1974: Fecal Pollution of Lake Ohrid. Proceedings of the Symposium on the Problems of the Regulation of Lake Ohrid held in October 1971 in Ohrid: 325-337. Macedonian Academy of Sciences and Arts. Skopje.
- Ocevski, B.T. and H. Allen. 1978: Phytoplankton production, physico-chemical conditions, and nutrient relationships in Lake Ohrid, Yugoslavia. Verh. Internat. Verein. Limnol. 20: 1078-1084.
- Ocevski, B.T. and H. Allen. 1977: Limnological Studies in a Large, Deep, Oligotrophic Lake (Lake Ohrid, Yugoslavia): Seasonal and Annual Primary Production Dynamics of the Pelagial Phytoplankton. Arch. Hydrobiol. 79(4): 429-440.
- OECD, 1982: Eutrophication of waters. Monitoring assessment and control. Paris: 1-154.
- Pano, N. and others. 1984: Hydrology of Albania Academy of Science of Albania and Hydrometeorological Institute. pp. 1-434.
- Patčeva, S., 2001: The Phytoplankton and chlorophyll *a* as indicators of the trophic state in the littoral and pelagic region of Lake Ohrid. Master Thesis in the University St. Kiril and Methodic Skopje: 1-157
- Patčeva, S., V. Mitić, 2001: Photosynthetic pigments content in Phytoplankton from the littoral region of Lake Ohrid in front of the inflows of river Velgoska and river Koselska. Conference Proceedings "Zasavica 2001" Sremska Mitrovica: 241 - 244.
- Patčeva, S., V. Mitić, 2002: Photosynthetic pigments content in phytoplankton from the littoral region of Lake Ohrid in front of the inflows of River Sateska and River Cerava. The Annual Conference of the Yugoslav Water Pollution control Society "Water 2002": 91-94
- Patčeva, S., V. Mitić. 2002: Photosynthetic pigments content in phytoplankton from pelagial zone of Lake Ohrid. Review, Vol. 34, No. 1, 81-94. ISSN 1409-9373.
- Petkovi} V.R. "Freske s predstavom Premudrosti" 1929 god.
- Petrovic, G. 1975: Hydrochemical study of Lake Ohrid in respect to its metabolism. Recueil des Travaux. Vol 15, No.3 (84): 1-70.
- Pichler, A. R. M. 1943: Beitrag zur Kenntnis der Moosflora der Umgebung von Ochrid. Acta Achridensia 2: 193-202.
- Plevnes V.: "Ohrid-razvien zanaetckiski centar vo minatoto"
- Plevnes V.: "Samarxiskiot zanaet vo Ohrid", Lihnid-godisen zbornik na Narodniot Muzej vo Ohrid, kniga 2-3, Ohrid, 1959 god.

- Puka, V. 2001: Lake Ohrid Conservation Project, Lake Ohrid Monitoring Program, Technical Annual Report, 2000. 25 pp. + appendices.
- Puka, V. 2002: Lake Ohrid Conservation Project, Lake Ohrid Monitoring Program, Technical Annual Report, 2001. data tables.
- Ljubinkovic R. “Majstori staro srpskog slikarstva”
- Salemaa, H. and R. Kamalitinov. 1994: The chromosome numbers of endemic Amphipoda and Isopoda - an evolutionary paradox in the ancient lakes Ohrid and Baikal. in: Martens, K., B. Goddeeris and G. Coulter; Speciation in Ancient lakes. Arch. Hydrobiol. Beih. Ergebn. Limnol. 44: 247-256.
- Salih A. : “Kazandziskiot zanaet vo Ohrid”
- Sapkarev, J. and Tocko, M. 1978: Annual variations of the important zoobenthic populations in Lake Ohrid. Ver. Internat. Verein. limnol. pp. 1090-1095.
- Schnaider, P. and Jaksic, P. 1989: Die Tagfalter von jugoslawisch Mazedonien Diurna (Rhopalocera und Hesperidae). Paul Schaidner selbstverlag.
- Serafimova-Hadzisce, J. 1985: 50 years since the establishment of the Hydrobiological Institute in Ohrid. Edition jubilaire, Station hydrobiologique – Ohrid. 1: 49-75.
- Shapkarev, J., Krstanovski, Z., Hristovski, N., Kostoski, G., Spirkovski, Z., Talevski, T., Gusevska, D., Stojanovski, S., 1998: Present knowledge of the living animal world diversity from the ancient Balkan Lake Ohrid. Second International Congress of the Biodiversity, Ecology and Conservation of the Balkan Fauna, Ohrid. pp. 86 - 98.
- Shumka, S. and A. Berxholi. 2001: Tourism in Prespa and Ohrid. Prespa Newsletter, N. 13: 3-4, ECONET Action Fund, Tirana, Albania.
- Shorezone Functionality Ohrid Lake Implementing the EU Water Framework Directive in South-Eastern Europe, GIZ 2017;
- Silhavy, V. 1944: De Aranees family Thomisidae in Balcans Occidental viventibus. Sbornik. Kl. Prir., Brno 25: 90-95.
- Snegarov I. “Istorija na Ohridskata arhiepiskopija” 1924 god.
- Soric, V.N. 1982: Individual Growth in *Pachychilon pictum*, a West - Balcanic Endemic Fish Species in the Lakes Skadar and Ohrid, Ichthyologia, Vol. 14. N°. 1, 87-93, Beograd, 1982
- Soric, V.N. 1990. Ichthyofauna of the Ohrid - Drim - Skadar system. Ichthyologia, Vol. 22. N°. 1, 31-43, Beograd, 1990
- Spirkovski, Z 1994: Characteristics of the early onthogenetic phases of Lake Ohrid trout (*Salmo letnica* (Karaman). MSc Thesis University St. Cyril and Metodij. Skopje.Faculty of natural sciences and mathematics.Skopje. 125pp.
- Spirkovski, Z. 1991: The autochthonous salmonids from Lake Ohrid. Macedonian Veterinary Review, Skopje, I/II: 61-66.
- Spirkovski, Z. 1997: Long term survey on fishing of Lake Ohrid trout *Salmo letnica* and the efforts for its conservation. Ninth International Congress of European Ichthyologists. (CEI9) “ Fish Biodiversity “ ITALY - 24 - 30 AUGUST 1997
- Spirkovski, Z. and Hristovski, N.D. 1994: The dynamic of cestodes in *Salmo letnica* (Kar.) a trout from Lake Ohrid. VI International Congress of Ecology, Manchester.

- Spirkovski, Z. and T. Talevski, 1992: The fishery at Lake Ohrid. The ecologist movement of Macedonia, Skopje. The compilation of scientific works from the symposium in Ohrid "The conditions and the perspectives for protection of the Lake Ohrid and its surroundings": 81-88
- Spirkovski, Z., 1992: The condition of the population of Ohrid trout *Salmo letnica* (Karaman) in the Lake Ohrid and its artificial stocking. The compilation of scientific works from the symposium in Ohrid in: "The conditions and the perspectives for protection of the Lake Ohrid and its surroundings."94-100
- Spirkovski, Z., 1996: Production of the Lake Ohrid trout offspring *Salmo letnica* (Karaman), in conditions of artificial breeding. I Congress of biologists of Macedonia. Ohrid.
- Spirkovski, Z., Krstanovski, Z., Selfo, L., Sanxhaku, M. and V. Puka. 2000: The monitoring program of Lake Ohrid conservation project. Transboundary Water Resources in the Balkans, Kluwer Academic Publishers, Netherland. 41-53
- Stankovic, S. (1960) The Balkan Lake Ohrid and its Living World. Monographiae Biologiae Vol. IX. Uitgeverij Dr. W. Junk. Den Haag, 357 pp;
- Stankovic, S. (1960) The Balkan Lake Ohrid and its Living World. Monographiae Biologiae Vol. IX. Uitgeverij Dr. W. Junk. Den Haag, 357 pp.
- Stankovic, S. and S. Hadzisce. 1953: La thermique du lac d'Ohrid. Recueil des travaux, Station hydrobiologique - Ohrid. 1-61.
- Stefanija D.: "Kon trgovskite imiwa i prezimiwa na ohridskata carsija od XIX vek"
- Stojanoski I.: "Ka`vime da ne se zaborajt", Radio Ohrid, 1996 i 2003 god.
- Stojanovski, S. 2003: Fauna of monogenean trematodes - parasites of fishes from natural lakes in Macedonia. PhD thesis. Univ. Faculty of Veterinary Medicine. Skopje. 157pp.
- Stresemann, E. 1920. Avifauna Macedonica. Verlag von Dultz and Co, 271 pp., Munchen.
- Talevska, M., Trajanovska S. 2002: Macrophytic vegetation-indicator of water quality of East littoral in lake Ohrid. The 31st Annual Conference of Yugoslav Water Pollution Control Society "Water 2002": 193-198
- Talevska, M., 1996. Distributuion of the reed, *Phragmites communis* TRIN. from Lake Ohrid. Ist Congress of biologists of Macedonia. Ohrid: 195
- Talevska, M., Talevski, T., 1998: Anthropogenic influence to the macrophytic vegetation of the lake Ohrid. The 27th Annual Conference of Yugoslav Water Pollution Control Society "Water pollution control '98": 419-424
- Talevska, M., Trajanovska S. 2001: The qualitative composition of macrophytic vegetation-indicator of water quality in North and Northwest littoral of lake Ohrid. The 30th Annual Conference of Yugoslav Water Pollution Control Society "Water pollution control 2001": 219-224
- Talevski T., 2000: Autochthonous and allochthonous fish species in Lake Ohrid and its catchment area, 30 Konferencija "Zastita vode 2001" Arandjelovac, S.R. Jugoslavija
- Talevski T., 2000: The length growth of moranec *Pachychilon pictum* (Heck and Kner) from Lake Ohrid 7th Congress of Croatian biologists with international participation, Hvar
- Talevski T., 2001: The investigation population dynamic of some fish species from Lake Ohrid, Naum Springs "Zasavica 2001", Sremska Mitrovica, PMF, Novi Sad, SR Jugoslavija.

- Talevski T., 2003: Characteristics of population of minnow *Pachychilon pictum* (HEKEL & Kner, 1858) from Lake Ohrid..Phd Thesis University St. Cyril and Metodij. Skopje.Faculty of natural sciences and mathematics. 222pp.
- Talevski T., Z. Spirkovski. 1998: The Anthropogenic impact on the Lake Ohrid fish population. 27th Conference "Water protection '98", Kotor, S.R. Yugoslavia
- The World Bank. (2003) Water Resources Management in South Eastern Europe, Vol. I. Issues and Directions. 47 pp. The World Bank, Washington, DC;
- Tocko, M. N., 1975: Population and migrations of the bleak *Alburnus albidus alborella* (Filippi) in Lake Ohrid. Verh. Internat. Verein. Limnol. 19: 2593-2599
- Trajanovski, S and Stefanovska, S. 2000. Seasonal fluctuations in the density of living animal populations in the belt of Chara from Lake Ohrid. 7-th Croatian Biological Congress. Hvar. pp.245-251.
- Trajanovski, S. and Budzakoska, B. 2002. Qualitative composition of macrozoobenthos as an indicator for the trophic state of the water in some littoral regions from Lake Ohrid. The 31-st Annual Conference of Yugoslav Water pollution Control Society. Vrnjacka Banja. pp. 155-160.
- Urosevic A.: "Ohrid - geografska monografija", Skopje, 1957 god.
- Veb stranici za Ohrid i kulturnoto nasledstvo i Istorijata na Ohrid.
- Watzin, M.C, V. Puka, and T.B. Naumoski, eds. (2002) Lake Ohrid and its Watershed, State of the Environment Report. Lake Ohrid Conservation Project. Tirana, Albania and Ohrid, Macedonia;
- Wunderlich, J. 1973. Beschreibung einiger bisher unbekannter Arten der Gattung *Zodarium* Walckenaer aus Südeuropa (Arachnida: Araneae: Zodariidae). Senckenberg. biol. 54: 171-176.
- Informacija za sostojbite i problemite vo zastitata na Ohridskoto kulturno-istorisko i prirodno podracje kako integralno dobro zapisano vo Spisokot na svetsko nasledstvo pri UNESKO (1983);
- Predlog za upis Ohridskog prirodnog i kulturno-istoriskog podrucja u Spisak svetske bastine (1980);
- Predlog za upis Ohridskog jezera u Spisak svetske bastine (1979)